

Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet Øst-Telemark

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 45/2011

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet. Øst-Telemark.
TF-notat nr:	45/2011
Forfattere:	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	11.11.2011
Gradering:	Åpen
Antall sider:	64
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-480-0
ISSN:	1891-053X
Pris:	160,-
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforsking.no

Prosjekt:	Regionale analyser 2011
Prosjektnr.:	20110140
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	VRI/Kongsbergregionen

Resymé:	
	Denne rapporten beskriver utviklingen i Øst-Telemark med hensyn til befolkning, arbeidsplasser, utdanningsnivå, næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet.
	Kommunene i Øst-Telemark er Tinn, Hjartdal og Notodden.

Telemarksforsking, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA
--

Forord

Denne rapporten er en videreføring av tidligere næringsanalyser. Analysene bygger på indikatorer og metoder fra tidligere år, som er oppdatert eller oppgradert. I tillegg introduserer vi enkelte nye tema og indikatorer.

De som har lest tidligere rapporter vil kjenne igjen kapitlene for folketall, arbeidsplasser, NæringsNM og Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er oppgradert i år. Metoden for beregning av bostedsattraktivitet, Attraktivitetsbarometeret, er endret vesentlig. Attraktivitetsbarometeret tar nå også med innvandring som grunnlag for beregningene.

I denne rapporten har vi også med to nye kapitler. Det ene kapitlet omhandler utdanningsnivå, det andre innovasjon i næringslivet.

Telemarksforskning har utarbeidet 23 regionale analyser på ulike geografiske nivå i 2011. Oppdragsgiverne har møttes ved fire anledninger underveis for å diskutere innhold, relevans og metoder. Dette har gitt verdifulle innspill til oss som har utarbeidet rapportene.

Bø, 11.11.11

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	5
1. Befolkning.....	6
2. Arbeidsplasser	10
3. Utdanningsnivå	16
4. NæringsNM.....	19
5. Innovasjon i næringslivet.....	32
6. Attraktivitetspyramiden.....	44
7. Oppsummerende analyser	60

Sammendrag

Øst-Telemark har hatt vekst i befolkningen de siste tre årene. Denne veksten kommer etter mange år ned befolkningsnedgang. Det er innvandring fra utlandet som skaper befolkningsvekst i regionen. Det er fremdeles netto utflytting til andre regioner og fødselsunderskudd. Veksten i regionen er dermed langt svakere enn i resten av landet.

Øst-Telemark har færre arbeidsplasser i 2010 enn i 2000. Samtidig har det vært en vekst i antall arbeidsplasser på landsbasis på over 11 prosent. Det er først og fremst næringslivet som har stått for denne nedgangen. I 2010 fikk Øst-Telemark imidlertid vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet.

Øst-Telemark har litt under middels utdanningsnivå i befolkningen. Notodden har imidlertid forholdsvis høyt utdanningsnivå, både i befolkning og i næringslivet.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Øst-Telemark gjør det veldig dårlig i NæringsNM, og er rangert som nummer 76 av 83 regioner i landet. Øst-Telemark er forholdsvis næringsfattig, og har lite nyetableringer og lav andel vekstforetak. Lønnsomheten i næringslivet er imidlertid litt bedre enn middels.

Innovasjon i næringslivet er også målt i denne rapporten, på bakgrunn av tall fra SSBs innovasjonsundersøkelse. Målingene viser at næringslivet i Øst-Telemark har litt under middels andel innovative bedrifter. Når vi tar hensyn til bransjestrukturen i regionen, er andelen innovative bedrifter over middels.

I det siste kapitlet brukes Attraktivitetspyramiden som modell for å beskrive utviklingen. I Attraktivitetspyramiden forklares steders utvikling gjennom deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøkende og attraktivitet som bosted. Det er bedriftsdimensjonen som har sviktet i Øst-Telemark, når vi ser på utviklingen de siste ti årene. Det har vært en svært stor nedgang i antall industriarbeidsplasser. Øst-Telemark taper også litt terreng når det gjelder antall arbeidsplasser i besøksnæringene. Det skyldes delvis svak befolkningsvekst, som påvirker besøksnæringene negativt. Tinn har imidlertid en positiv utvikling i sine besøksnæringer. Øst-Telemark ser ut til å ha hatt forholdsvis god bostedsattraktivitet de siste ti årene. Dette har gitt seg utslag i at regionen ikke har så stor utflytting, selv om arbeidsplassutviklingen har vært svært dårlig. I stedet har mange flere pendlet til andre regioner, spesielt til Kongsberg.

1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er den viktigste indikatoren for regional utvikling. I de fleste kommuner, regioner eller fylker er befolkningsutviklingen den dominerende indikatoren, mens andre måleparametre er underordnet. Vi starter derfor rapporten med en kort oversikt over de viktigste trekkene i befolkningsutviklingen.

1.1 Befolkningsutviklingen på lang sikt

Befolkningen i Øst-Telemark var på topp i 1962, da det var 25 468 innbyggere i de tre kommunene i Øst-Telemark.

Siden 1962 har folketallet i regionen gått jevnt nedover, bare avbrutt av enkelte år med vekst. Nå har det imidlertid vært tre påfølgende år med svak vekst i folketallet. Det er første gang på femti år at det er tre år med sammenhengende vekst.

I 2010 vokste folketallet med 0,2 prosent. Øst-Telemark fikk da 31 flere innbyggere. Det er litt lavere vekst enn i 2009, da folketallet økte med 63.

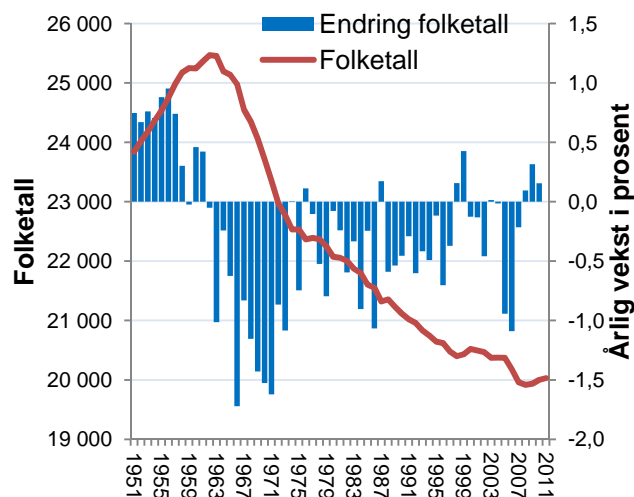
1. januar 2011 var det 20 030 personer bosatt i Øst-Telemark.

Relativ utvikling

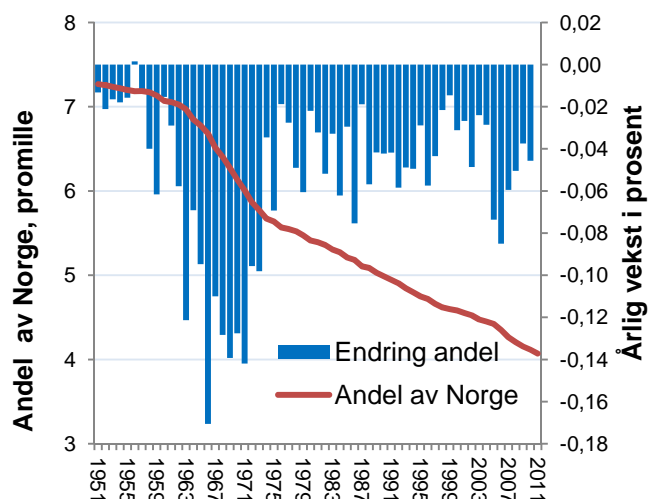
Hvis vi måler Øst-Telemarks andel av Norges befolkning og endringer i denne andelen, får vi et helt annet bilde på utviklingen.

Vi kan se at Øst-Telemarks andel av Norges befolkning stadig har sunket. Andelen var ganske stabil på 50-tallet, men sank raskt på 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet.

Selv om Øst-Telemark har hatt vekst i de tre siste årene, har Øst-Telemarks andel av befolkningen blitt redusert. Dette er fordi veksten har vært langt lavere enn på landsbasis. Norge har hatt en sterk befolkningsvekst de siste årene, som følge av økt innvandring.

Figur 1: Befolkningsutvikling og årlige endringer i befolkningen i Øst-Telemark siden 1951.

Figur 2: Utvikling i Øst-Telemarks andel av Norges befolkning og årlige endringer i denne andelen siden 1951.

1.2 Befolkningsutviklingen dekomponert

Befolkningsveksten kan splittes opp i tre komponenter: Fødselsoverskudd, netto innvandring og nettoflytting innenlands.

I Øst-Telemark har det både vært fødselsunderskudd og netto utflytting i de fleste årene siden 1997.

Både nettoflytting og fødselsbalansen har variert fra år til år, men både fødselsunderskudd og netto utflytting har vært større tidligere.

Det er innvandringen fra utlandet som har gjort at folketallet har vokst i Øst-Telemark. Innvandringen har ligget på et ganske stabilt nivå de siste fire årene. Kombinasjonen av netto innvandring og lavere fødselsunderskudd og netto utflytting har resultert i befolkningsvekst de siste tre årene.

Relativ utvikling

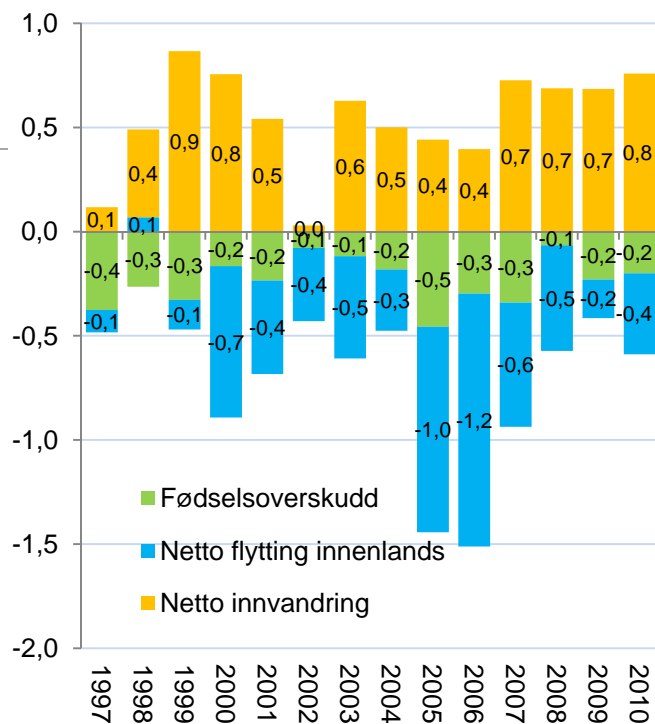
I figur 4 ser vi hvordan de tre komponentene i befolkningsendringen i Øst-Telemark avviker fra landsgjennomsnittet.

Telemark har lavest fruktbarhet av alle fylkene. I Øst-Telemark førte fødselsbalansen til en nedgang på 0,2 prosent i 2010, mens fødselsbalansen i Norge bidro til 0,4 prosent. Forskjellen er på 0,6 prosentpoeng.

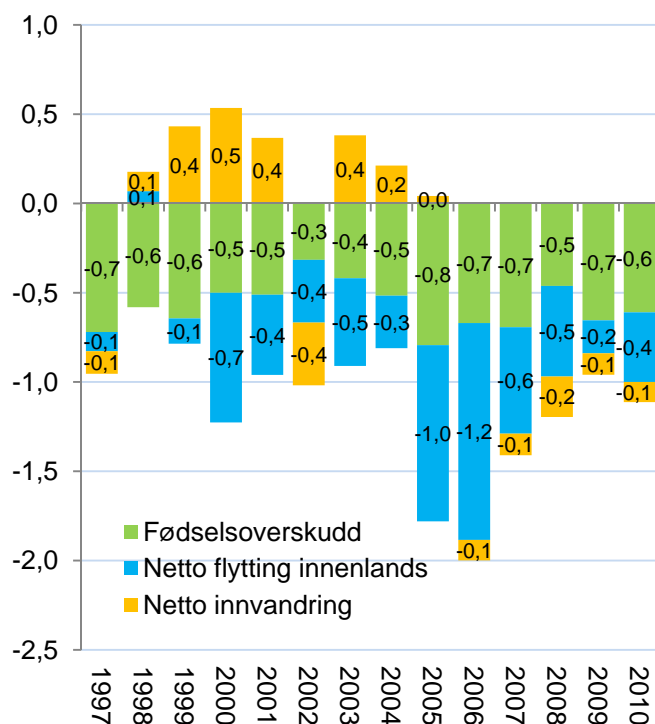
Innvandringen til Øst-Telemark har tidligere vært høyere enn ellers i landet. De siste fem årene har imidlertid innvandringen til Øst-Telemark vært lavere enn landsgjennomsnittet. Innvandringen til Norge har økt sterkt, samtidig som innvandringen til Øst-Telemark har vært rimelig stabil.

Nettoflyttingen mellom Øst-Telemark og resten av landet blir den samme som i figur 3, siden den innenlandske nettoflyttingen summeres til null.

Øst-Telemark har de siste årene hatt lavere vekst enn gjennomsnittet i alle tre komponenter, og taper derfor i forhold til resten av landet.

Figur 3: Befolkningsveksten i Øst-Telemark fordelt på fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

Figur 4: Avviket mellom Øst-Telemark og Norges fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlands flytting i prosent av folketallet ved begynnelsen av året.

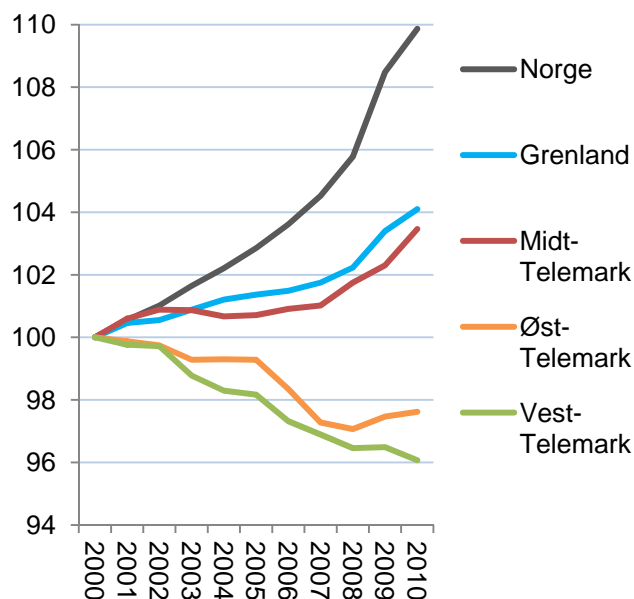
1.3 Øst-Telemark sammenliknet med andre regioner

Vi kan sammenlikne befolkningsutviklingen i Øst-Telemark med de andre regionene i fylket, som vist i figur 5.

Ingen av regionene i Telemark har hatt befolkningsvekst som er i nærheten av veksten på landsbasis. Grenland har hatt høyest befolkningsvekst med litt over fire prosent siden 2000. Midt-Telemark har hatt litt lavere vekst.

Øst- og Vest-Telemark har hatt nedgang i folketallet siden 2000. Øst-Telemark har hatt en liten oppgang de siste to årene. Vest-Telemark har fortsatt nedgangen.

Øst-Telemark har til sammen mistet 2,4 prosent av befolkningen siden 2000.

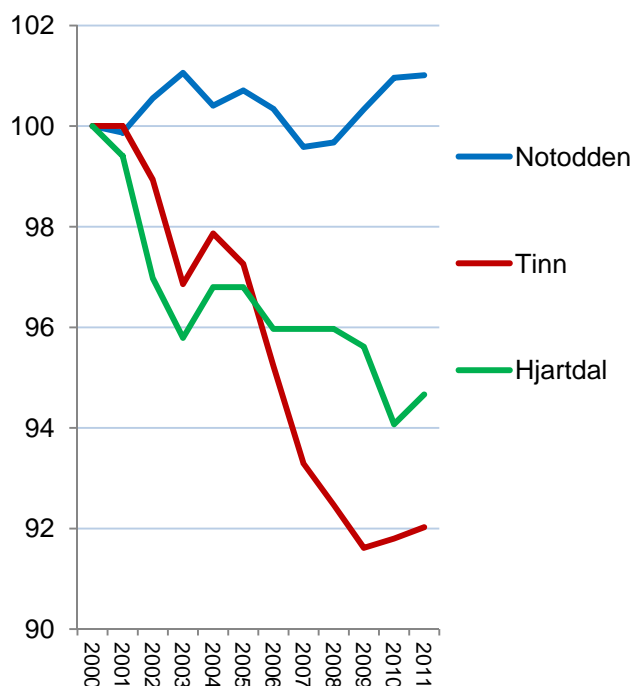
Figur 5: Befolkningsutvikling i perioden 2000-2011, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.4 Befolkningsutvikling i kommunene

Notodden er den kommunen i Øst-Telemark som har hatt vekst. Notodden har økt folketallet med en prosent siden 2000. Notodden hadde netto innflytting i 2009, men i 2010 var det igjen netto utflytting. Det er netto innvandring som sørger for at folketallet har økt.

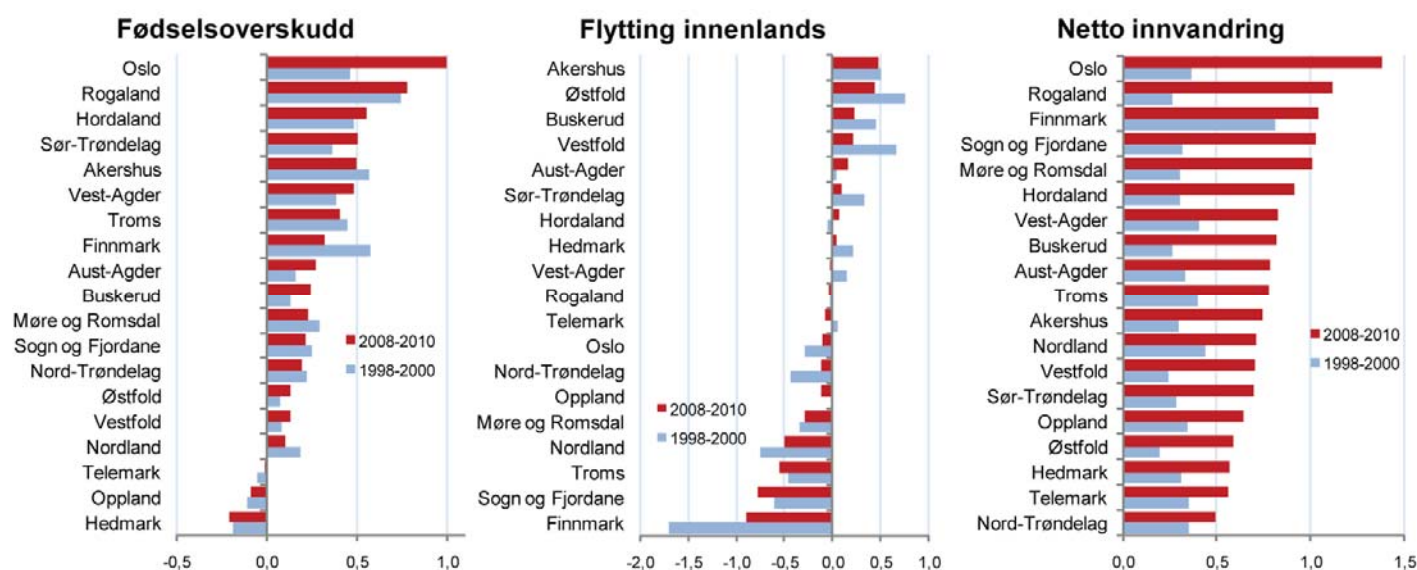
Hjartdal har hatt en sterk reduksjon i folketallet siden 2000, men opplevde en liten vekst i 2010. Dette kom av en liten netto innflytting på åtte personer og innvandring på seks personer.

Tinn har hatt enda sterkere reduksjon i folketallet, men også her var det en liten vekst i folketallet i 2010. Netto innvandring var årsaken til veksten. Tinn har hatt netto utflytting og fødselsunderskudd i alle årene i perioden.

Figur 6: Befolkningsutvikling i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2011, indeksert slik at nivået i 2000=100.

1.5 Noen trender

Figur 7: Befolkningsendringer i fylkene i siste treårsperiode sammenliknet med treårsperioden 1998-2000, målt som prosent av folketallet.

Vi kan sammenlikne befolkningsendringene de siste tre årene med endringene i treårsperioden ti år tidligere. Det er enkelte nye trekk i befolkningsutviklingen.

Fødselsoverskudd

Oslo er nå det fylket som har klart høyest fødselsoverskudd. Dette er en ny situasjon. For ti år siden hadde fylker som Finnmark, Akershus, Hordaland og Rogaland høyere fødselsoverskudd enn Oslo. De siste tre årene har fødselsoverskuddet alene gitt en befolkningsvekst på over én prosent årlig i Oslo. Trenden er at stadig flere barn blir født i de største byene. Hordaland og Sør-Trøndelag har også økt sitt fødselsoverskudd.

Fødselsoverskuddet har økt i Norge som helhet, men mange fylker har hatt nedgang.

Telemark er ett av tre fylker med fødselsunderskudd. Underskuddet har blitt litt mindre de siste ti årene.

Flyttinger mellom fylkene

Det kan se ut til at flyttingen mellom fylkene har blitt litt mindre de siste ti årene. De fylkene som tapte mest i netto utflytting for ti år siden, Finnmark og Nordland, har lavere netto utflytting nå.

Samtidig har fylkene med høyeste innflytting for ti år siden, Vestfold, Østfold, Akershus og Buskerud, alle lavere netto innflytting.

Innvandringen

Innvandringen har økt svært raskt. De siste tre årene er det arbeidsinnvandring fra EU-land som har økt mest, mens innvandring av flyktninger har minket.

Oslo har nå klart høyest innvandring. Finnmark hadde høyest innvandring tidligere, og har nå tredje høyest innvandring. Rogaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har også hatt høy innvandring de siste tre årene. Dette er sannsynligvis arbeidsinnvandring som reflekterer vekst i næringslivet. Fylker som Nord-Trøndelag, Telemark og Hedmark hadde forholdsvis høy innvandring tidligere, men har nå lavest innvandring av alle fylkene.

De regionale konsekvensene er at fødselsbalansen og innvandringen nå er de viktigste drivkreftene bak sentraliseringen. Disse faktorene har tidligere bidratt til å dempe sentraliseringen. Flyttingen, som tidligere var årsaken til sentraliseringen, har nå blitt litt mindre viktig. Det vil gjøre arbeidet med å snu sentraliseringen mer sammensatt. Det er ikke lenger nok å stoppe utflyttingen fra distriktene.

2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i arbeidsplassene i Øst-Telemark. Alle data er fra registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB.

2.1 Arbeidsplassutvikling i Øst-Telemark

Utviklingen i antall arbeidsplasser i Øst-Telemark siden 2000 er vist i figur 8, og sammenliknet med utviklingen i Norge og de andre regionene i Telemark.

Antall arbeidsplasser i Norge sank fra 2008 til 2009, men i 2010 ble det igjen vekst.

Øst-Telemark er den regionen i Telemark som har hatt aller dårligst arbeidsplassutvikling. I Øst-Telemark har antall arbeidsplasser sunket med to prosent siden 2000. Øst-Telemark fikk imidlertid en ganske god vekst i 2010.

Grenland fikk en nedgang i antall arbeidsplasser i 2010, mens de andre regionene hadde en økning.

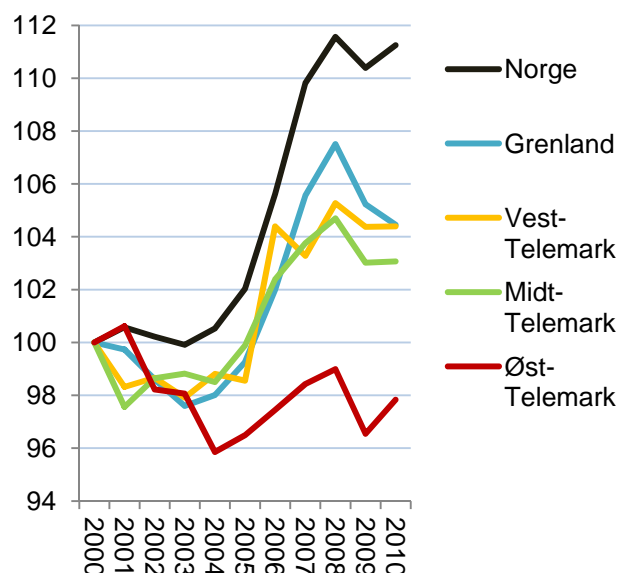
Grenland, Vest-Telemark og Midt-Telemark har alle hatt en vekst i antall arbeidsplasser på rundt fire prosent fra 2000. Dette er mye lavere enn veksten på landsbasis, som var over 11 prosent i samme periode.

Arbeidsplassutvikling i andre regioner

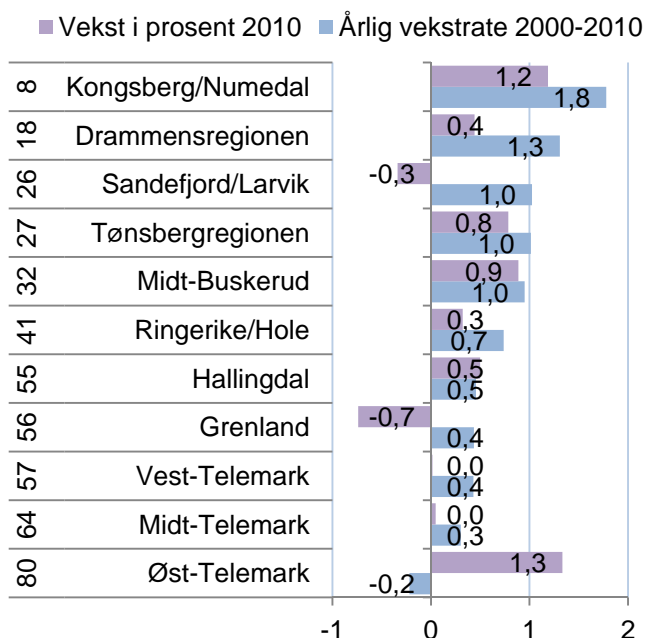
I figuren ser vi hvordan veksten i antall arbeidsplasser har vært i Øst-Telemark sammenliknet med andre regioner i BTV.

Kongsberg/Numedal er regionen som har hatt høyest vekst i arbeidsplasser i BTV, og er nummer åtte av de 83 regionene i landet med hensyn til vekst i samlet antall arbeidsplasser etter 2000.

Øst-Telemark er nummer 80. Øst-Telemark hadde imidlertid en ganske sterk vekst i 2010, da antall arbeidsplasser økte med 1,3 prosent. Det er best av regionene i BTV.

Figur 8: Utviklingen i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010. Indeksert slik at nivået i 2000=100.

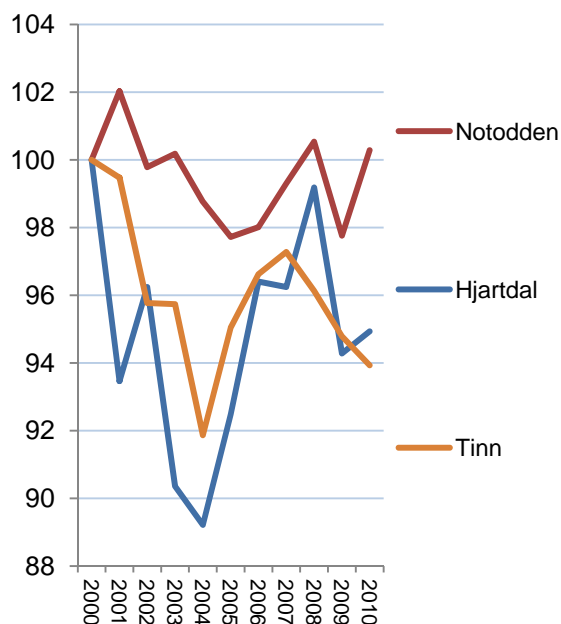
Figur 9: Vekst i antall arbeidsplasser i regionene i BTV i 2010, samt gjennomsnittlig årlig vekstrate i perioden 2000-2010. Rangering blant landets 83 regioner med hensyn til vekst de ti siste årene er vist til venstre.

Arbeidsplassutvikling i kommunene

Av kommunene i Øst-Telemark er det bare Notodden som har hatt en liten vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2010.

Notodden mistet mange arbeidsplasser i 2009, men hadde tilsvarende vekst i 2010. Det er 16 flere arbeidsplasser i 2010 enn det var i 2000, som gir en beskjeden vekst på 0,3 prosent.

Hjartdal og Tinn har hatt nedgang i antall arbeidsplasser. De har mistet 5,1 og 6,1 prosent av arbeidsplassene siden 2000. Hjartdal mistet mange arbeidsplasser i 2009, men hadde en liten vekst i 2010. Tinn har hatt nedgang i arbeidsplasser siden 2007.

Figur 10: Arbeidsplassutvikling i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010, indekstert slik at nivået i 2000=100.

Privat og offentlig sektor

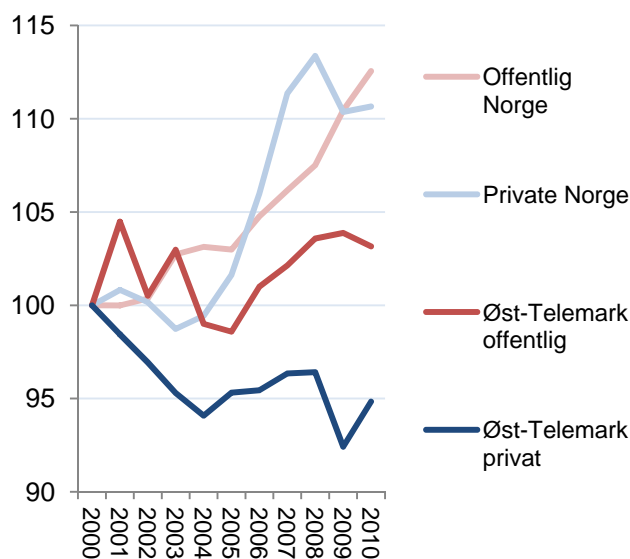
De økonomiske konjunktorene kan i stor grad avleses av veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor. Fra 2003 til 2008 var det sterk vekst. I 2009 kan vi se effekten av finanskrisen, med en sterk nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor. Antall offentlige arbeidsplasser økte sterkt i 2009, som følge av at staten økte sine utgifter for å unngå sterk vekst i arbeidsledigheten.

I 2010 ble det igjen en liten vekst i næringslivet i Norge, da antall arbeidsplasser økte med 0,3 prosentpoeng. Offentlig sektor økte med 1,9.

Øst-Telemark har hatt svakere utvikling i både offentlige og private arbeidsplasser sammenliknet med veksten på landsbasis.

I Øst-Telemark var det en ganske sterk nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet fram til 2009, men en vekst i 2010. Det har vært en nedgang på over fem prosent i Øst-Telemark siden 2000, mens næringslivet i Norge har vokst med 10,7 prosent.

Øst-Telemark har også hatt ganske svak vekst i offentlig sektor. Antall offentlige arbeidsplasser har økt med 3,2 prosent i Øst-Telemark, mot 12,6 prosent på landsbasis.

Figur 11: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Øst-Telemark og Norge i perioden 2000-2010, indekstert slik at nivået i 2000=100.

Bransjer

Veksten i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i Øst-Telemark er vist i figur 12.

Det har vært størst vekst i bransjen transport og lagring, hvor det ble en vekst på 182 arbeidsplasser i 2009 og 2010 til sammen.

I Øst-Telemark var det en stor nedgang i antall arbeidsplasser i personlig tjenesteyting i 2009, men en tilsvarende oppgang i 2010.

Faglig, vitenskapelig og teknologisk tjenesteyting hadde en vekst på 61 arbeidsplasser i 2009.

Industrien har fortsatt å synke. Antall industriarbeidsplasser sank med 153 i 2009 og 2010.

I forretningsmessig tjenesteyting, finans og eiendom har det forsvunnet 84 arbeidsplasser de to siste årene.

Relativ vekst i bransjer

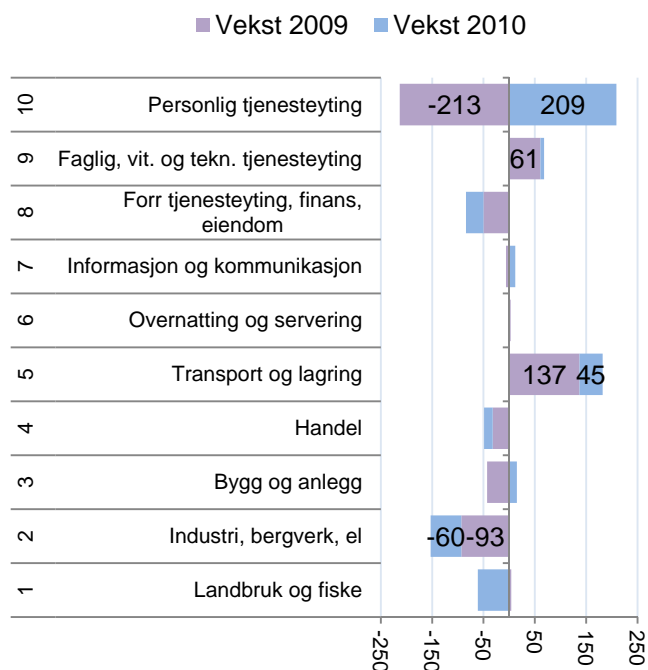
For å få fram endringene i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i forhold til resten av landet, har vi beregnet differansen mellom endring i antall arbeidsplasser i de enkelte bransjene i Øst-Telemark i prosent, og tilsvarende endring i bransjene på landsbasis, de siste to årene.

Øst-Telemark har hatt en svært sterk prosentvis vekst innenfor transport. Denne bransjen har hatt høy vekst i Øst-Telemark, samtidig som den har gått ned på landsbasis.

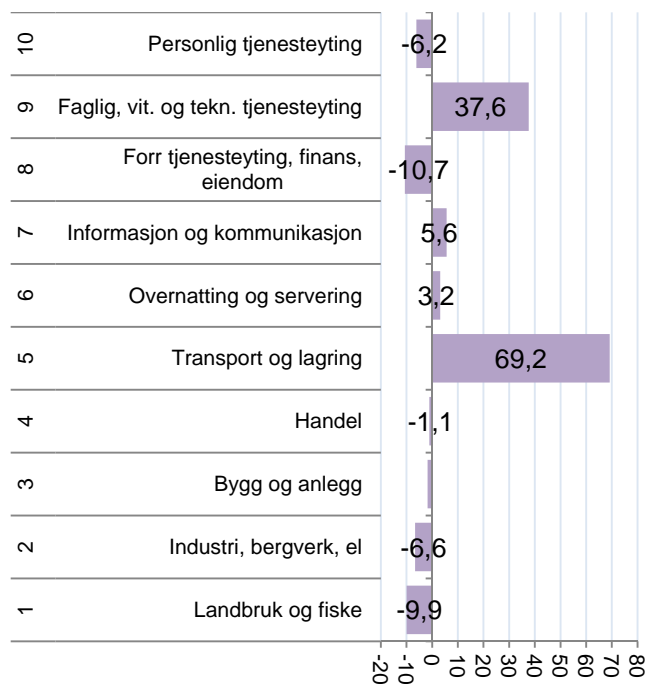
I tillegg var det også en sterk vekst innenfor bransjen faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting.

Bransjer som informasjon og kommunikasjon, og overnatting og servering har også hatt noe bedre vekst enn ellers i landet.

Innenfor landbruk, industri, handel og forretningsmessig og personlig tjenesteyting har utviklingen i Øst-Telemark vært noe dårligere enn på landsbasis.

Figur 12: Vekst i antall arbeidsplasser i ulike bransjer i privat sektor i Øst-Telemark i 2009 og 2010.

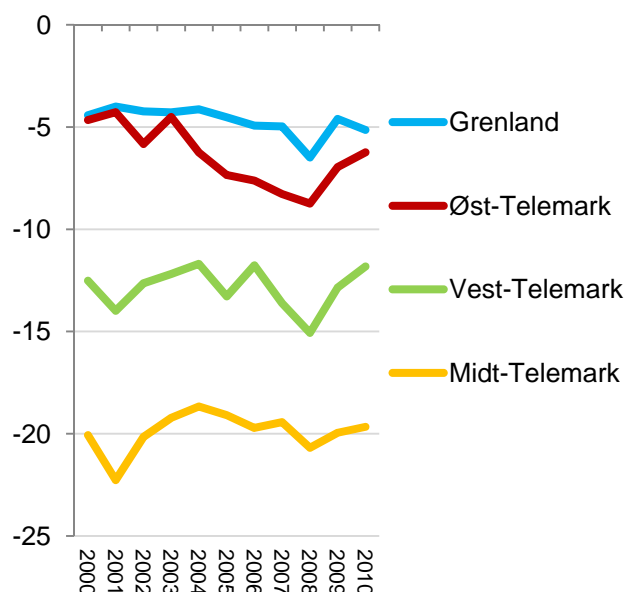

Figur 13: Differanse mellom prosentvis vekst i de enkelte bransjene i Øst-Telemark og veksten i bransjene på landsbasis de siste to årene (2009 og 2010).

Nettopendling i regionene

Alle regionene i Telemark har netto utpendling. Det gjelder de fleste regionene på Østlandet, og er et resultat av at Oslo har en netto innpendling på over 100 000 arbeidstakere.

I Øst-Telemark har det vært netto utpendling alle årene siden 2000, blant annet til Kongsberg. Utpendlingen økte fra 2000 til 2008, men har deretter blitt litt redusert. Netto utpendling tilsvarer 6,2 prosent av sysselsatte i regionen i 2010. De fleste regionene i landet har netto utpendling, så Øst-Telemark er omtrent som middels av regionene.

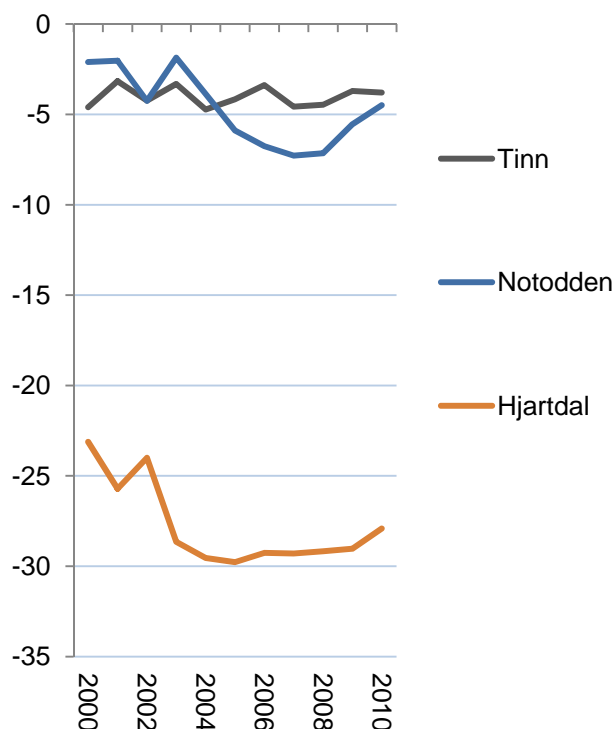

Figur 14: Nettopendling i prosent av sysselsettingen i regionene i Telemark i perioden 2000-2010.

Nettopendling i kommunene

Tinn og Notodden har nesten balanse mellom antall sysselsatte og arbeidsplasser. Nettoutpendlingen tilsvarte henholdsvis 3,8 og 4,5 prosent av sysselsettingen i 2010.

Hjartdal har svært høy netto utpendling. Nettoutpendlingen var på rundt 23 prosent i 2000, men har økt til nærmere 30 prosent de siste årene.

Figur 15: Nettopendling i prosent av sysselsetting i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling som andel av arbeidsplasser og utpendling som andel av sysselsatte. Arbeidsmarkedsintegrasjon kan også tolkes som pendlingsmuligheter. Arbeidsmarkedsintegrasjon er et begrep som Telemarksforskning har introdusert, og som har stor strategisk betydning for regional utvikling.

Alle regionene i BTV har økt arbeidsmarkedsintegrasjonen fra 2000 til 2010, etter hvert som det har blitt stadig mer pendling.

Midt-Telemark har høyest arbeidsmarkedsintegrasjon av regionene i Telemark, og reflekterer at regionen er geografisk liten med muligheter til å pendle sør mot Grenland og østover mot Notodden og Kongsberg.

Øst-Telemark har en forholdsvis høy arbeidsmarkedsintegrasjon og er nummer 25 av de 83 regionene i landet.

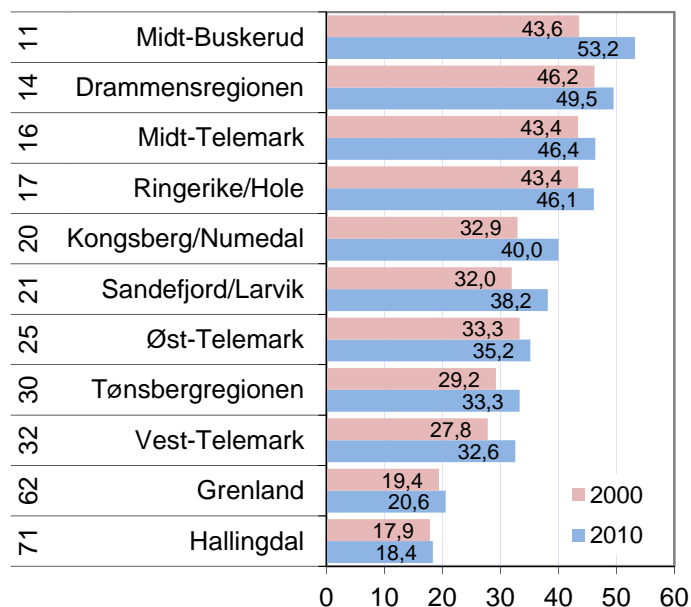
Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene

Hjartdal er kommunen med høyest arbeidsmarkedsintegrasjon av kommunene i Øst-Telemark. Hjartdal er likevel ikke rangert høyere enn som nummer 129 av de 430 kommunene i landet med hensyn til arbeidsmarkedsintegrasjon.

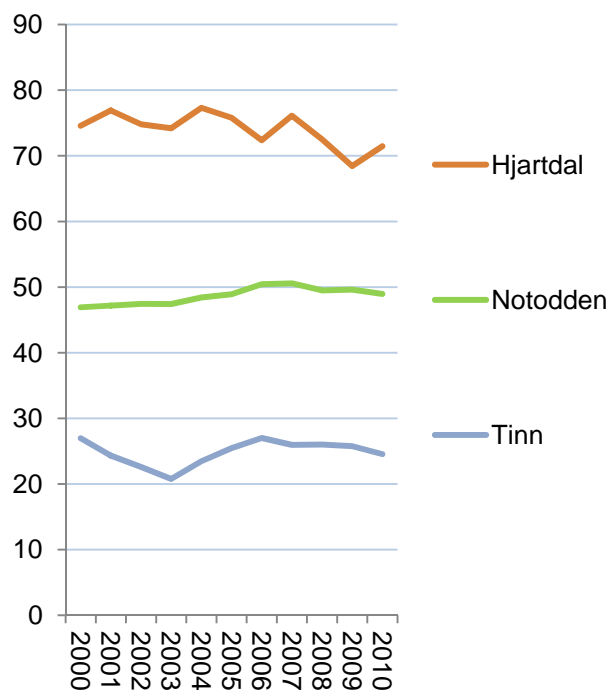
Notodden og Tinn har arbeidsmarkedsintegrasjon under middels av norske kommuner. Notodden er rangert bare litt under middels, på en 250. plass.

Tinn har lav arbeidsmarkedsintegrasjon, og har heller ikke økt integrasjonen vesentlig i løpet av de siste ti årene. Tinn er nummer 404 i landet, det vil si at bare 26 kommuner i landet har lavere arbeidsmarkedsintegrasjon enn Tinn.

For kommuner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon betyr attraktivitet som bosted forholdsvis mye, mens kommuner med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av næringsutviklingen i egen kommune.

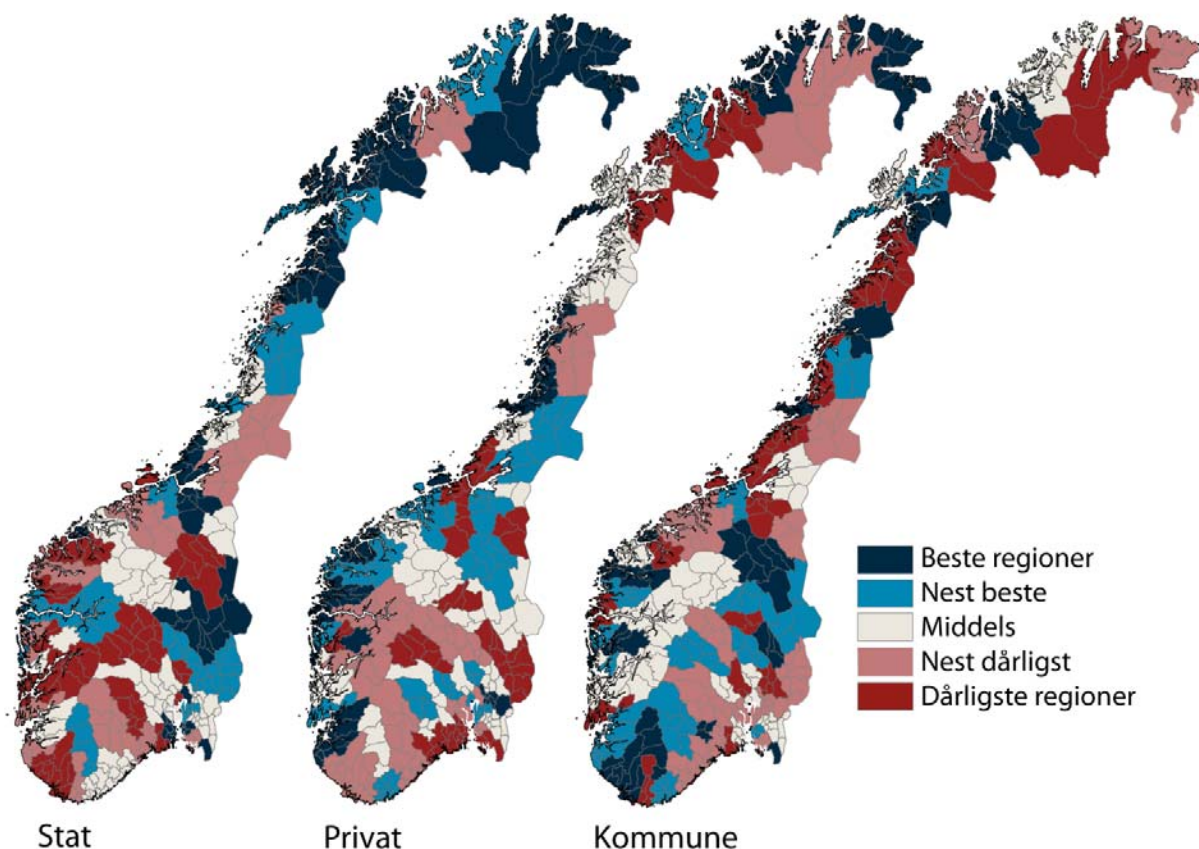

Figur 16: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene i BTV i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

Figur 17: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

2.2 Trender: Vekstbidrag fra ulike sektorer

Figur 18: Vekstbidrag i form av endring i antall arbeidsplasser i prosentpoeng av samlet sysselsetting i årene 2009 og 2010. De 83 regionene er rangert i forhold til hverandre i kartene slik at de danner fem grupper.

I kartene over har vi sett på vekstbidrag til sysselsettingen fra de ulike sektorene statlig sektor, privat sektor og kommunal sektor i 2009 og 2010. Fylkeskommunale arbeidsplasser er ikke med, ettersom disse har bidratt svært lite. I disse to årene har antall arbeidsplasser i privat sektor bidratt med en nedgang på 1,7 prosent av sysselsettingen i Norge, statlig sektor med en vekst på 0,5 prosent og kommunal sektor med en vekst på 0,8 prosent. I kartene er det de relative forskjellene mellom regionene for hver sektor som er markert.

Det er regioner på Vestlandet og i nord som har hatt best utvikling i privat sektor. Hitra/Frøya og Ryfylke har hatt sterkest vekst i næringslivet de siste to årene. Mange distriktsregioner har hatt en relativt god utvikling i næringslivet etter finanskrisen, blant dem mange fiskeriregioner.

Veksten i kommunesektoren er ganske jevnt spredt mellom landsdelene. Mange distrikts-

regioner fikk sterk vekst. Det er litt pussig at mange regioner med svak befolkningsvekst har høy vekst i kommunale arbeidsplasser, mens noen regioner med høy befolkningsvekst har lav vekst. En skulle kanskje tro at antall arbeidsplasser i kommunesektoren var sterkt knyttet til befolkningsutviklingen.

Vestlandet er tapere når det gjelder statlig sektor. Her er det regioner på Østlandet, Trondheimsregionen og mange regioner i nord som har fått vekstimpulser. Det har blitt 12 672 flere statlige arbeidsplasser de siste to årene. 4078 av disse havnet i Oslo, mens Trondheimsregionen fikk en økning på 1124 arbeidsplasser. Over 40 prosent av de nye statlige arbeidsplassene kom altså i Oslo og Trondheim. Statlig sektor har dermed bidratt til å forsterke sentraliseringen i de siste to årene, med unntak av i de nordligste fylkene, der mange distriktsregioner har fått drahjelp fra veksten i statlig sektor.

3. Utdanningsnivå

Utdanningsnivå i befolkning og arbeidsliv er et tema som opptar mange i forbindelse med regional utvikling. Utdanningsnivået i befolkningen varierer mye mellom ulike steder i Norge. I dette kapitlet skal vi først beskrive disse variasjonene. Deretter skal vi se på utdanningsnivået i arbeidsmarkedet, spesielt i privat sektor.

En enkel måte å beskrive utdanningsnivået på, er å fordele befolkningen etter tre nivåer av utdanning: Grunnskole, videregående skole og høyskole/universitet. I figur 19 ser vi hvordan befolkningen i regionene i BTV er fordelt med hensyn til disse tre nivåene av formell utdanning. Da har vi fordelt den sysselsatte delen av befolkningen etter utdanningsnivået. Av regionene i BTV er det Kongsberg/Numedal som har høyest andel med høyskole/universitetsutdanning.

I Øst-Telemark hadde 25,6 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning. Dette er litt under middels blant regionene i landet. Øst-Telemark er på 47. plass av de 83 regionene i Norge for andel høyere utdannede.

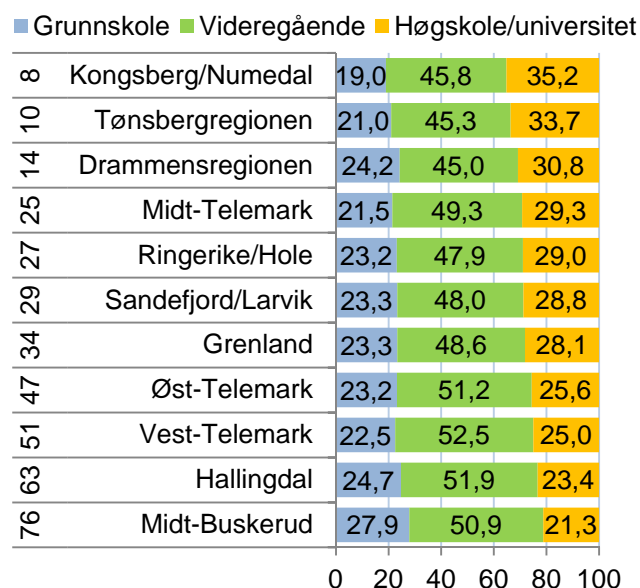
Det er bare ni regioner i landet som har høyere andel av høyskole/universitetsutdannede enn den nasjonale andelen på 34,1 prosent. De nasjonale tallene blir dratt kraftig oppover av et lite antall regioner. I Oslo og Akershus Vest har over 53 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning.

Utdanningsnivå i kommunene

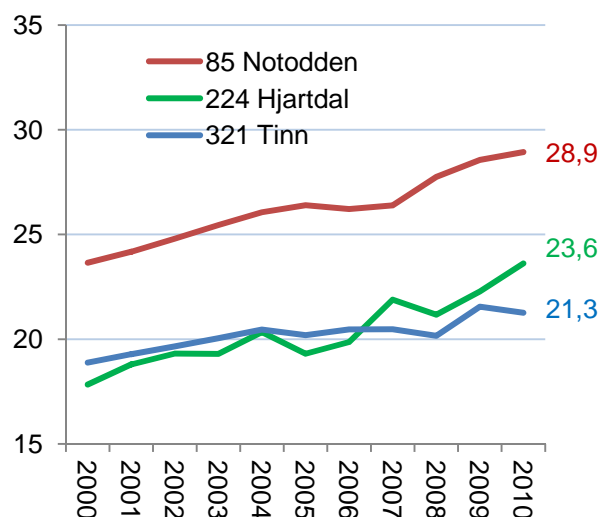
Det er kun Notodden som har over middels andel høyere utdannede av kommunene i Øst-Telemark. 28,9 prosent av innbyggerne som var i jobb i Notodden i 2010 hadde høyere utdanning. Dette er det 85. høyeste nivået i landet, men er likevel under landsgjennomsnittet.

I Hjartdal hadde 23,6 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning, mens i Tinn var andelen 21,3 prosent.

I alle kommunene har andel høyere utdannede økt fra 2000, men spesielt i Hjartdal og Notodden.

Figur 19: Andel av sysselsatt befolkning med ulik grad av utdanning i regionene i BTV i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet til venstre.

Figur 20: Andel av sysselsatt befolkning med høyere utdanning i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet til venstre for kommunenavnet.

3.1 Utdanningsnivå i næringslivet

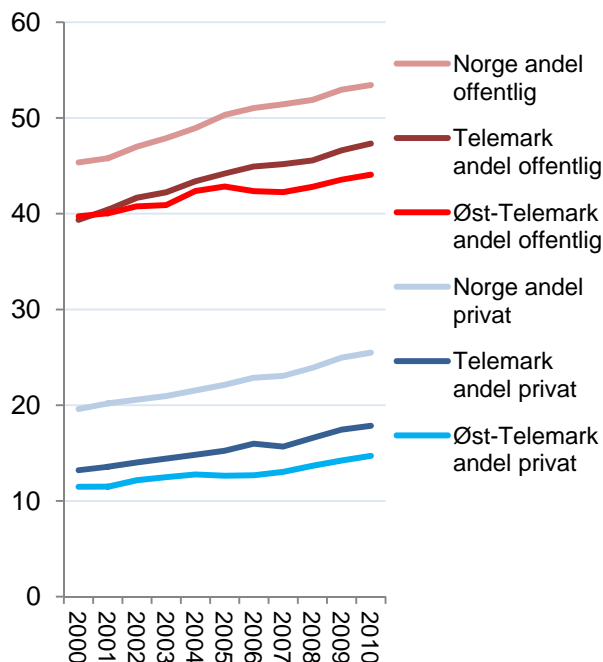
Utdanningsnivået i næringslivet er av spesiell interesse, ettersom utdanningsnivået kan ha betydning for innovasjonsevne og vekstkraft i næringslivet.

Utdanningsnivået i næringslivet er generelt lavere enn utdanningsnivået i offentlig sektor. I offentlig sektor i Norge hadde 53,4 prosent av de ansatte høyere utdanning i 2010. Det er spesielt i staten at utdanningsnivået er høyt. I privat sektor var andelen med høyere utdanning 25,5 prosent i 2010.

Andel høyere utdannede har økt jevnt, både i privat og offentlig sektor, siden 2000.

I Telemark er andelen med høyere utdanning lavere enn det nasjonale nivået både i privat og offentlig sektor. Som vi kan se av figur 21, har dette vært situasjonen de siste ti årene.

Andel med høyere utdanning i Øst-Telemark ligger igjen under gjennomsnittet i Telemark. I offentlig sektor har denne forskjellen blitt større i løpet av perioden 2000-2010.

Figur 21: Andel ansatte med høyere utdanning i offentlig og privat sektor i Norge, Telemark og Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

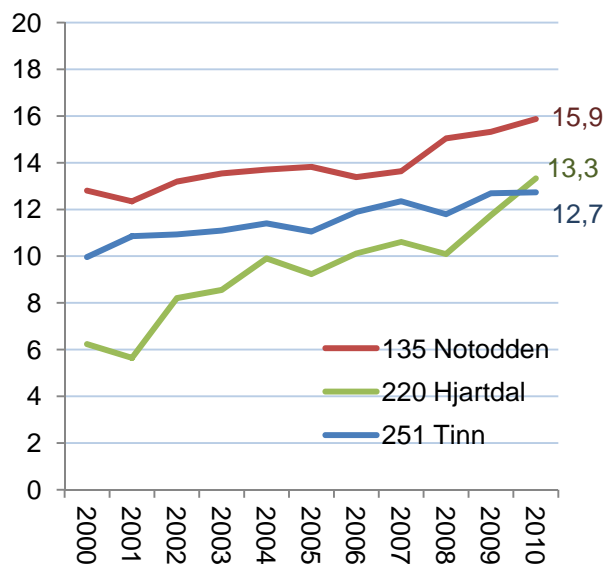
Kommunene

I figur 22 er andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Øst-Telemark vist.

Notodden har høyest andel høyere utdannede i næringslivet av kommunene i Øst-Telemark, og er nummer 135 i landet. I 2010 hadde 15,9 prosent av de som jobbet i næringslivet i Notodden høyere utdanning.

13,3 prosent av de som jobbet i næringslivet i Hjartdal hadde høyere utdanning, mens 12,7 prosent av de som jobbet i Tinn hadde høyere utdanning. Begge kommunene er rangert litt under middels blant de 430 kommunene i landet.

I Hjartdal har det vært en sterk økning i andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i perioden 2000-2010.

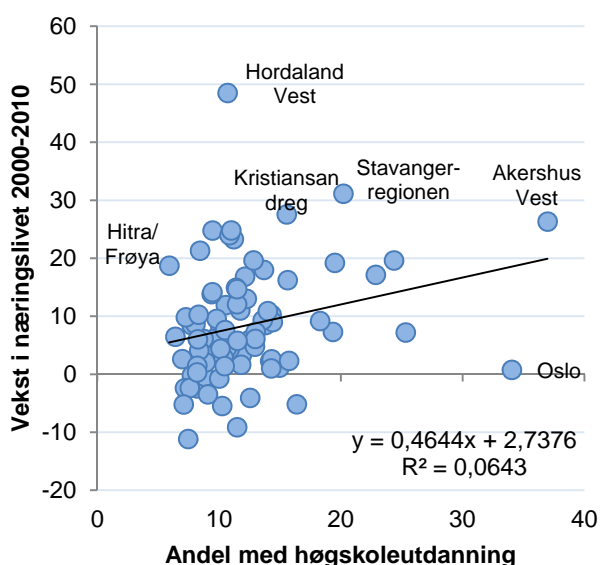

Figur 22: Andel ansatte med høyere utdanning i næringslivet i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010. Rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet til venstre for kommunenavnet.

3.2 Utdanningsnivå og regional utvikling

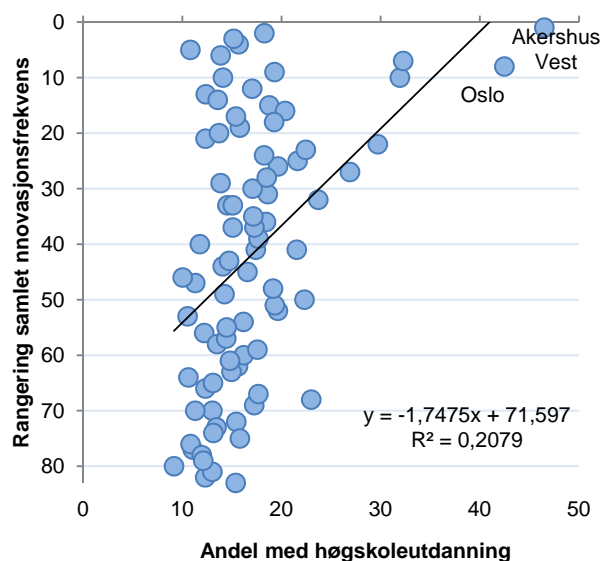
Det er to argumenter for at et høyt utdanningsnivå i næringslivet vil stimulere til regional utvikling gjennom økonomisk vekst. For det første pekes det ofte på at Norge som et høyt kostland har best vekstbetingelser i kompetanseintensive næringer. Dermed vil regioner med et høyt utdanningsnivå få bedre vekst enn regioner med et lavt utdanningsnivå i næringslivet. Regioner med lavt utdanningsnivå vil stå overfor en stadig sterkere konkurranse fra utlandet. Et annet argument er at næringsliv med et høyt utdanningsnivå er mer innovativt og dermed bedre rustet for vekst.

Vi kan se på den direkte sammenhengen mellom utdanningsnivå og vekst i næringsliv i norske regioner.

Figur 23: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2000 og vekst i næringslivet fra 2000 til 2010 i de 83 politiske regionene i Norge.

Som vi kan se av figur 23, er det en positiv, men ganske svak sammenheng mellom utdanningsnivå og vekst i næringslivet. En region som Hitra/Frøya var blant regionene med lavest utdanningsnivå, men har likevel hatt sterk vekst, mens Oslo har hatt svært lav vekst, til tross for nest høyest utdanningsnivå. Høyt utdanningsnivå i en region kan tenkes å gi bedre vekstbetingelser, men sammenhengene synes ikke å være sterke.

Figur 24: Sammenhengen mellom utdanningsnivå i næringslivet i 2010 og regionenes rangering mht. samlet innovasjonsfrekvens i de 83 politiske regionene i Norge.

I figur 24 ser vi at utdanningsnivået og næringslivets innovasjon har en positiv sammenheng. Denne sammenhengen synes å være tydeligere enn for vekst.

Utdanningsnivået har en spesielt sterk sammenheng med regionenes størrelse. Urbane og folkerike regioner har klart høyest utdanningsnivå i næringslivet. Disse regionene har også best betingelser for både vekst og innovasjon. Dermed er det ikke lett å avdekke hvordan utdanningsnivå, vekst og innovasjon egentlig henger sammen med slike enkle analyser.

Utdanningsnivået avspeiler de direkte behovene i arbeidsmarkedet. Dermed kan en bare få økt utdanningsnivå gjennom at næringslivet får flere stillinger hvor det kreves utdanning, eller reduserer antall stillinger hvor utdanning ikke er påkrevet. Behovet for utdanning er svært bransjeavhengig. F. eks. er reiseliv en bransje med lite behov for utdannede, mens det er en høy andel utdannede innenfor forretningsmessig tjenesteyting.

Dersom en region ønsker å oppnå høyere kompetansenivå i næringslivet, kan det oppnås gjennom å vri bransjestrukturen i retning av kompetansekrevede næringer, eller å stimulere alle bedrifter uansett næring til å heve kompetansekravene.

4. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse¹.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

4.1 Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens i Øst-Telemark

I figur 25 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Øst-Telemark og Norge har beveget seg siden 2001, sammenliknet med etableringsfrekvensen for Norge og for medianen av regionene. De store byene drar opp etableringsfrekvensen for Norge mye, slik at de fleste regionene har lavere etableringsfrekvens enn Norge. Da blir det i mange tilfeller bedre å sammenlikne med medianen av regionene.

Etableringsfrekvensen i Norge sank mye fra 2006 til 2009. I 2010 har etableringsfrekvensen blitt litt høyere, men er fremdeles på et lavt nivå i forhold til tidligere.

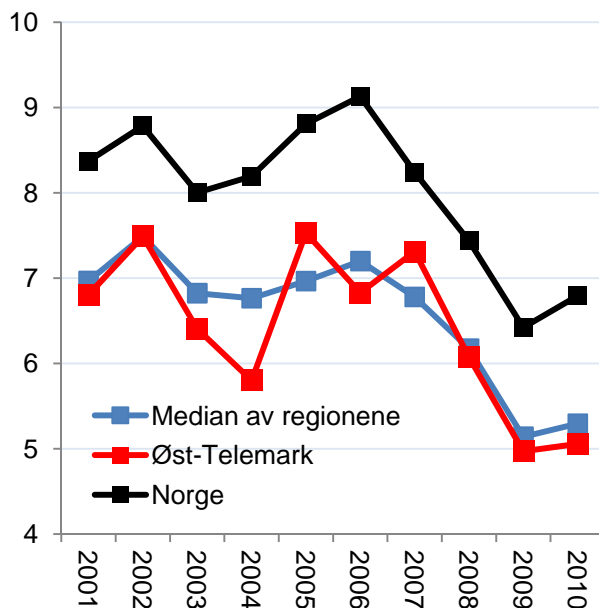
Etableringsfrekvensen i Øst-Telemark har vekslet på å være over og under middels av regionene i Norge. De siste tre årene har etableringsfrekvensen vært litt under medianen.

Etableringsfrekvens i regionene

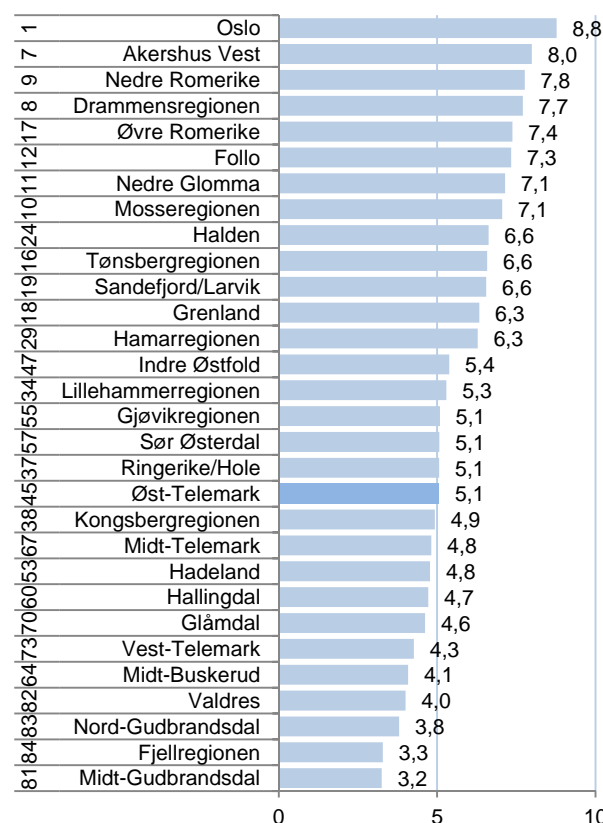
I figur 26 er etableringsfrekvensen for alle regionene på Østlandet i 2010 vist. Oslo er som vanlig den regionen i landet med høyest etableringsfrekvens.

Øst-Telemark er nummer 53 av 83 regioner i landet når det gjelder etableringsfrekvens i 2010. Øst-Telemark fikk litt bedre etableringsfrekvens enn Kongsbergregionen og Midt-Telemark.

De siste fem årene er Øst-Telemark nummer 45, som er litt under middels.

Figur 25: Etableringsfrekvens i Øst-Telemark, medianen av regionene og Norge i perioden 2001-2010.

Figur 26: Etableringsfrekvens i regionene på Østlandet i 2010. Tallene til venstre er rangering for etableringsfrekvensen blant landets 83 regioner i perioden 2006-2010.

Vekst i antall foretak

I figur 27 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Veksten i antall foretak i Norge var på det høyeste nivået i 2005, og har deretter sunket hvert år. Fra 2001 til 2006 var det høyere vekst i antall foretak enn veksten i økonomien skulle tilsi. Kanskje skyldes noe av veksten f. eks. at mange etablerte foretak for å få registrert domene på Internett?

Det tilsynelatende lave nivået på veksten i antall foretak i de to siste årene er kanskje en normalisering til et mer naturlig nivå.

Øst-Telemark har hatt en litt høyere vekst i antall foretak enn middels av regionene de siste fire årene. Øst-Telemark hadde lavere etableringsfrekvens enn middels de siste tre årene. Dermed må det ha vært lagt ned forholdsvis få foretak i regionen.

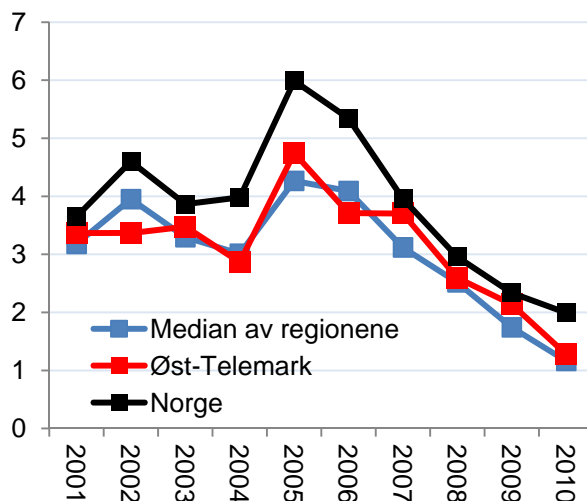
Bransjejustert etableringsfrekvens

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer. Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

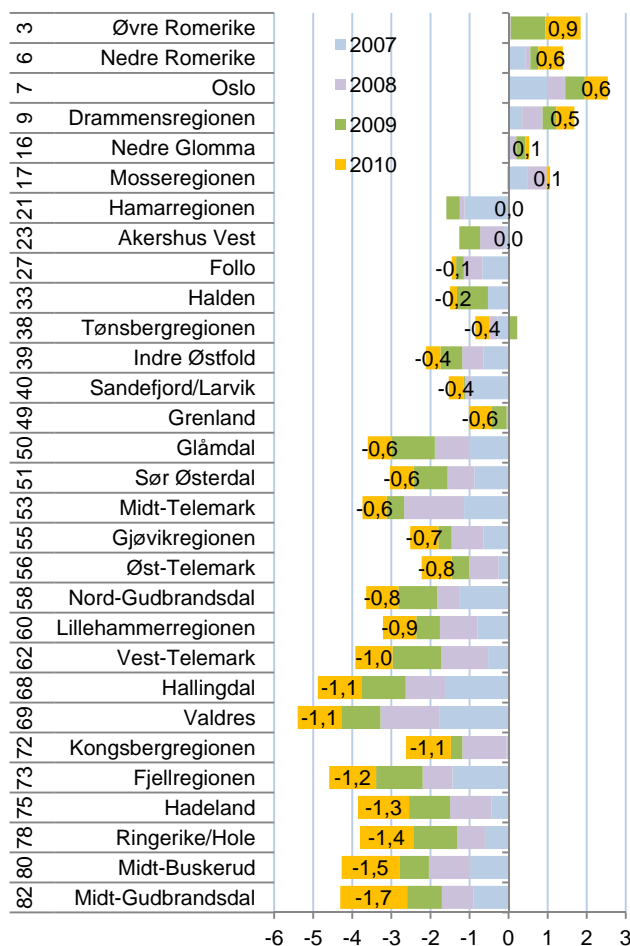
Vi beregner den bransjejusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen. Det gir en indikator som ikke favoriserer steder med gunstig næringsstruktur.

Øst-Telemark ble nummer 56 av 83 regioner for bransjejustert etableringsfrekvens i 2010.

Vi kan for øvrig se at mange av regionene på Østlandet kommer dårlig ut når det gjelder bransjejustert etableringsfrekvens.

Figur 27: Årlig vekst i antall foretak i Øst-Telemark, medianen av regionene og Norge i perioden 2001-2010.

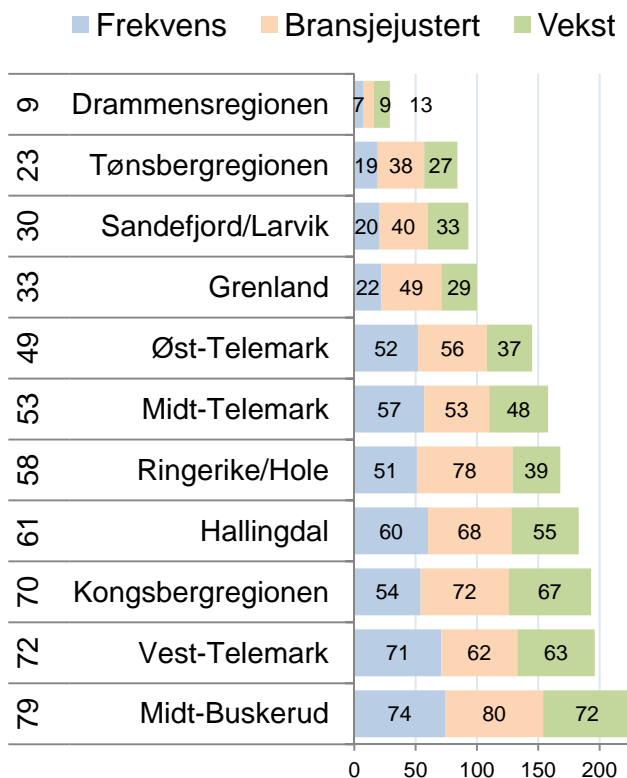
Figur 28: Bransjejustert etableringsfrekvens for regionene på Østlandet i 2007, 2008, 2009 og 2010. Tallene til venstre er rangering blant de 83 regionene i landet for 2010.

Etableringsindeksen for regionene

For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har satt de tre delindikatorerne sammen til en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Drammensregionen kommer best ut på etableringsindeksen av regionene i BTV, og er nummer ni av de 83 regionene i landet i 2010, som er samme plassering som året før. Etter Drammensregionen kommer regionene langs kysten i rekkefølge: Tønsbergregionen, Sandefjord/Larvik og Grenland.

Øst-Telemark er rangert som nummer 49 av 83 regioner i landet. Øst-Telemark gjør det relativt best når det gjelder vekst i antall foretak, og dårligst for bransjejustert etableringsfrekvens.

Figur 29: Etableringsindeksen for regionene i BTV. Rangeringer blant de 83 regionene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2010 er vist til venstre.

Regionenes utvikling på etableringsindeksen

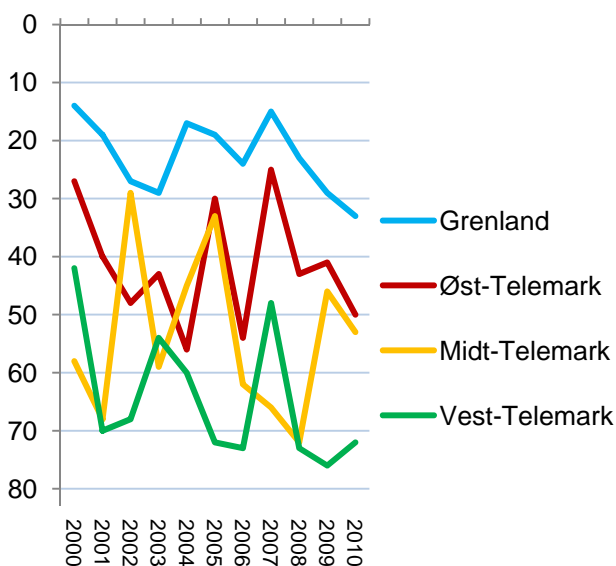
I figur 30 ser vi utvikling på etableringsindeksenⁱⁱ for regionene i Telemark.

Grenland har alltid vært høyest rangert på etableringsindeksen av regionene i Telemark. I 2007 var Grenland nummer 15. Etter det har rangeringen til Grenland falt hvert år til siste års 33. plass.

Øst- og Midt-Telemark har hatt stor variasjon i plasseringene. Øst-Telemark har gjort det bedre enn Midt-Telemark de siste fem årene. Mens Øst-Telemark over tid har vært litt over middels, har Midt-Telemark vært litt under middels.

Øst-Telemark hadde sin beste plassering med 25. plass i 2007. Den svakeste plasseringen var nummer 56 i 2004.

Vest-Telemark har hatt svake resultat på etableringsindeksen, og har aldri vært i øvre halvdel av regionene. De tre siste årene har Vest-Telemark vært å finne blant de ti dårligste regionene i landet.

Figur 30: Regionene i Telemarks utvikling på etableringsindeksen i perioden 2000-2010.

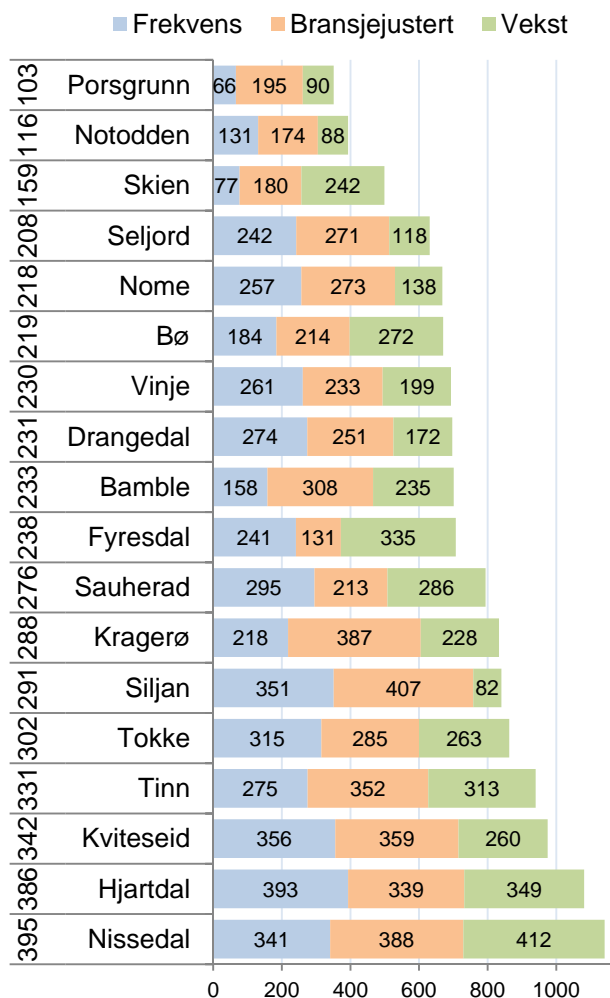
Etableringsindeksen for kommunene

Porsgrunn er best rangert på etableringsindeksen av kommunene i Telemark. Porsgrunn ble nummer 103 av 430 kommuner i 2010. Dermed er det ingen kommuner i Telemark som er med blant de 100 beste i landet. Notodden, Skien og Seljord kommer på de neste plassene. Det er bare disse fire kommunene som er rangert bedre enn middels av kommunene.

Notodden har en del gode resultater på etableringsindeksen, og er rangert som nummer 106 for hele perioden etter 2000.

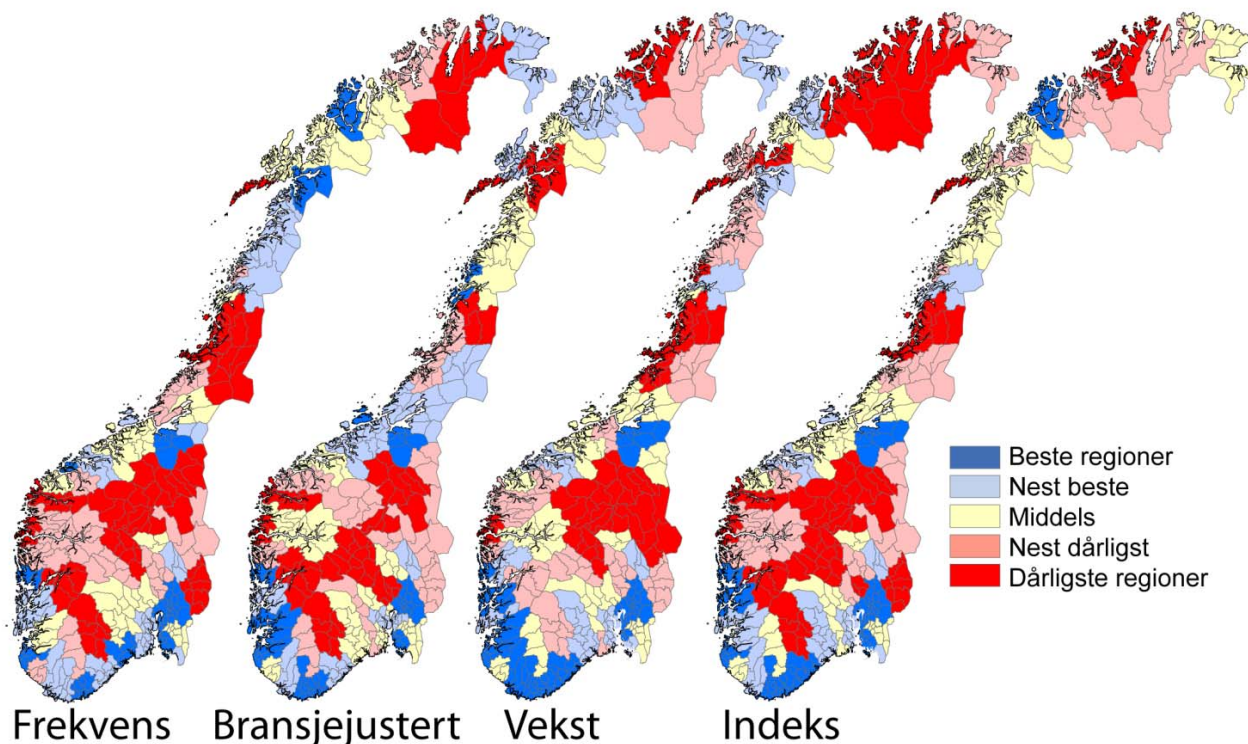
Tinn gjorde det ganske dårlig i 2010 med en 331. plass. Det er faktisk nest dårligste resultat siden 2002, da Tinn ble nummer 359. Tinn hadde sitt beste resultat i 2007 da kommunen ble nummer 37.

Hjartdal kom helt nede på 386. plass. Hjartdal har en del svake plasseringer tidligere år også.

Figur 31: Etableringsindeksen for kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Regionale mønstre

Figur 32: Etableringsaktiviteten i regionene i årene 2008-2010.

De tre ulike indikatorene for etablering viser i stor grad det samme mønsteret, men med noen nyanser.

Etableringsfrekvensen er høyest i regionene som enten har en større by som kjerne, eller som ligger tett opp til en større by. Oslo, Bergen og Trondheimsregionen har høyest etableringsfrekvens av regionene.

Bransjejustert etableringsfrekvens viser et litt annet mønster. Nå er det Trondheimsregionen, Kristiansandregionen og Hordaland Vest som er de tre beste regionene. Fremdeles er det mange byregioner blant de med høyest frekvens, men nå er det også noen distriktsregioner som blander seg inn i den beste kategorien. Dette er regioner som Hittera/Frøya, Ytre Helgeland, HALD og Ryfylke.

Regioner med høyest vekst i antall foretak består også for det meste av byregioner. Nå er det Kristiansandregionen, Akershus Vest og Trondheimsregionen som er høyest rangert. Ryfylke, Sunnhordland og Lister er litt utypiske regioner som kommer med blant de beste.

Alle de tre etableringsindikatorene har det til felles at de har en sterk positiv sammenheng med regio-

nens befolkningsstørrelse og regionens befolkningsvekst. Det er spesielt etableringsfrekvensen som i stor grad blir bestemt av befolkningsstørrelse og vekst. Befolkningstette områder har en bransjestruktur med mye tjenesteytende næringer. Dette er næringer med høy etableringsfrekvens. Dette gjør at byer automatisk får en høyere etableringsfrekvens enn distriktene.

Når vi bransjejusterer etableringsfrekvensen, blir effekten av bransjestrukturen nøytralisert. Da er ikke befolkningsstørrelsen lenger signifikant. Befolkningsveksten betyr imidlertid mye for den bransjejusterte etableringsfrekvensen.

For veksten i antall foretak er både befolkningsstørrelse og befolkningsvekst signifikante. Befolkningsveksten betyr imidlertid mer enn størrelsen.

De stabile mønstrene mellom befolkningsstørrelse, befolkningsvekst og etableringsfrekvens tyder på at høy etableringsaktivitet er et resultat av vekst. Vi får høy etableringsaktivitet i vekstregioner. I mindre grad ser det ut til at høy etableringsaktivitet skaper vekst. Det er også vanskelig å påvise at steder som har satset mye på nyetablering faktisk påvirker etableringsaktiviteten målbart.

4.2 Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorer.

Andel lønnsomme foretak

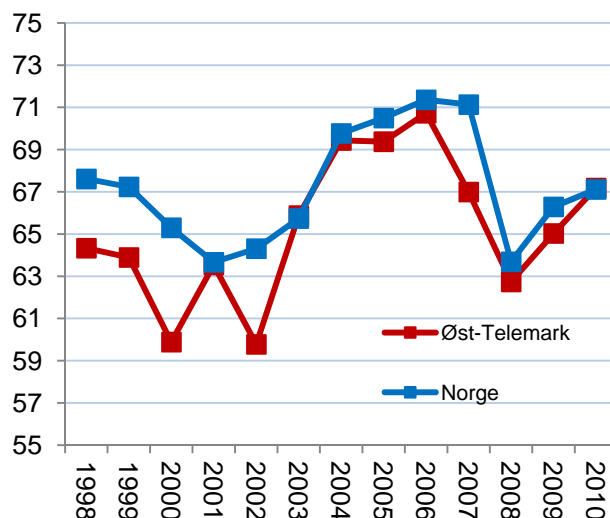
Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

Øst-Telemark har hatt lavere andel lønnsomme foretak enn landsgjennomsnittet i alle de seks årene fra 2004 til 2009, men fikk så vidt litt over gjennomsnittet i 2010.

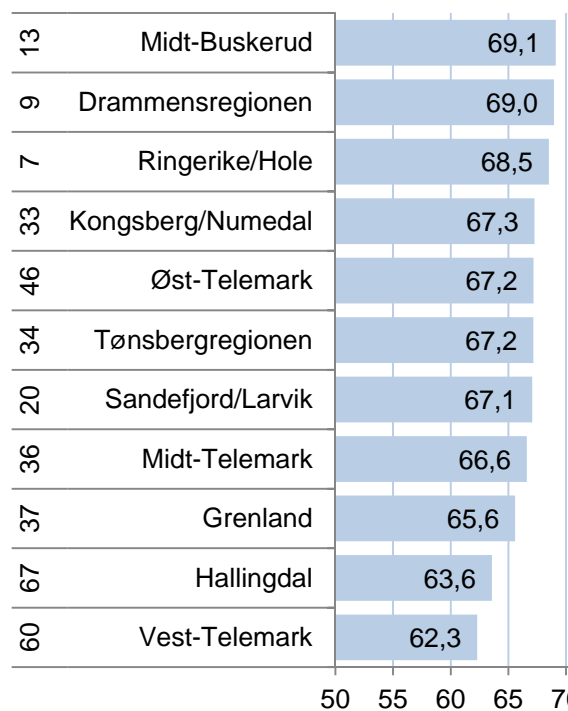
Lønnsomhet i regionene

Øst-Telemark ble rangert som nummer 24 av 83 regioner når det gjelder andel lønnsomme foretak i 2010. De fleste regionene havnet under landsgjennomsnittet i 2010, fordi de største byene trakk landsgjennomsnittet sterkt oppover.

For de siste fem årene er Øst-Telemark nummer 46, som er litt under middels.

Figur 33: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Øst-Telemark og Norge i perioden 1998-2010.

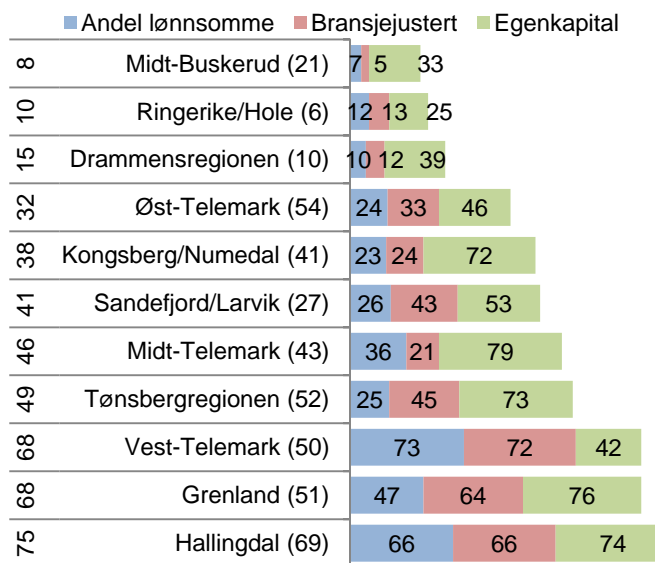
Figur 34: Andel foretak med positivt resultat før skatt i regionene i BTV i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet for siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen for regioner

Lønnsomhetsindeksen er satt sammen av tre indikatorer: Andel foretak med positivt resultat før skatt, bransjejustert andel lønnsomme foretak, og andel foretak med positiv egenkapital.

Øst-Telemark ble rangert som nummer 33 når det gjelder bransjejustert andel lønnsomme foretak, og på 46. plass når det gjelder andel foretak med positiv egenkapital.

Dermed havnet Øst-Telemark som nummer 32 på lønnsomhetsindeksen.

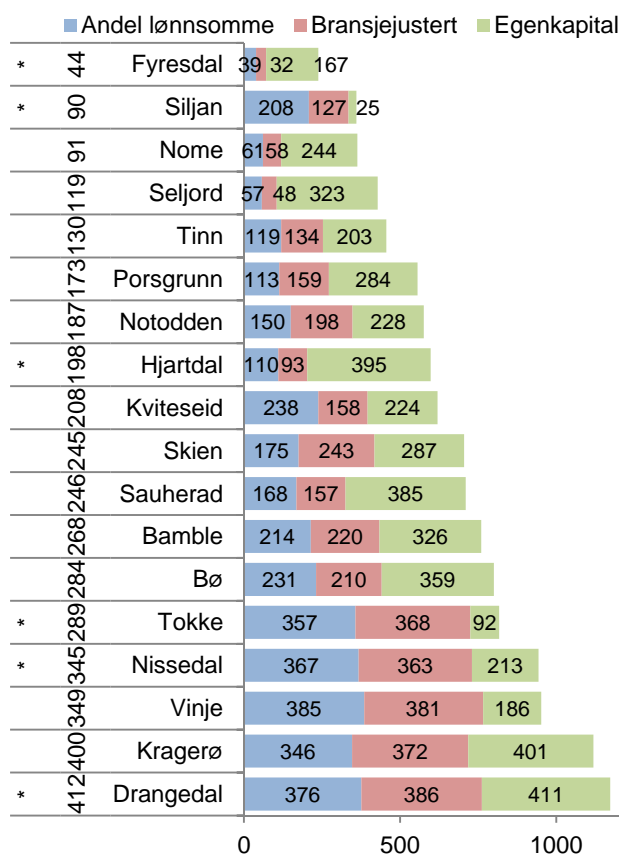

Figur 35: Lønnsomhetsindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 83 regionene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorene, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010 og i parentes rangering for lønnsomhetsindeksen for 2006-2010.

Lønnsomhetsindeksen for kommuner

Alle de tre kommunene i Øst-Telemark er bedre enn middels på lønnsomhetsindeksen for 2010. Tinn er nummer 130, Notodden nummer 187 mens Hjartdal er nummer 198.

Felles for alle kommunene er at de gjør det ganske bra for andelen lønnsomme foretak, men mye svakere for andelen foretak med positiv egenkapital. Det er forholdsvis høy andel foretak med negativ egenkapital i regionen.

Figur 36: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Telemark. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorene, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 regnskap.

4.3 Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorene.

Andel vekstforetak

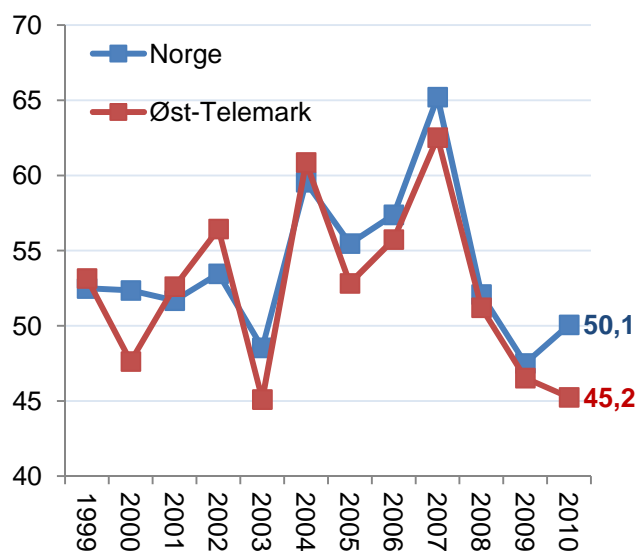
Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andel vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt siden 1999. I 2010 havnet andel vekstforetak på 50,1. Det er en forbedring fra 2009, men fremdeles et ganske lavt nivå.

Det er forbausende liten variasjon mellom de ulike regionene i landet når det gjelder andel foretak med omsetningsvekst. De fleste regionene beveger seg svært likt.

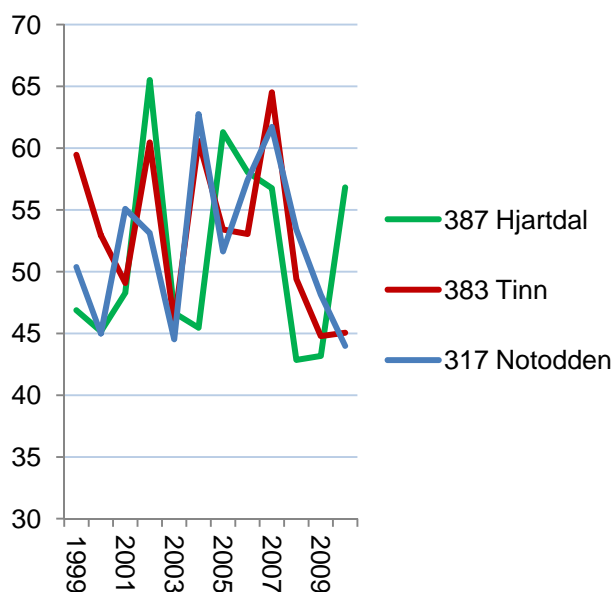
Utviklingen i 2010 var imidlertid negativ for Øst-Telemark. Øst-Telemark fikk en nedgang i andel vekstforetak mens resten av landet hadde en oppgang.

Andel vekstforetak i kommunene

Det var Notodden som trakk ned andel vekstforetak i Øst-Telemark i 2010. Tinn hadde en liten økning i andelen vekstforetak, og Hjartdal hadde en sterk økning. Notodden har imidlertid flest foretak og betyr dermed mest for utviklingen i regionen.

Figur 37: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Øst-Telemark og Norge i perioden 1999-2010.

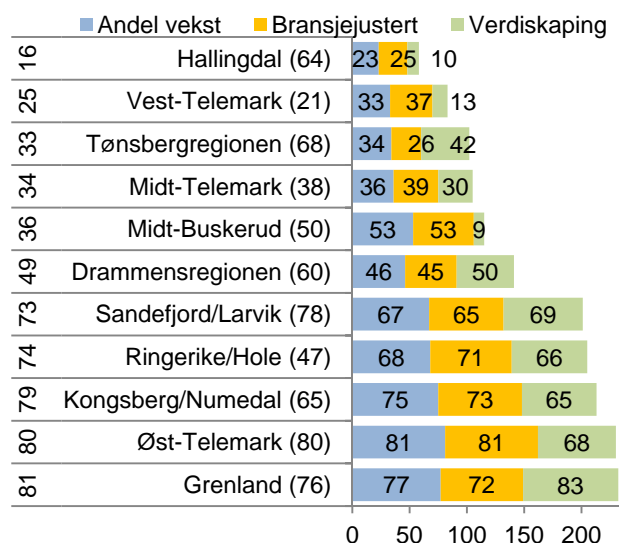
Figur 38: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i kommunene i Øst-Telemark i perioden 1999-2010. Rangering blant landets 430 kommuner for siste fem år er vist til venstre for kommunenavnet.

Vekstindeksen for regionene

Vekstindeksen har tre indikatorer: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping.

Øst-Telemark ble nummer 80 på vekstindeksen for 2010. Det var dermed bare tre regioner i landet som er dårligere på vekstindeksen i 2010.

Øst-Telemark skårer svært lavt for andel vekstforetak, både før og etter bransjejustering, men noe bedre for andel foretak med vekst i verdiskaping.

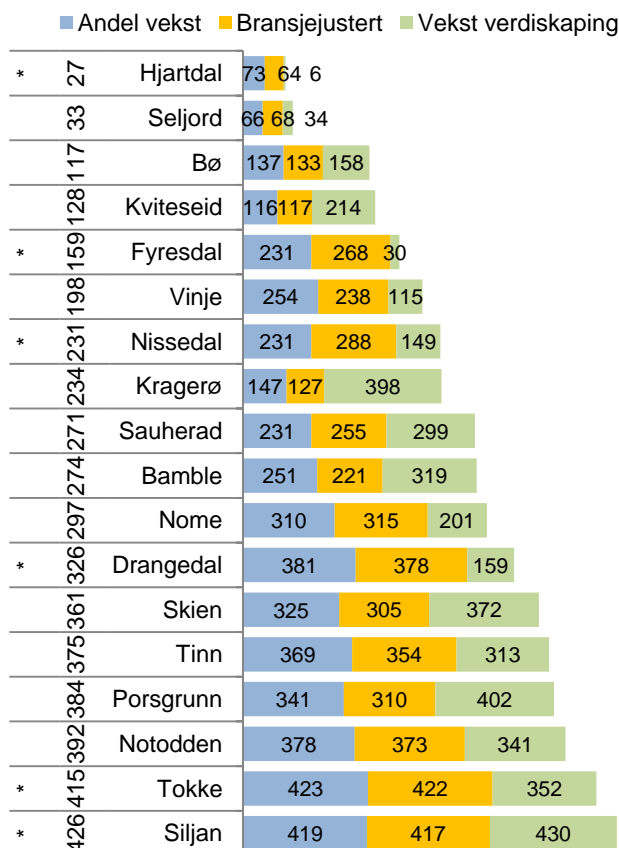

Figur 39: Vekstindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant landets 83 regioner for de tre vekstindikatorerne, helt til venstre rangering for vekstindeksen for 2010 og i parentes rangering for vekstindeksen for 2006-2010.

Vekstindeksen for kommunene

Hjartdal gjorde det skarpt på vekstindeksen 2010, og ble nummer 27 av 430 kommuner i landet. Hjartdal har svært få regnskapspliktige foretak, og betyr derfor ikke mye for regiontallene.

Tinn ble rangert som nummer 375, mens Notodden kom på en svak 392. plass.

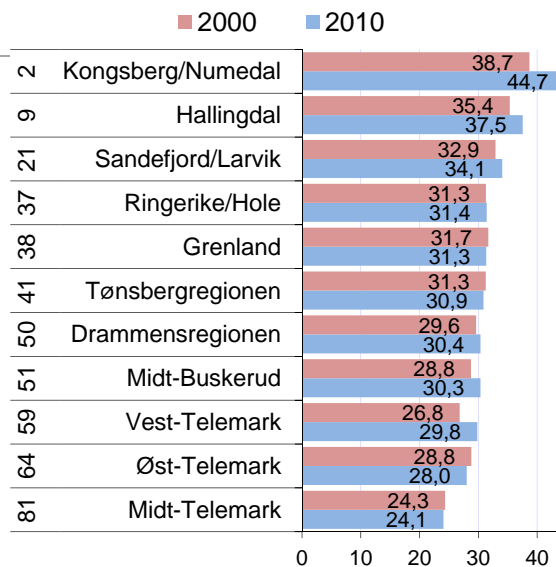

Figur 40: Vekstindeksen for kommunene i Telemark. Tallene i figuren er rangering blant landets 430 kommuner for de tre vekstindikatorerne, helt til venstre rangering for vekstindeksen 2010. * betyr kommune med under 100 foretak.

4.4 Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Denne måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også ”næringsstetthet”.

Øst-Telemark er en forholdsvis næringsfattig region, og er nummer 64 av 83 regioner i landet med hensyn til næringsstetthet. Øst-Telemark har dessuten fallende næringsstetthet, mens de fleste regionene har økende.

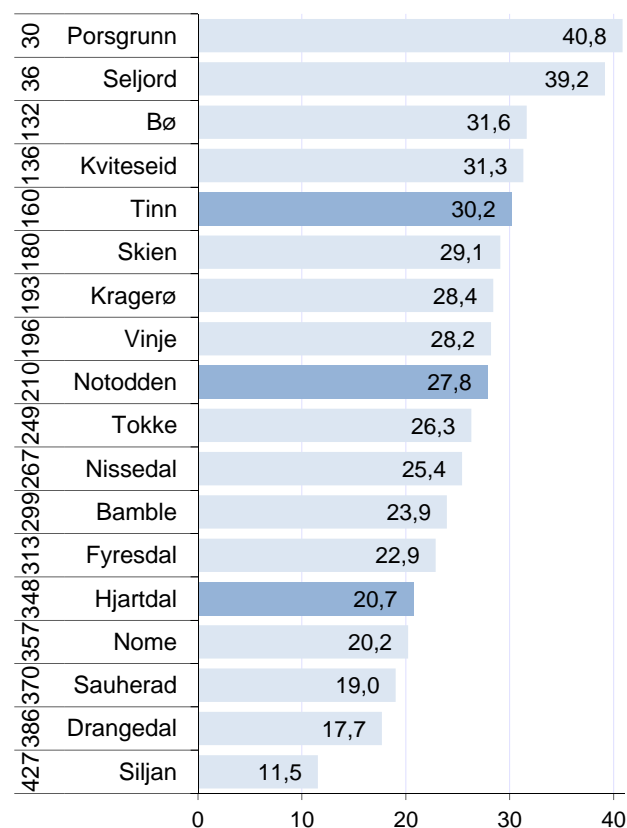

Figur 41: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i regionene i BTV i 2000 og 2010. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2010.

Næringsstetthet i kommunene

Tinn og Notodden har begge over middels næringsstetthet av kommunene i landet. Hjartdal har forholdsvis lite næringsliv.

Når Øst-Telemark som helhet har lav næringsstetthet, mens Tinn og Notodden har over middels, kommer det av at de fleste regionene har et senter med høy næringsstetthet som trekker regionen opp.

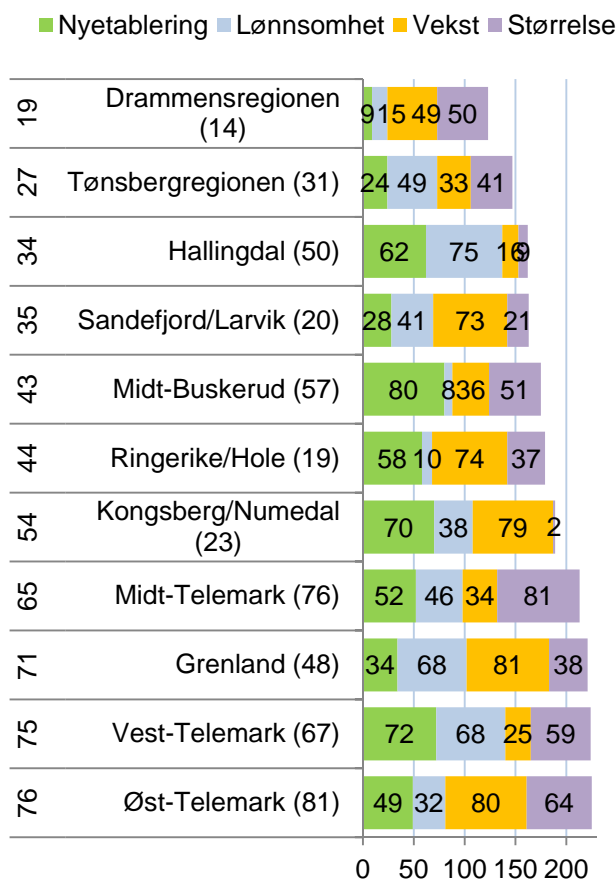

Figur 42: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Telemark i 2010. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.5 NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste åtte årene. Hensikten er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en region.

Øst-Telemark ble nummer 76 av 83 regioner i NæringsNM for 2010. Det er blant de ti dårligste regionene i landet. Dette til tross for at lønnsomheten var over middels. Det er spesielt andelen vekstforetak som trekker ned.

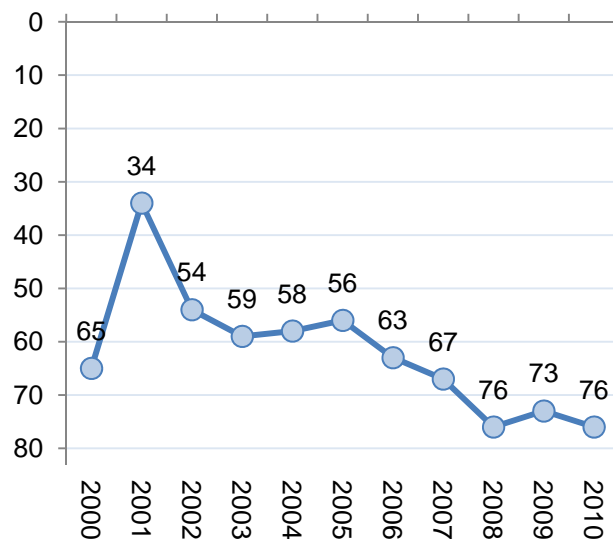

Figur 43: NæringsNM for regionene i BTV. Rangering blant landets 83 regioner i 2010 til venstre, og rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises i figuren.

Øst-Telemarks utvikling i NæringsNM

Øst-Telemark har hatt en plassering i øvre halvdel blant regionene. Det var en 34. plass i 2001.

Etter det har tendensen vært synkende. De siste tre årene har Øst-Telemark blitt rangert blant de dårligste i landet.

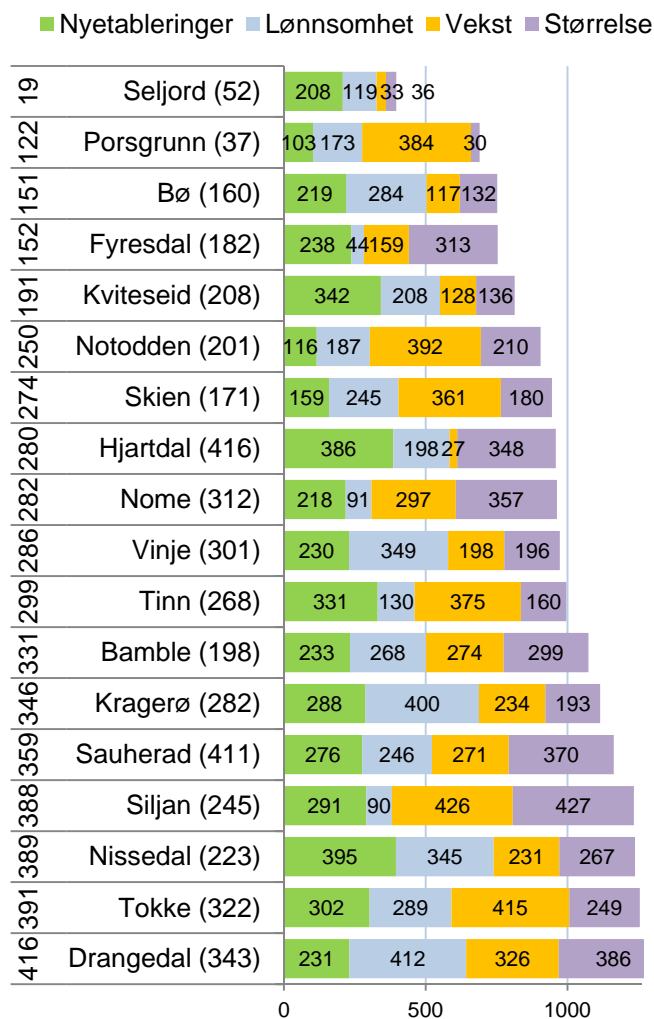
Figur 44: Øst-Telemarks rangering i NæringsNM i perioden 2000-2010.

NæringsNM for kommunene

Notodden gjør det best av kommunene i Øst-Telemark i NæringsNM basert på 2010-tall, med en 250. plass. Notodden er nummer 201 for de fem siste årene, som er litt over middels.

Tinn ble nummer 299, mens Hjartdal ble nummer 280.

Ingen av kommunene i Øst-Telemark kom enkeltvis svært dårlig ut. Men når alle kommer ut under middels, blir resultatet for regionen dårlig, fordi det ikke er noen kommuner som trekker oppover.

Figur 45: Kommunene i Telemarks resultat i NæringsNM. Alle tall er rangeringer blant landets 430 kommuner, til venstre rangering for NæringsNM siste år, i parentes siste fem år. I figuren vises rangeringer for hver av de fire indeksene.

5. Innovasjon i næringslivet

Innovasjon står sentralt for å forklare økonomisk vekst på globalt nivå. Dermed vil innovasjon også kunne være en forklaring på regional utvikling. Kan forskjeller i næringslivets innovasjon kunne forklare hvorfor noen regioner har vekst mens andre har nedgang? Og kan vi måle næringslivets innovasjonsevne?

SSB har gjennomført en spørreundersøkelse om innovasjon i næringslivet i mange år. Det var over 6000 foretak som svarte på spørreundersøkelsen i 2008, som omfatter nesten 10 000 bedrifter. Spørreundersøkelsen er ganske omfattende, og bedrifte-

ne oppgir blant annet om de har introdusert nye produkter, prosesser og markedsføringsmetoder, og om de nye produktene er nye på markedet eller bare nye for bedriften.

Tabell 1: Spørsmål fra SSBs innovasjonsundersøkelse.

Hovedgruppe	Indikator	Kortnavn	Vekt
Produkt-innovasjon	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer i perioden	Vare	2
	Foretaket introduserte produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede tjenester	Tjeneste	2
	Foretaket har produktinnovasjoner som også er nye for foretakets marked	Nytt for markedet	4
Prosess-innovasjon	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon	Produksjonsmetode	2
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede metoder for lagring, levering eller distribusjon	Distribusjon	1
	Foretaket har introdusert nye eller vesentlig forbedrede støttefunksjoner	Støttefunksjon	1
Markeds-innovasjon	Vesentlige endringer i design (utseende/utformig) av en vare eller tjeneste	Design	2
	Nye media eller nye måter for promotering av produkt	Nye media	1
	Nye måter for produkt plassering eller salgskanaler	Markedskanal	0,5
	Nye metoder for prising	Prising	0,5

I tabellen over ser vi de ti spørsmålene i innovasjonsundersøkelsen som danner grunnlaget for de ti innovasjonsindikatorerne vi bruker i denne analysen. De ti indikatorerne kan slås sammen til tre hovedtyper innovasjon: Produktinnovasjon, prosess-innovasjon og markedsinnovasjon. Samtidig har vi gitt de ti indikatorerne ulike vekter som brukes når vi skal slå sammen indikatorerne. Spørsmålet om bedriftens innovasjoner er nye for markedet eller bare nye for bedriften har fått størst vekt, ettersom det er det eneste spørsmålet hvor det skilles mellom hva som er nytt i markedet og hva som bare er nytt for bedriften. Spørsmålene om nye måter for pro-

dukt plassering eller nye metoder for prising har fått lavest vekt. Dette er spørsmål som synes en del mindre viktig enn f. eks. spørsmålet om bedriften har introdusert produktinnovasjon.

Indikatorerne som er valgt forteller om i hvilken grad bedriftene har gjennomført innovasjoner. I andre sammenhenger er innovasjon og forskning og utvikling (FoU) ofte blandet sammen. Vi anser FoU til å være en av mange mulig kilder til innovasjon, og ønsker derfor å måle faktisk innovasjon og ikke FoU-intensitet. Derfor har vi ikke brukt bedriftenes FoU-aktivitet i indikatorsettet.

5.1 Indikatorer for innovasjon

Innovasjonsundersøkelsen er rettet mot foretak av forskjellige typer. Noen har bare én lokalisering, enbedriftsforetak. Disse er enkle å forholde seg til, ettersom de kan plasseres i en region. Foretak som har produksjon på flere steder, såkalte flerbedriftsforetak, skaper noen problemer. Foretakene svarer på foretaksnivå, dvs. det finnes ett svar på hvorvidt foretaket har hatt innovasjon, men vi vet ikke om dette gjelder alle foretakets bedrifter som er spredt på flere regioner. Dette løser vi gjennom å ta med begge foretakstypene, men vekte enbedriftsforetakene dobbelt så mye som flerbedriftsforetakene.

Vi kan måle innovasjon som andel av foretak med innovasjon. Da vil alle foretak telle likt uansett størrelse. Vi kan også måle innovasjon etter andelen av de sysselsatte som er i innovative foretak. Da vil de store bedriftene telle mer enn de små. For regioner med store hjørnesteinsbedrifter vil resultatene fra disse lett bli dominerende. Dette løser vi gjennom å bruke begge målemetoder, men vekte indikatorene for andel bedrifter dobbelt så mye som indikatoren for andel av sysselsetting.

Tabell 2: Verdier for de ulike innovasjonsindikatorerne for Øst-Telemark. Hver indikator går fra 0=dårligste region til 100=beste region.

		Frekvenser enbedrifts- foretak	Frekvenser fler- driftsfore- tak	Sysselset- tingsandel enbedrifts- foretak	Sysselset- tingsandel flerbe- driftsfore- tak	Totalt
Produktinnovasjon	Vare	63,4	60,8	59,3	69,0	64,9
	Tjeneste	47,4	50,4	0,0	54,1	45,2
	Nytt for markedet	51,1	63,3	51,1	76,3	59,4
Prosessinnovasjon	Produksjonsmetode	64,9	52,2	54,5	57,1	58,6
	Distribusjon	0,0	49,7	0,0	55,9	20,7
	Støttefunksjon	36,8	49,7	60,7	54,3	53,7
Markedsinnovasjon	Design	34,6	54,9	52,5	66,8	51,8
	Media	57,6	30,5	50,1	50,9	50,0
	Kanal	0,0	50,0	0,0	53,2	19,4
	Prising	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Ettersom vi har ti innovasjonsindikatorer som er målt på fire ulike måter, får vi til slutt hele 40 indikatorer for innovasjon i en region. I tabellen over har vi vist resultatene for Øst-Telemark. Næringslivet i Øst-Telemark gjør det svakt på flere indikatorer. Ingen andre regioner har lavere skår for nye metoder for prising, samme hvordan indikatoren er målt.

Flerbedriftsforetak gjør det bedre enn enbedriftsforetak på en rekke indikatorer, spesielt for produktinnovasjon og for design. Dette viser at Øst-Telemark har noen store foretak som har høy innovasjon.

Til høyre i tabellen har vi summert resultatene for de ti innovasjonsindikatorerne. Øst-Telemark gjør det bra for produktinnovasjon i form av nye varer og for metoder for produksjon, samt for produktinnovasjoner som er nye for markedet. Øst-Telemark gjør det samtidig svakt for nye metoder for prising, nye måter for produkt plassering eller salgskanaler og for metoder for lagring, levering eller distribusjon.

Videre skal vi slå sammen indikatorene og gruppere de i de tre typene innovasjon; produktinnovasjon, prosessinnovasjon og markedsinnovasjon.

5.2 Innovasjon i Øst-Telemark

I figur 46 ser vi hvordan Øst-Telemark kommer ut på de ulike innovasjonsindikatorerne sammenliknet med de andre regionene.

I tillegg til indikatorene i tabell 2, har vi tatt med en indikator for den relative størrelsen til næringslivet som er omfattet av målingene. Regioner som har relativt mange bedrifter i de bransjene som er undersøkt, blir dermed ”premiert” i forhold til næringsssvake regioner.

Videre bruker vi rangeringsnumrene for de tre hovedtypene innovasjon og størrelse for å rangere regionene.

Plasseringene til Øst-Telemark er varierende. Øst-Telemark gjør det veldig bra for enkelte indikatorer og veldig svakt for andre.

Næringslivet i Øst-Telemark er nummer ti av 83 regioner når det gjelder andelen som har introdusert produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer, nummer 15 for produktinnovasjoner som er nye for markedet og nummer 21 for nye eller vesentlig forbedrede metoder for produksjon.

Øst-Telemark skårer lavt for metoder for lagring, levering eller distribusjon, måter for produktplassering eller salgskanaler samt metoder for prising.

Regionene i BTV

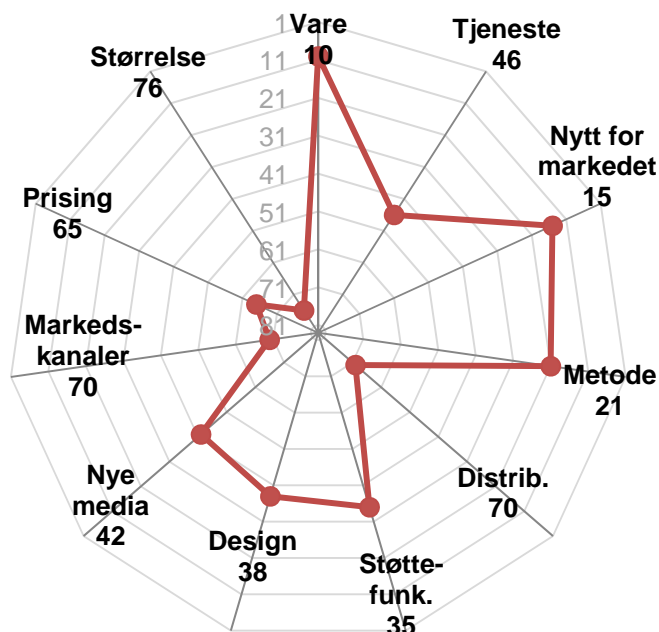
I figur 47 er indikatorene samlet i de tre hovedtypene, som igjen danner grunnlaget for en samlet innovasjonsgrad. Resultatene er vist for regionene i Buskerud, Telemark og Vestfold.

Kongsberg/Numedal er nummer sju av alle regionene i landet, til tross for at regionen skårer langt under middels for markedsinnovasjon.

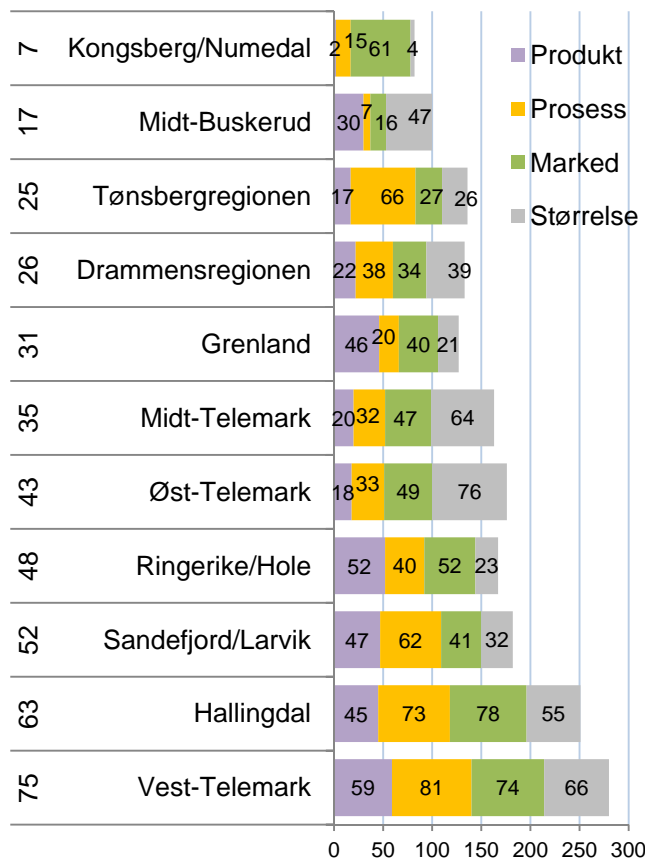
Grenland er rangert som nummer 31 av 83 regioner. Midt-Telemark kommer på en 35. plass, og ser man bort i fra størrelse, gjør Midt-Telemark det bedre enn Grenland.

Øst-Telemark gjør det middels, men blir trukket for å ha lite næringsliv i de aktuelle bransjene. Øst-Telemark gjør det spesielt bra på produktinnovasjon.

Vest-Telemark gjør det svakt og kommer samlet på en 75. plass.

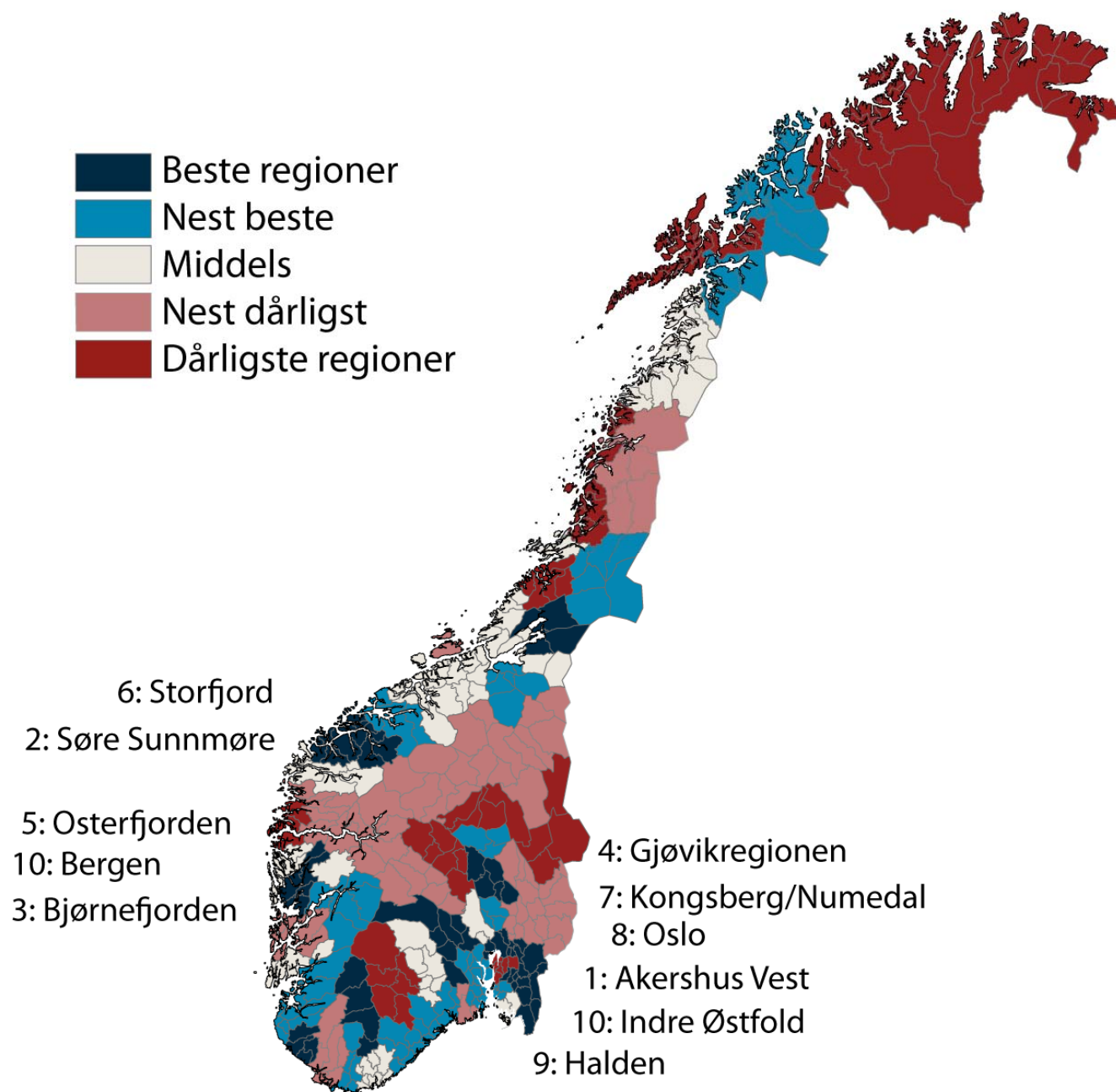

Figur 46: Øst-Telemarks rangering blant 83 regionene med hensyn til ulike innovasjonsindikatorer.

Figur 47: Rangering blant de 83 regionene i landet for hver av de tre hovedtypene innovasjon samt næringslivets størrelse for regionene i BTV. Til venstre vises rangering for samlet innovasjonsgrad.

Innovasjonsfrekvens i regionene

Figur 48: Variasjoner i innovasjonsfrekvens for regionene.

Kartet over viser variasjonene i innovasjonsfrekvens i regionene i Norge. De ti beste regionene, eller 11 ettersom det er delt tiendeplass, fordeler seg med seks på Østlandet og fem på Vestlandet.

Det er tre klynger med innovative regioner. En klynge går fra Halden, via Indre Østfold til Oslo og Akershus Vest. Nedre Romerike på 15. plass er med i denne klyngen.

Bergen og naboregionene Bjørnefjorden og Osterfjorden er den andre klyngen, og Søre Sunnmøre og Storfjord er den tredje. Ålesundregionen er rangert på 17. plass og er med i denne klyngen.

Kongsbergregionen, Gjøvikregionen, Setesdal, Dalane og Innherred er regioner som er med blant de 17 beste regionene utenfor disse tre områdene.

5.3 Innovative bransjer

Det er store forskjeller mellom de ulike bransjene med hensyn til andel innovative bedrifter.

Bransjene tilknyttet informasjonsteknologi, som produksjon av datamaskiner, tjenester tilknyttet informasjonsteknologi og informasjonstjenester, har en høy andel innovative foretak, både når det gjelder produkt- og prosessutvikling og markeds-innovasjon. 61,1 prosent av alle foretak som er i bransjen produksjon av datamaskiner har produktutvikling, og 31,6 prosent har introdusert produkter som er nye i markedet.

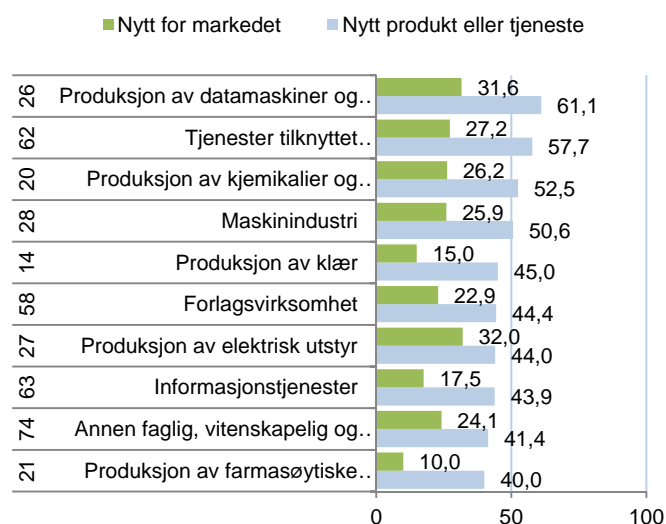
Produktutvikling trenger ikke nødvendigvis å være knyttet til teknologi. Produksjon av klær er en av bransjene med høyeste andel produktutvikling. Dette er sannsynligvis produktutvikling som ikke er teknologisk, men mer knyttet til design.

Bransjer med høy andel foretak med prosessutvikling er i stor grad de samme som har høy andel produktutvikling. I bransjene tjenester knyttet til informasjonsteknologi og telekommunikasjoner er det en høy andel av bedriftene som har introdusert nye støttefunksjoner. Det er mest sannsynlig nye støttefunksjoner basert på informasjonsteknologi. For bransjer som produksjon av kjemikalier og metaller er det mer tradisjonell utvikling av produksjonsmetoder som dominerer.

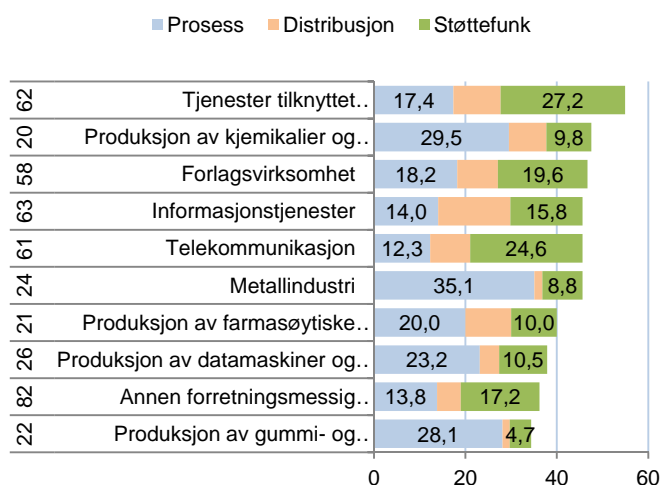
Når det gjelder markedsinnovasjoner, er det bransjen produksjon av drikkevarer som har høyest andel innovative foretak. Her er også produksjon av klær og produksjon av lær og lærvarer høyt rangert.

Noen bransjer har nesten ikke foretak med innovasjon. Det gjelder for eksempel transport og bygg og anlegg.

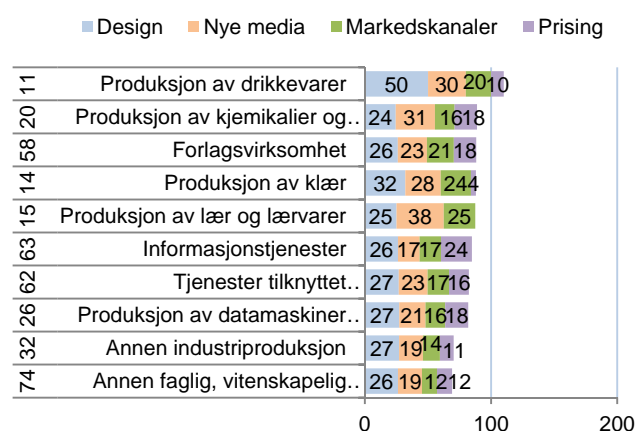
De store forskjellene i andel innovative foretak mellom bransjene, gjør at ulik bransjestruktur kan få stor betydning for andel innovative foretak i regioner. Regioner med ulik bransjestruktur vil kunne få ulik andel innovative foretak på grunn av bransjestrukturen.

Figur 49: Bransjene med høyest andel innovative foretak, produktutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 50: Bransjene med høyest andel innovative foretak, prosessutvikling. Til venstre vises bransjekode.

Figur 51: Bransjene med høyest andel innovative foretak, markedsinnovasjon. Til venstre vises bransjekode.

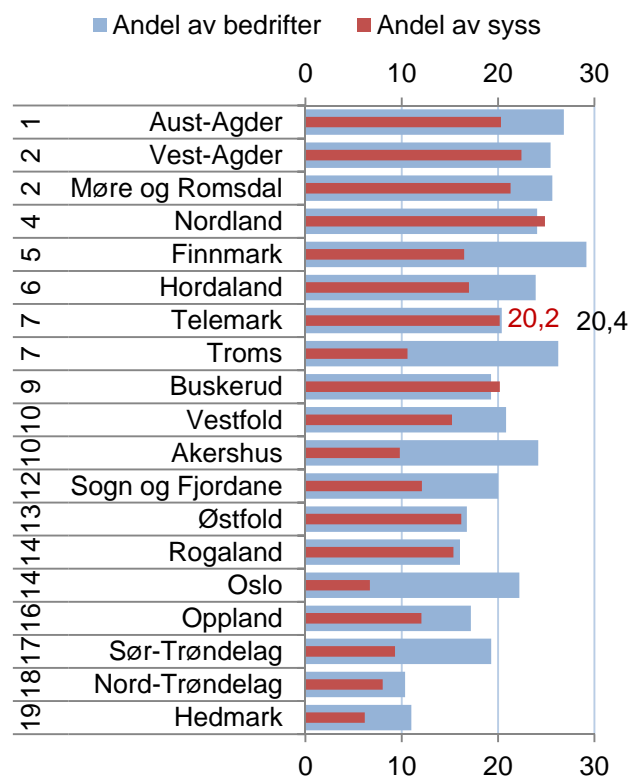
5.4 Internasjonalisering

Innovasjonsundersøkelsen inneholder også opplysninger om bedriftenes markedsorientering. Det spørres om bedriften har hovedmarkedet lokalt, nasjonalt eller internasjonalt. Dette kan vi bruke til å se hvilke områder som har det mest internasjonale næringslivet.

I figur 52 ser vi hvordan fylkene kommer ut når det gjelder internasjonalisering. Her er det brukt to forskjellige indikatorer. Den ene er andelen av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som oppgir at hovedmarkedet er utenfor Norge. Den andre indikatoren er andelen av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge.

Agderfylkene, Møre og Romsdal, Nordland og Finnmark har det mest internasjonale næringslivet av fylkene.

I Telemark hadde 20,2 prosent av foretakene som ble spurt i innovasjonsundersøkelsen hovedmarkedet utenfor Norge. De store og små selskapene var like internasjonalt orienterte, andelen av sysselsettingen i internasjonalt orienterte selskap var 20,4 prosent. Dette plasserer Telemark som nummer sju blant de 19 fylkene i Norge.

Figur 52: Rangering av fylkene etter andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge.

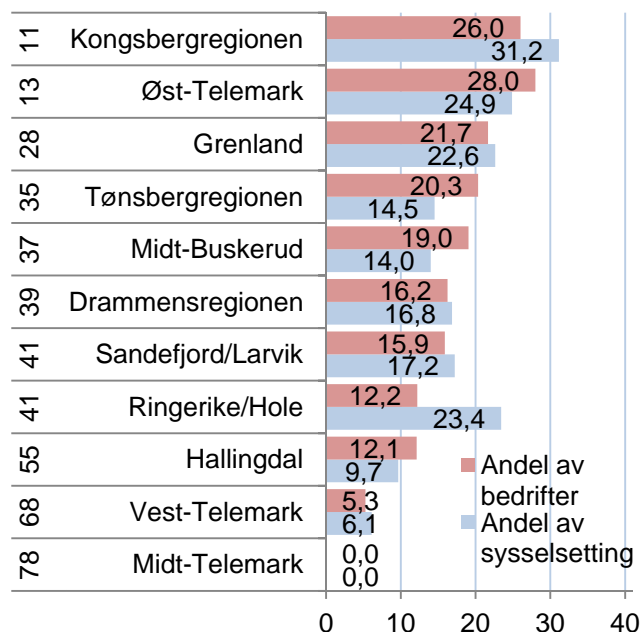
Internasjonalisering i regionene

Regionene kan også måles med hensyn til internasjonalisering i næringslivet. I figur 53 ser vi hvordan regionene i BTV kommer ut.

Øst-Telemark er nummer 13 av de 83 regionene i landet når det gjelder internasjonalisering. 28 prosent av bedriftene er internasjonalt markedsorienterte.

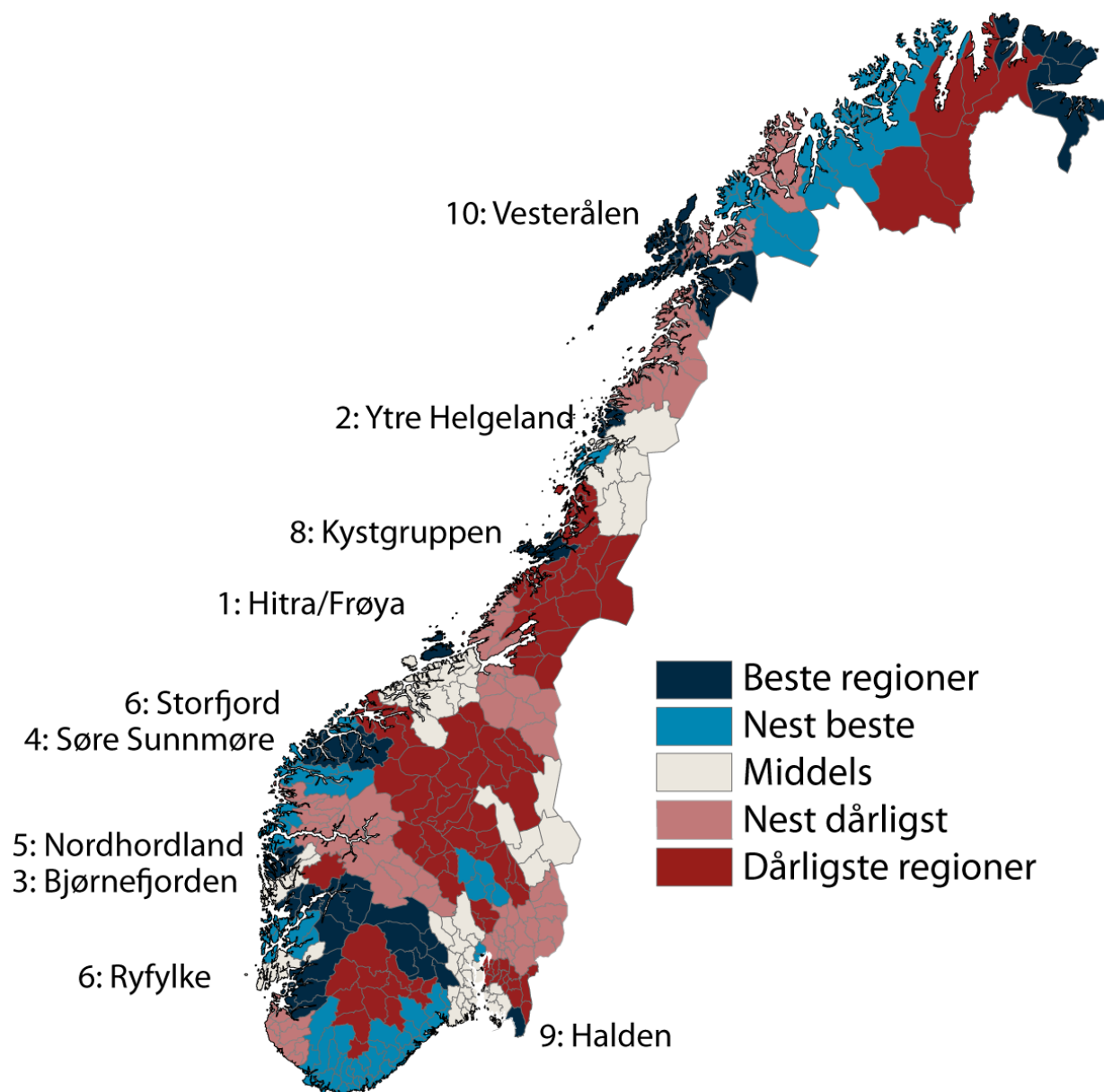
Grenland har også et internasjonalt orientert næringsliv, med rangeringsnummer 28 blant de 83 regionene i landet.

Vest- og Midt-Telemark har et lite internasjonalt orientert næringsliv. Ingen av bedriftene i Midt-Telemark som har deltatt i undersøkelsen har svart at de har hovedmarkedet utenfor Norge.

Figur 53: Andel av bedriftene i innovasjonsundersøkelsen i regionene i BTV som har hovedmarkedet utenfor Norge, samt andel av privat sysselsetting i bedrifter med hovedmarked utenfor Norge. Til venstre er regionens rangering blant de 83 regionene i landet.

Regionale mønstre for internasjonalisering

Figur 54: Variasjoner i internasjonalisering i næringslivet mellom de 83 politiske regionene.

Ni av de ti regionene med det mest internasjonale næringslivet finner vi langs kysten, fra Ryfylke til Vesterålen. Bare Halden fra Østlandet sniker seg inn blant de ti mest internasjonale regionene.

Kongsberg/Numedal er nesten med blant de ti mest internasjonale regionene som nummer 11, mens Øst-Telemark er nummer 13.

Grenland hører til blant de nest mest internasjonale regionene, mens Midt- og Vest-Telemark er blant de minst internasjonale.

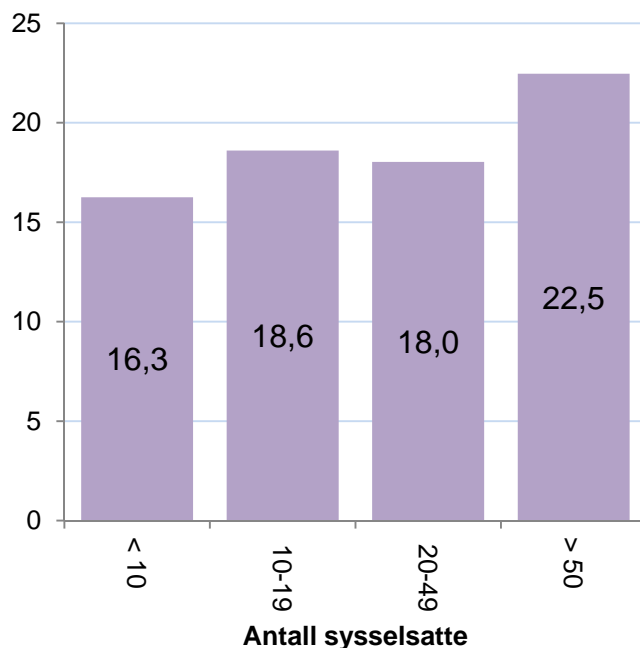
Innovasjon og bedriftenes størrelse

Er det en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og sannsynligheten for at de er innovative?

I figur 55 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer med størrelsen på bedriftene, målt med antall sysselsatte. Blant bedrifter med over 50 sysselsatte oppga 22,5 prosent at de hadde introdusert nye produkter. Blant bedrifter med mindre enn 10 ansatte oppga 16,3 prosent at de hadde hatt produktutvikling.

Det er tilsynelatende en sammenheng mellom bedriftenes størrelse og innovasjon. Store bedrifter har høyere sannsynlighet for å være innovative enn små bedrifter.

Store bedrifter har større ressurser og har dermed lettere for å kunne sette av midler til utvikling. Store bedrifter har også ofte et større produktspekter og dermed også flere produkter som vil kunne trenge fornying.

Figur 55: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter bedriftenes størrelse.

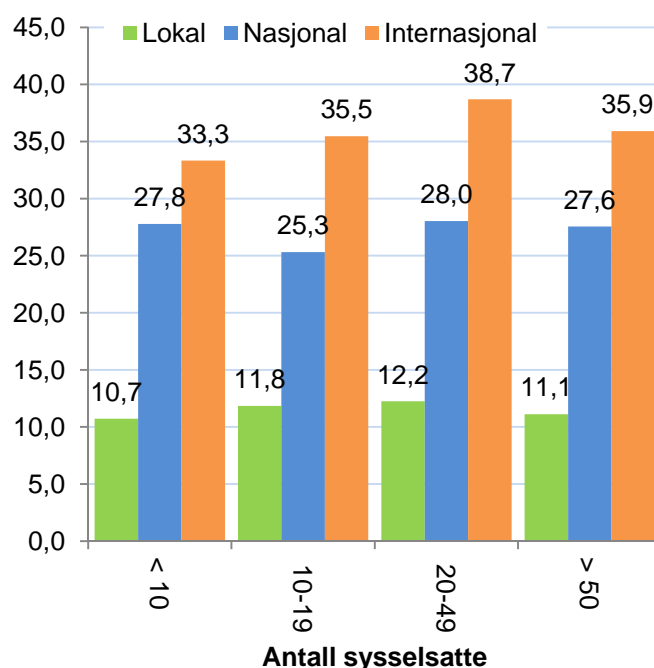
Innovasjon, størrelse og internasjonalisering

I figur 56 ser vi hvordan andel bedrifter med produktutvikling varierer mellom bedrifter med ulik størrelse og ulik markedsorientering. Vi kan se at det er en sterk sammenheng mellom markedsorientering og innovasjon. Bedrifter med hovedmarkedet utenfor Norge har langt høyere sannsynlighet for produktinnovasjon enn de andre. Bedrifter med et nasjonalt marked har også langt høyere andel innovative bedrifter enn bedrifter med et lokalt marked.

Det er imidlertid liten forskjell i andelen innovative bedrifter i ulik størrelse.

Markedsorienteringen til bedriften synes dermed å være langt viktigere enn størrelsen for om bedriften er innovativ.

De store bedriftene er oftere internasjonalt orientert, mens de minste ofte er lokalt orientert. Det er årsaken til at vi fikk den tilsynelatende positive sammenhengen mellom størrelse og innovasjon i figur 55.

Figur 56: Prosentvis andel bedrifter med produktutvikling, gruppert etter størrelse og markedsinnretning.

5.5 Innovasjonsklima

Hvis et fylke har høy innovasjonsfrekvens på grunn av at de har et næringsliv med mange bedrifter og foretak i bransjer med høy innovasjon, kan dette gi et litt feilaktig bilde av hvor sterk fylket er på innovasjon. Vi ønsker derfor å se på hvordan fylkene gjør det når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse målt i antall ansatte. Dette har vi gjort gjennom logistiske regresjoner der de enkelte innovasjonsindikatorne er brukt som avhengig variabel. Resultatet kan brukes til å se hvor høy andel innovasjonsforetak de enkelte fylkene har, gitt bransjestruktur og størrelse. Dette kaller vi innovasjonsklima. Hvis et fylke har høy innovasjonsandel gitt bransje og størrelse, betyr det at regionen har et sterkt innovasjonsklima.

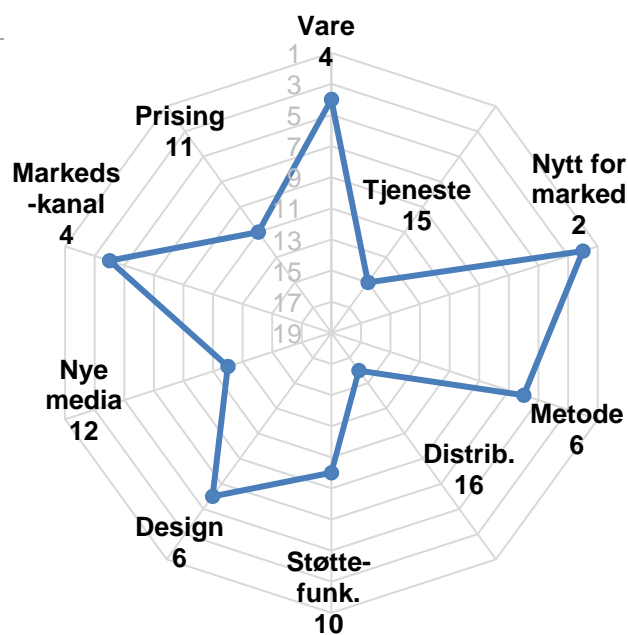
I figur 57 ser vi rangeringen til Telemark for de ulike indikatorene når vi tar hensyn til bedriftenes bransje og størrelse. Telemark gjør det veldig bra for flere indikatorer, som innovasjoner som er nytt for markedet og innovasjon i varer. Det betyr at Telemark har høy innovasjon gitt bransjestrukturen.

Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima er ikke direkte sammenlignbart, siden datagrunnlaget er litt uliktⁱⁱⁱ.

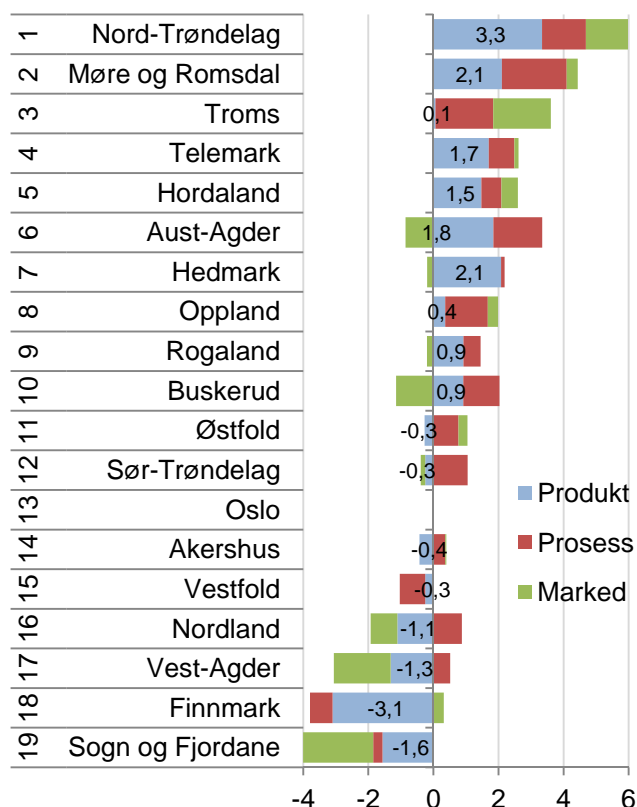
Figur 58 viser de standardiserte koeffisientene fra regresjonen for samlegruppene. Verdiene er vektet på samme måte som tidligere, som blant annet betyr at produktinnovasjon får høyest betydning. Oslo er brukt som referansefylke. Verdiene til Oslo er derfor null og betyr at Oslo er ”utgangspunktet”. Fylker som har positive verdier har bedre innovasjonsklima enn Oslo. Verdiene gir en indikasjon på hvor viktig de ulike innovasjonstypene er for den samlede rangeringen.

Nord-Trøndelag har sterkest innovasjonsklima, og det er spesielt innenfor produktinnovasjon Nord-Trøndelag gjør det bra. Møre og Romsdal kommer på andreplass. Begge disse fylkene hadde også høy innovasjonsfrekvens. Troms og Telemark på de to neste plassene gjør det derimot bra for innovasjonsklima, men hadde ikke høy innovasjonsfrekvens.

Oslo og Akershus var på topp for innovasjonsfrekvens, men har svakt innovasjonsklima.

Figur 57: Telemarks rangering for innovasjonsklima på de ulike innovasjonsindikatorne.

Figur 58: Innovasjonsklima for fylkene. Vektete standardiserte koeffisienter for de tre hovedgruppene innovasjonsindikatorer.

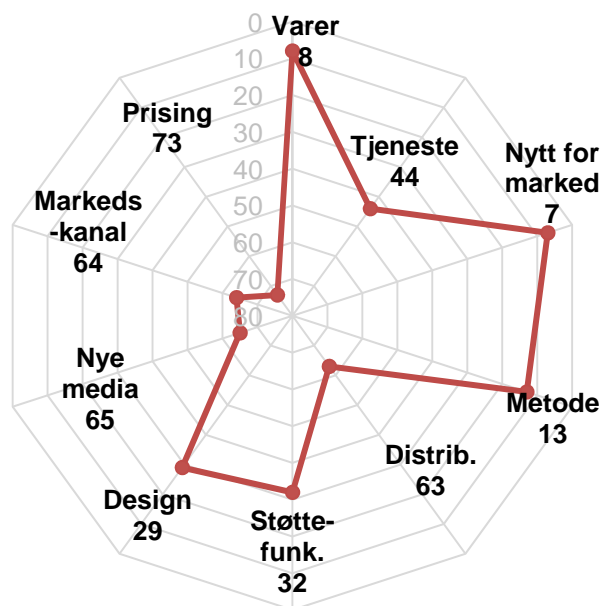
Innovasjonsklima i Øst-Telemark

Figur 59 viser hvordan Øst-Telemark kommer ut på rangeringen for innovasjonsklima for de ulike indikatorene.

Rangeringene til Øst-Telemark for innovasjonsklima er ganske likt som for frekvens. Plasseringene for innovasjonsklima er også varierende.

Øst-Telemark gjør det sterkt for produktinnovasjon i form av nye eller vesentlig forbedrede varer, for produktinnovasjoner som er nye for markedet samt for vesentlig forbedrede metoder for produksjon.

Øst-Telemark skårer over middels for design, men lavt for de tre andre markedsindikatorene.

Figur 59: Øst-Telemarks rangering for innovasjonsklima med hensyn til de ti indikatorene for innovasjon.

Rangering av regionene samlet

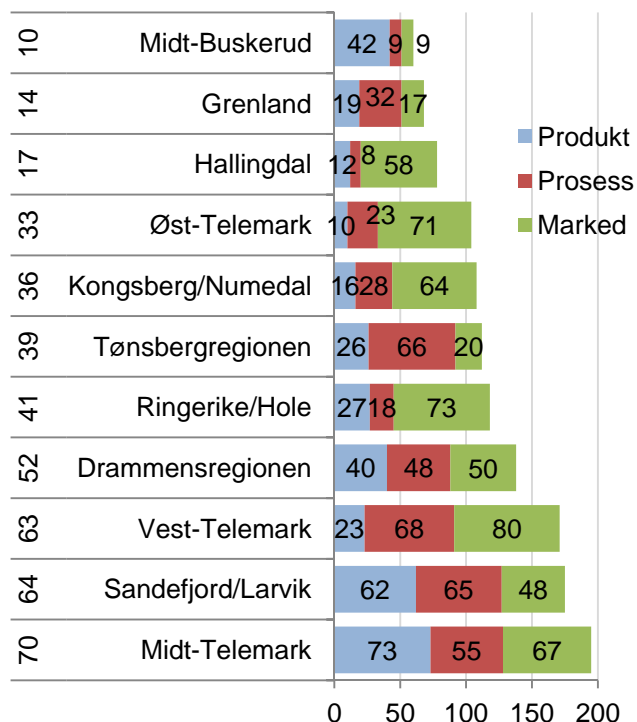
I figur 60 ser vi rangeringen til regionene for de tre hovedtypene innovasjon og samlet.

Grenland er regionen med det 14. sterkeste innovasjonsklimaet i Norge. Bare Midt-Buskerud har sterkere innovasjonsklima i BTV.

Øst-Telemark er også rangert over middels, som nummer 33 for innovasjonsklima. Øst-Telemark har et spesielt sterkt klima for produktinnovasjon, men et svakt klima for markedsinnovasjon.

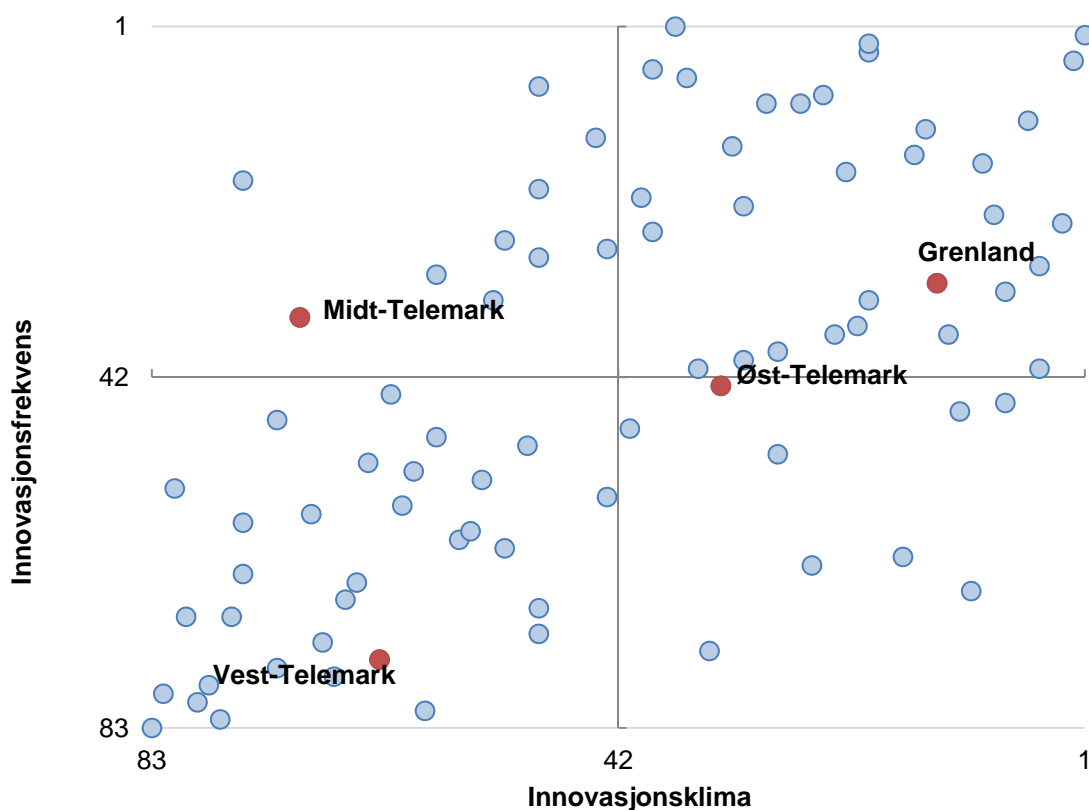
Vest-Telemark er på 63. plass. Dette er likevel bedre enn for innovasjonsfrekvens.

Midt-Telemark hadde en sterk plassering for innovasjonsfrekvens, men havner på plass nummer 70 for innovasjonsklima. Det er spesielt det svake klimaet for produktinnovasjon som trekker ned.

Figur 60: Rangering for innovasjonsklima for de tre hovedtypene innovasjon for regionene i BTV. Samlet rangering blant landets 83 regioner vist til venstre.

Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima

Figur 61: Regionenes rangering for samlet innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens.

I figur 61 har vi vist rangeringen for innovasjonsklima og innovasjonsfrekvens i samme diagram. Det er interessant å se dette i sammenheng, til tross for at de to ikke er direkte sammenlignbare.

Innovasjonsfrekvensen vises på den loddrette akse. Øverst i diagrammet vises regionene med høyest innovasjonsfrekvens, mens de med lavest innovasjonsfrekvens er vist nederst i diagrammet. Aksen krysser i midten av diagrammet, slik at regionene over aksen har over middels innovasjonsfrekvens. På den vannrette akse vises innovasjonsklima. Regionene med svakest innovasjonsklima vises til venstre i diagrammet, mens regionene med sterkest innovasjonsklima vises til høyre. Denne aksen krysser også i midten, slik at regionene til høyre for aksen har over middels innovasjonsklima.

De mest vellykkede regionene befinner seg i øvre høyre kvadrant. Disse har både over middels inno-

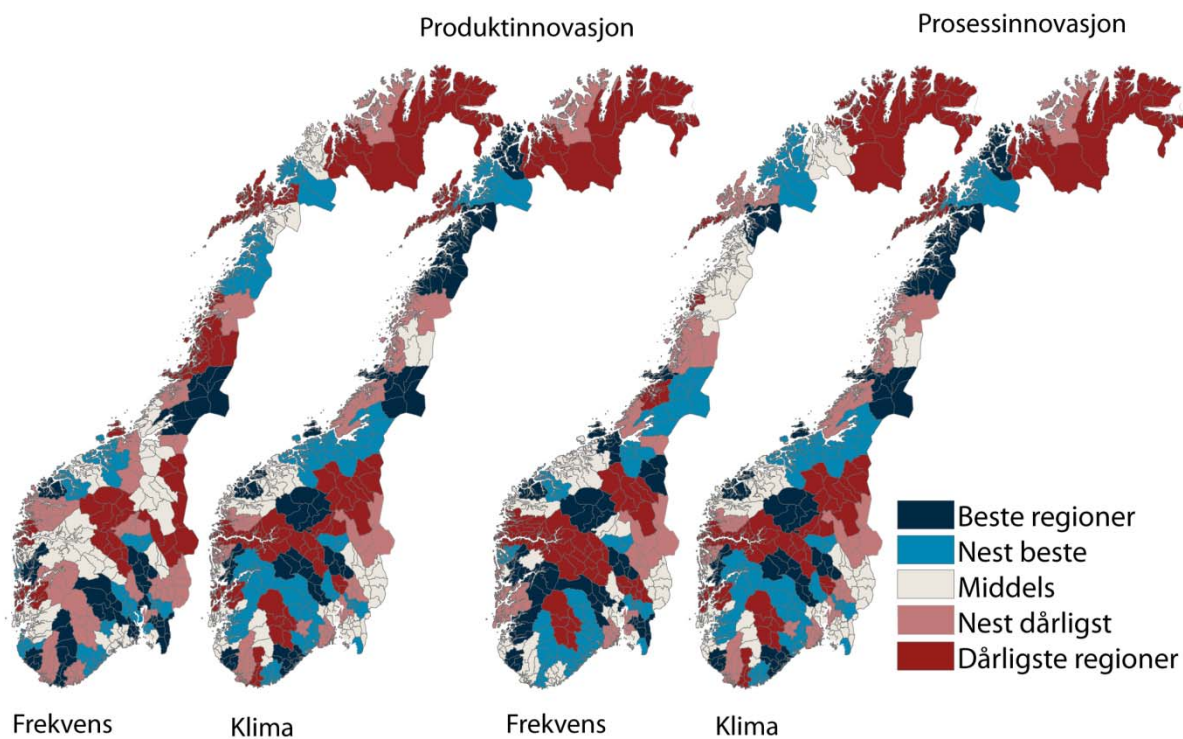
vasjonsklima og innovasjonsfrekvens. Grenland havner i denne gruppen.

I øvre venstre kvadrant er de regionene som har høy innovasjonsfrekvens, men svakt innovasjonsklima. Disse har en bransjestruktur med høy innovasjonsfrekvens, men er ikke sterke innovasjonsregioner når man tar hensyn til bransje og størrelse. Midt-Telemark befinner seg i denne gruppen.

I nedre høyre kvadrant er regionene som har under middels innovasjonsfrekvens, men over middels innovasjonsklima. Disse regionene har en mindre gunstig bransjestruktur, men har høy innovasjon. Øst-Telemark er her, men er ikke langt unna å være middels for innovasjonsfrekvens. Med en plass bedre på denne aksen, ville Øst-Telemark vært i den beste kvadranten.

I nedre venstre kvadrant er de regionene med både lav innovasjonsfrekvens og svakt innovasjonsklima. Vest-Telemark i denne kategorien.

Regionale trender

Figur 62: Innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for produkt og prosessinnovasjon i regionene.

I figur 62 har vi sammenliknet innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima for gruppene produktinnovasjon og prosessinnovasjon i regionene.

Flere regioner på Vestlandet har et sterkt innovasjonsklima. De regionene som har sterkest innovasjonsklima for produktinnovasjon er Bjørnefjorden, Søre Sunnmøre og Osterfjorden.

Sentrale regioner på Østlandet, som har høy innovasjonsfrekvens, har et langt svakere innovasjonsklima. En gunstig bransjestruktur gir en høy innovasjonsfrekvens.

Det er mange distriktsregioner som har et sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Deler av Telemark, Buskerud og Hedmark kommer godt ut for innovasjonsklima.

For prosessinnovasjon kommer også mange Vestlandsregioner godt ut for innovasjonsklima. Regionene som har sterkest innovasjonsklima er Søre Sunnmøre og Bjørnefjorden, som også har sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Tredje

sterkeste region for prosessinnovasjon gitt bransje og størrelse er Hitra/Frøya. Denne regionen har ikke sterkt innovasjonsklima for produktinnovasjon. Hitra/Frøya har en vellykket fiskeriindustri, der det først og fremst er på prosessiden man har mulighet til å innovere.

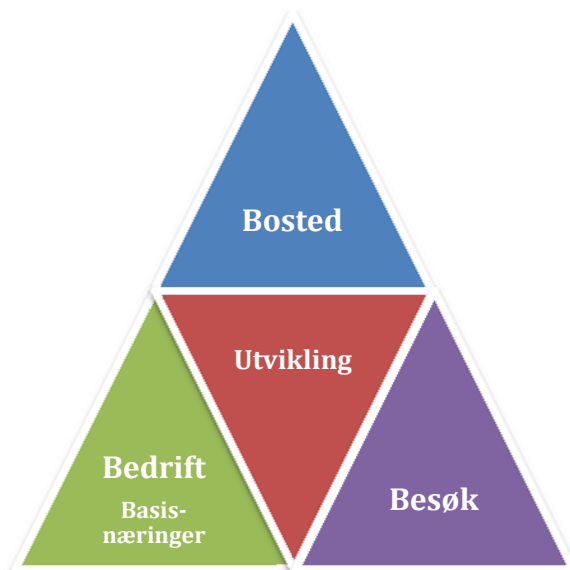
En rekke distriktsregioner i Sør-Norge viser seg å ha et betydelig sterkere innovasjonsklima enn innovasjonsfrekvens for prosessinnovasjon. Flere distriktsregioner på Østlandet kommer høyt ut på klima for prosessinnovasjon, som Nord-Gudbrandsdal, Hallingdal og Midt-Buskerud.

Finmark gjør det dårlig både for innovasjonsfrekvens og innovasjonsklima. Enkelte regioner i Troms og Nordland kommer imidlertid bedre ut for innovasjonsklima.

Generelt er det ikke lett å finne mønstre i innovasjonsgraden mellom regionene i Norge. Det betyr at innovasjonen i næringslivet ikke følger landsdelene, men er spredt rundt i landet.

6. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosted og bedrifter. Den første versjonen av Attraktivitetspyramiden ble utviklet i 2010. I denne rapporten presenterer vi den nye versjonen – som beholder de samme prinsippene, men med noen metodiske forbedringer^{iv}.

Attraktivitetspyramiden forklarer steders vekst som et resultat av tre typer attraktivitet: Bedrifts-, besøks- og bostedsattraktivitet.

Bedriftsdimensjonen fokuserer på steders attraksjonskraft som produksjonssted for varer og tjenester som kan eksporteres til andre steder. Dette er produksjon knyttet til naturressurser, som landbruk, fiske og utvinning, vareproduserende industri og teknologiske tjenester. Vi kaller dette basisnæringer. Mange steder er basert på denne typen attraktivitet, ved at de har hatt gunstige betingelser for primærnæringer, eller for industriproduksjon gjennom nærhet til råvarer eller kraft. I dag er teknologiske tjenester en type produksjon som kan selges over lange avstander, hvor råstoffet er kompetent arbeidskraft. Teknologiske tjenester er en raskt voksende næring som har helt andre lokaliseringsbetingelser enn naturbasert næring og industri.

Mange steder har også vokst fram gjennom å være attraktive for besøk. Ofte har denne attraktiviteten

oppstått gjennom at steder har vært knutepunkter for kommunikasjoner. Attraktivitet for besøk skaper mange arbeidsplasser i næringer som er avhengige av direkte salg til kunder. Dette er næringer som tradisjonelt reiseliv, butikkhandel, aktiviteter, underholdning og kultur.

Attraktivitet som bosted er historisk sett en ny type attraktivitet, som etter hvert har blitt den tredje viktige drivkraften. Etter hvert som stadig flere pendler mellom bosted og arbeidssted har noen steder kunnet vokse utelukkende gjennom å være attraktive som bosteder. Slike steder har gjerne stor utpendling til naboregioner. For å måle attraktivitet som bosted bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Attraktivitetsbarometeret måler steders tiltrekningskraft for innflytting når effekten av arbeidsplassveksten er trukket fra.

I dette kapitlet vil vi presentere de tre attraktivitetstypene hver for seg, og til slutt se på noen vekstfaktorer som ikke fanges opp av modellen.

6.1 Viktige trender

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringene er industri, primærnæring og teknologiske tjenester. Basisnæringene er følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre.

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med 14 prosent fra 2000 til 2010.

Arbeidsplasser knyttet til lokal bosetting øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene og private arbeidsplasser i undervisning og helse og omsorg.

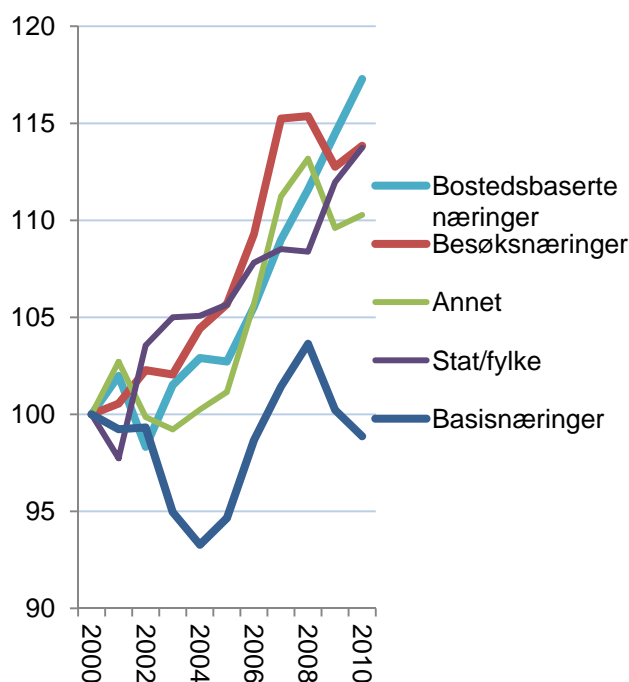
Disse tre typene av arbeidsplasser er knyttet til hver sin akse i attraktivitetspyramiden. Etter hvert som bostedsbaserte næringer og besøksnæringer vokser, blir attraktivitet for besøk og bosetting gradvis mer viktig, mens attraktivitet for bedrifter i basisnæringene gradvis blir mindre enerådende. Tidligere var regional utvikling sterkt fokusert på konkurranseutsatte næringer i basisnæringene. I dag må en også ta hensyn til de andre attraktivitetsdimensjonene.

Sammensetningen av arbeidsplassene

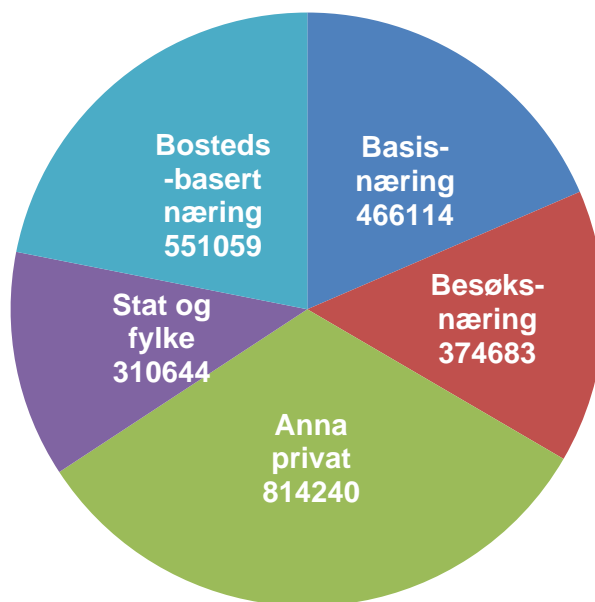
I figur 64 viser vi hvordan de ulike kategoriene av arbeidsplasser er fordelt i Norge i 2010.

Basisnæringene teller 466 000 arbeidsplasser, og er fremdeles større enn besøksnæringene, som har 375 000 arbeidsplasser. De bostedsbaserte næringene har i dag flere arbeidsplasser enn basisnæringene, men i 2000 var basisnæringene større enn de bostedsbaserte næringene.

Andre private næringer er hovedsaklig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentra. I våre analyser blir veksten i disse arbeidsplassene på et sted betraktet som en funksjon av stedets attraktivitet i sum langs de tre aksene. Men her vil også veksten kunne variere en del. Dette vil vi se nærmere på i kapittel 7.1.

Figur 63: Utvikling i antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, besøksnæringer og bostedsbaserte næringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 64: Fordeling mellom ulike kategorier av arbeidsplasser i Norge i 2010.

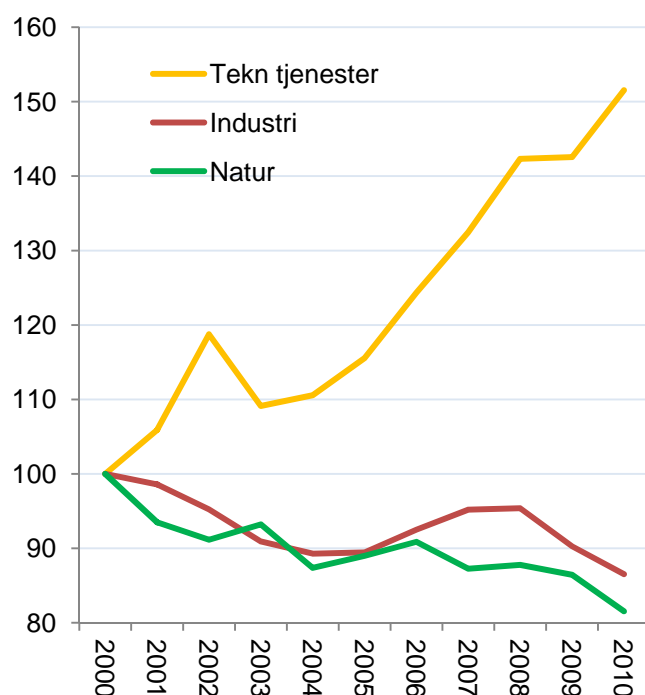
Begrepet bedriftsattraktivitet forsøker å fange opp at mange steder har grodd opp på grunn av at det har vært gunstig å produsere varer og tjenester for salg til andre regioner. Mange steder i Norge har en slik historisk bakgrunn, enten i naturressurser som fisk og landbruksarealer eller tilgang på kraft eller havner. Etter hvert har teknologibaserte tjenester vokst opp til en betydelig næring. Dette er tjenester som ikke er lokale, men som også selges i et nasjonalt eller internasjonalt marked.

Vi kaller disse næringene basisnæringer. Vi kunne ha brukt begrepet konkurranseutsatte næringer, men mange vil hevde at landbruket ikke er konkurranseutsatt. Landbruksproduksjonen i Norge er imidlertid ikke lokalt basert, fordi produktene stort sett omsettes utenfor de stedene hvor produksjonen foregår.

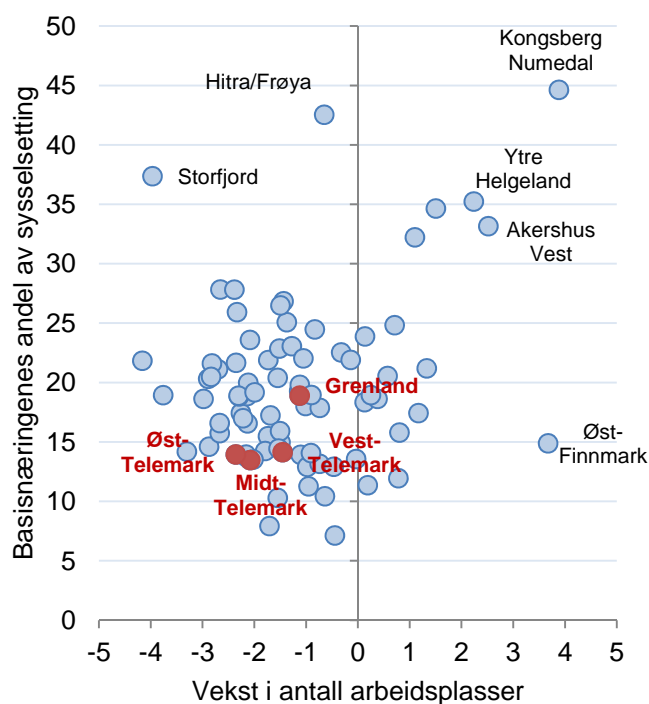
Mens naturbaserte næringer, i hovedsak primærnæringene, og industrien har synkende sysselsetting, øker sysselsettingen i de teknologiske tjenestene sterkt. Distriktene har et fortrinn når det gjelder industri og naturbasert næring, ettersom de har tilgang til arealer og naturressurser. For teknologiske tjenester er det kompetente hoder som er råvarene. Disse finnes det flest av i byene. Denne utviklingen er en av drivkreftene til sentraliseringen.

I figur 66 har vi vist nivå og vekst for basisnæringene i regionene i Norge. Kongsberg/Numedal har både høyest konsentrasjon av basisnæringer, og har samtidig hatt sterkest vekst. Når vi beregner veksten har vi målt veksten i antall prosentpoeng av samlet sysselsetting i regionen. Veksten i Kongsberg/Numedal tilsvarer dermed nesten fire prosent av samlet sysselsetting i regionen.

Regionene i Telemark har alle hatt nedgang i antall arbeidsplasser i de tre siste årene, og ligger derfor til venstre. Nedgangen har ikke vært spesielt sterk, og de fleste regionene har hatt nedgang i denne perioden. Grenland har høyest konsentrasjon av basisnæringer av regionene i Telemark, og ligger derfor øverst av regionene i Telemark, men vi kan se at mange regioner har langt høyere andel basisnæringer. Øst-Telemark har hatt den sterkeste nedgangen i arbeidsplasser i basisnæringene de siste tre årene. Grenland har mistet relativt sett færrest arbeidsplasser, men flest i absolutte tall. Grenland har tapt svært mange basisarbeidsplasser tidligere.

Figur 65: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av basisnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 66: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

Nivå av basisnæringene

I figur 67 ser vi hvordan basisnæringene er fordelt på de tre kategoriene. Industrien er den største næringen av disse på landsbasis, og er også den største næringen i alle regionene i BTV.

Kongsberg/Numedal har spesielt høy konsentrasjon av industri, tilsvarende 38,6 prosent av samlet sysselsetting i regionen. Det er høyest av alle regionene i landet.

Grenland har nest høyest konsentrasjon av basisnæringene av regionene i BTV, men det er ikke særlig forskjell på nivået i Grenland og regioner som Ringerike/Hole og Tønsbergregionen. Rangeringen 40 for Grenland er bare to plasser over middels. Industriarbeidsplassene i Grenland utgjør nå 13,7 prosent av samlet antall sysselsatte i regionen. Grenland har ganske høy konsentrasjon av teknologiske tjenester, som nå utgjør fire prosent av samlet sysselsetting. Dette er den niende sterkeste konsentrasjonen i landet, og Grenland er dermed inne blant de ti sterkeste teknologiregionene.

De andre tre regionene i Telemark er ganske like. Øst-Telemark er nummer 67 av 83 regioner når det gjelder konsentrasjon av basisnæringene. Industrien utgjør nå mindre enn ti prosent av samlet sysselsetting i regionen.

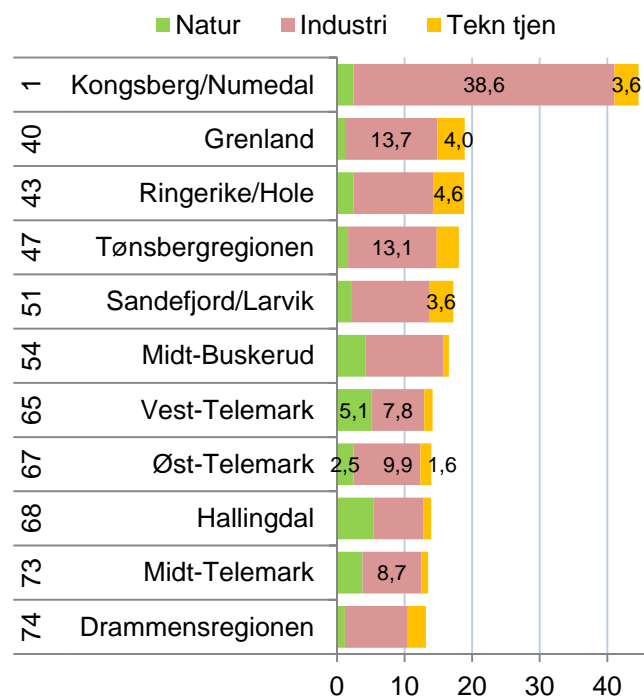
Utvikling i basisnæringene i Øst-Telemark

I figur 68 ser vi hvordan antall arbeidsplasser i de ulike kategoriene av basisnæringene har utviklet seg i Øst-Telemark.

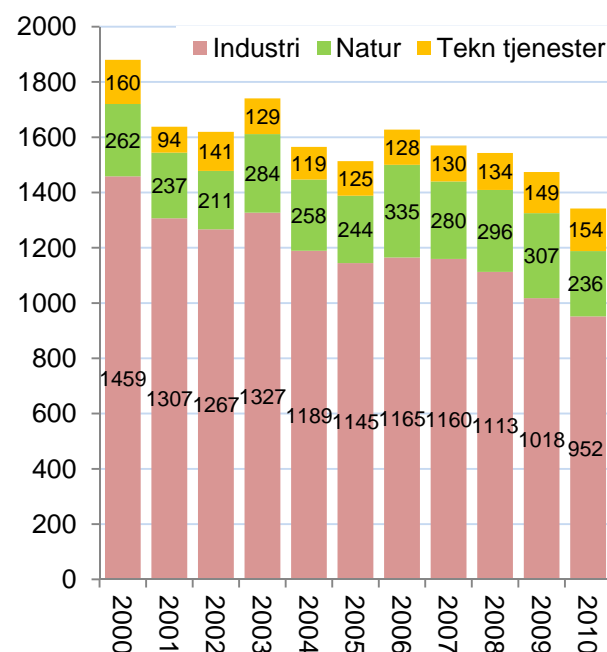
Det mest karakteristiske er nedgangen i antall arbeidsplasser i industrien. Det var 1459 arbeidsplasser i industrien i 2000. I 2010 var antallet sunket til 952.

Teknologiske tjenester har vokst fra 119 i 2004 til 154 i 2010. Selv om det er vekst i teknologiske tjenester, er næringen for liten til at veksten har vesentlig betydning for regionen.

Naturbaserte næringer, som i Øst-Telemark stort sett er landbruk, har blitt redusert, men ikke mye.

Figur 67: Antall arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av basisnæringene i 2010. Rangering blant de 83 regionene i landet er vist til venstre.

Figur 68: Utvikling i antall arbeidsplasser i de tre kategoriene av basisnæringene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

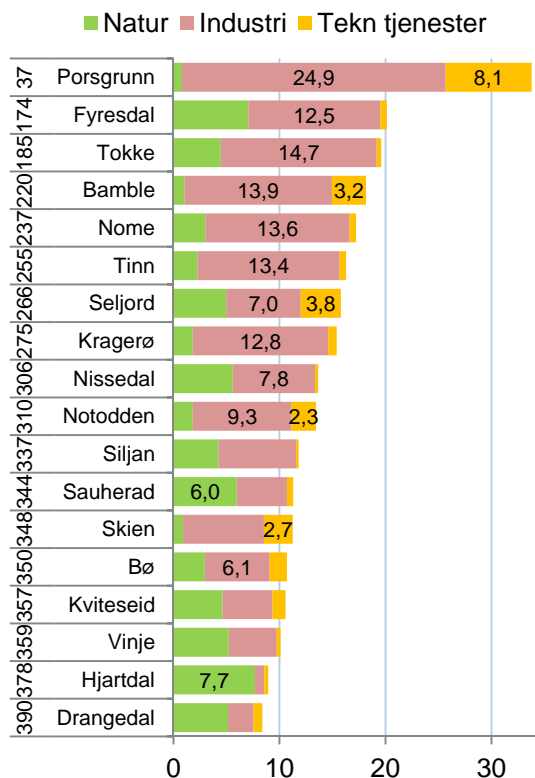
Nivå kommuner

I Telemark er det bare Porsgrunn som er en utpreget bedriftskommune. Porsgrunn er nummer 37 av de 430 kommunene i landet når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer. Antall arbeidsplasser i Porsgrunn tilsvarer 33,8 prosent av antall sysselsatte i kommunen.

Fyresdal og Tokke har over middels andel av sine sysselsatte i basisnæringer i egen kommune, men er ikke mye over middels.

Alle de andre kommunene har lavere andel basisnæringer enn middels. Også tidligere industrikommuner som Tinn og Notodden har lavere andel basisnæringer enn middels.

De teknologiske tjenestene utgjør mindre andel av arbeidsplassene, men er interessante fordi dette er vekstnæring. I Porsgrunn utgjør arbeidsplassene i teknologiske tjenester 8,1 prosent av sysselsettingen i kommunen. I Notodden står de teknologiske tjenestene for 2,3 prosent av samlet sysselsetting.

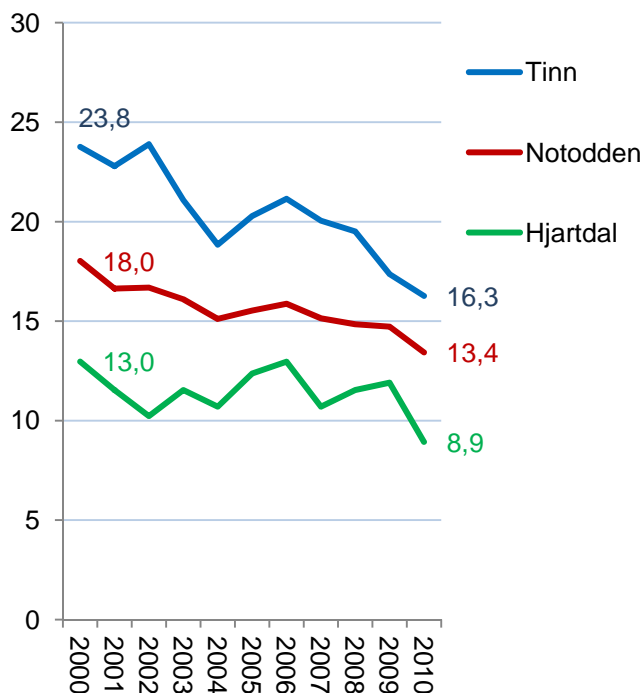
Figur 69: Antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Utvikling i basisnæringer i kommunene

I 2000 utgjorde basisnæringene 23,8 prosent av samlet sysselsetting i Tinn. I 2010 var denne andelen sunket til 16,3 prosent. Nedgangen i industrien i Tinn tilsvarer dermed over sju prosent av samlet sysselsetting i kommunen.

Notodden har også hatt en kraftig nedgang i antall arbeidsplasser i basisnæringene.

Hjartdal har forholdsvis lite basisnæringer, hovedsakelig landbruk. Det er nedgang i antall arbeidsplasser også her.

Figur 70: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringene i prosent av samlet sysselsetting i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

6.2 Besøksattraktivitet

Noen steder har stor trafikk av personer som kommer på besøk av ulike årsaker. Slike steder får mange ekstra arbeidsplasser i besøksnæringene. Som besøksnæringer regner vi med virksomheter hvor kunden må møte opp personlig. Turisme er en typisk besøksnæring, og er knyttet opp til bransjene overnatting og servering, og i økende grad til underholdning, kultur og aktiviteter. All butikkhandel er også besøksnæringer. I Norge er butikkhandelen den største av besøksnæringene.

Antall arbeidsplasser innen overnatting har sunket ganske sterkt de siste ti årene. Handel og servering er næringer som vokser, mens aktivitetsnæringene vokser svært raskt. Dette avspeiler en dreining fra tradisjonell overnatting til aktiviteter, kultur og underholdning.

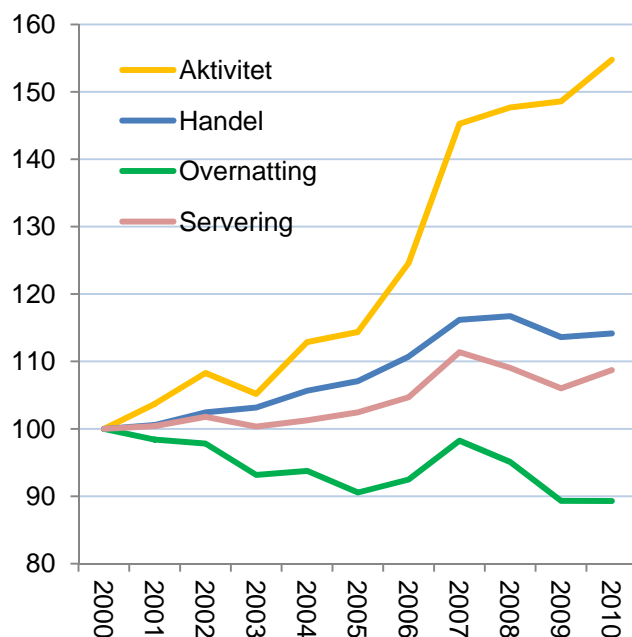
Noen steder har en ”negativ besøksbalanse”, som fører til handelslekkasje. Når vi beregner nivået til steders besøksnæringer, trekker vi fra de arbeidsplassene som er antatt å betjene de som bor på stedet. Dermed vil noen steder få et nivå som er under null.

I figur 72 ser vi hvordan regionene i Norge fordeler seg med hensyn til nivået på besøksnæringene og veksten de siste tre årene.

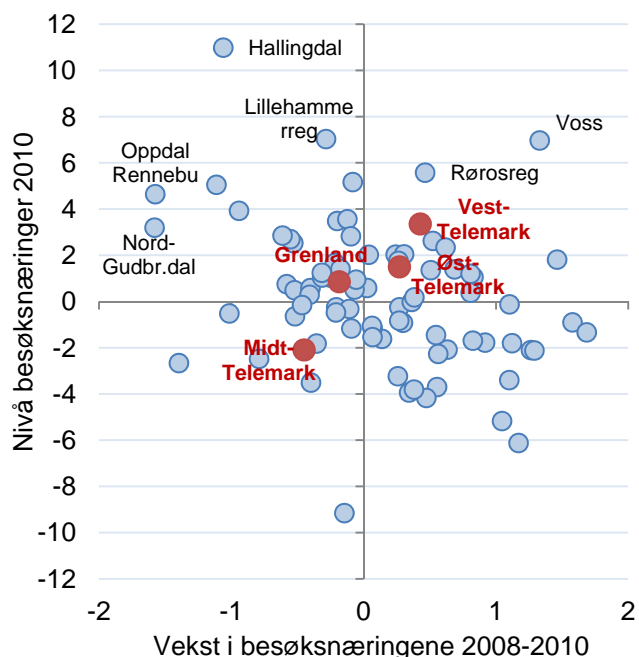
Hallingdal har det høyeste nivået, og 11 prosent av sysselsettingen i regionen er beregnet å komme av besøk utenfra. Besøksnæringene i Hallingdal har krympet de siste tre årene tilsvarende én prosent av sysselsettingen i regionen, mens Voss har hatt sterkest vekst av de store besøksregionene.

I Telemark er det Vest-Telemark som har høyest konsentrasjon av besøksnæringer. Vest-Telemark er nummer 11 av de 83 regionene i landet med hensyn til nivå på besøksnæringene. Vest-Telemark har også hatt vekst i besøksnæringene de siste tre årene.

Øst-Telemark har også overskudd i besøksbalansen og vekst i besøksnæringene. Det har dermed vært en vekst i besøksnæringene i regionen som har kompensert noe for nedgangen i basisnæringene.

Figur 71: Utvikling i antall arbeidsplasser i perioden 2000-2010 i Norge i forskjellige kategorier av besøksnæringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 72: Andel samlet sysselsetting og vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringer i prosentpoeng av samlet sysselsetting siste tre år for de 83 regionene i landet.

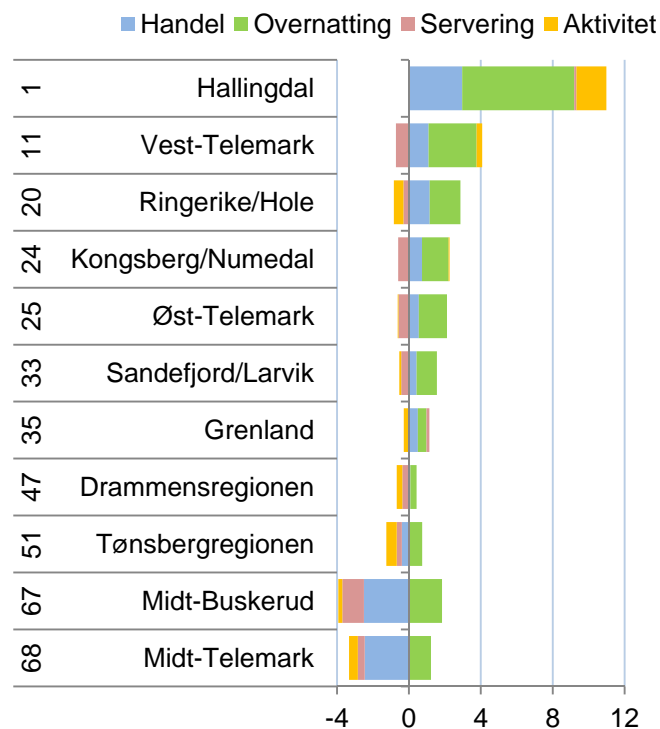
Besøksnæringene i regionene

Hallingdal er den mest utpregede besøksregionen i landet, og har overskudd på alle kategorier av besøksnæringer. Vest-Telemark er nummer 11 i landet, og har overskudd på handel og aktiviteter, men forholdsvis lite servering. Det er distriktsregionene som har høyest konsentrasjon av besøksnæringer.

Byregionene i BTV har omtrent nøytral besøksbalanse.

Noen regioner som Midt-Buskerud og Midt-Telemark havner i midten, og har negativ besøksbalanse. Her reiser de til byene for handel mens byfolka reiser forbi til hyttene på fjellet.

Øst-Telemark har omtrent balanse når det gjelder handel, aktiviteter og servering. Øst-Telemark har et positivt handelsoverskudd som følge av arbeidsplassene innen overnatting.

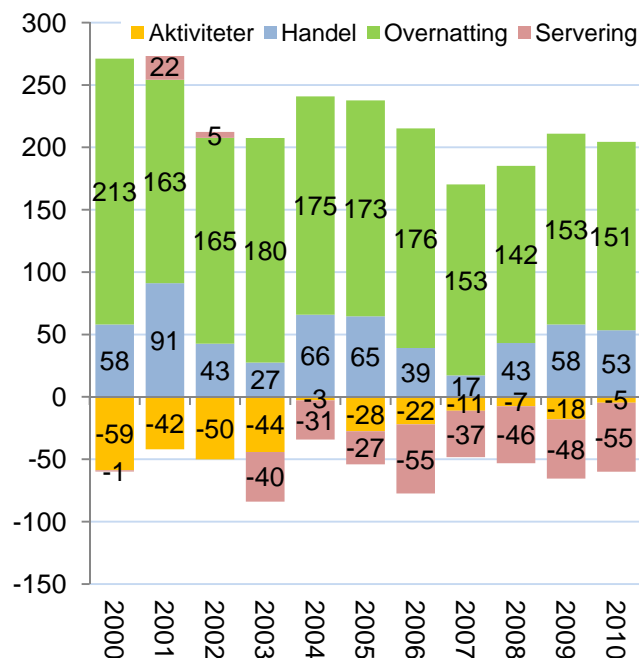
Figur 73: Antall arbeidsplasser i prosent av samlet sysselsetting i de tre kategoriene av besøksnæringer. Rangering blant de 83 regionene i landet er vist til venstre.

Utvikling i besøksnæringene

På forrige side så vi at Øst-Telemark var markert med vekst i besøksnæringene, men det var for de tre siste årene. Når vi ser på utviklingen i besøksnæringene i Øst-Telemark fra 2000, ser vi at det har vært en nedgang fra 2000 til 2007, særlig innen overnatting.

Øst-Telemark har hatt en positiv handelsbalanse i hele perioden, uten at det er en klar trend i noen retning.

Aktivitetsnæringene har utviklet seg positivt, mens serveringsnæringen har hatt en nedgang.

Figur 74: Utvikling i antall arbeidsplasser i de tre kategoriene av besøksnæringer i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

Besøksnæringer i kommunene

Seljord og Bø er de klart mest utpregede besøkskommunene i Telemark, og er rangert som nummer ni og 16 av de 430 kommunene i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæring. Begge disse kommunene har overskudd i handel, aktiviteter og servering. Seljord er spesielt gode på handel. Seljord har et overskudd på handelen som gjør at samlet antall arbeidsplasser er 7,7 prosent høyere enn folketallet skulle tilsi.

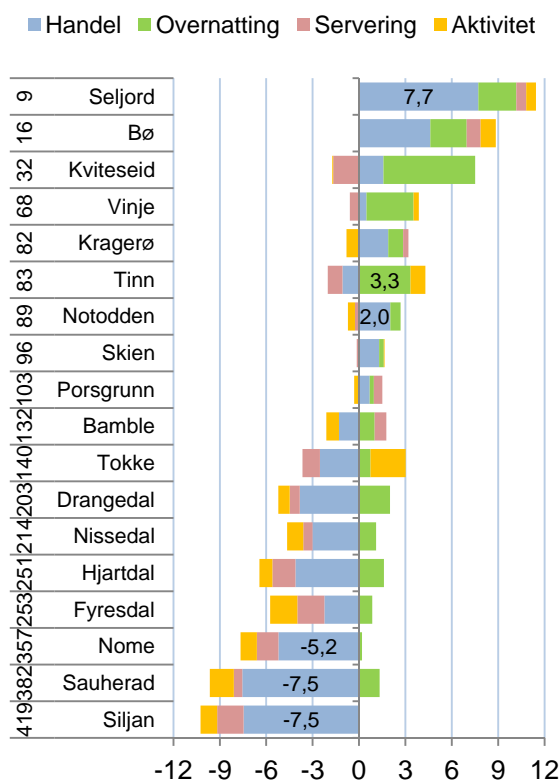
Byene Kragerø, Notodden, Skien og Porsgrunn er alle besøkssteder, og er rangert rundt plass nummer 100 av de 430 kommunene når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringene. Byene i Norge er stort sett preget av å være attraktive for besøk, men byene i Telemark kommer langt etter byer som f. eks. Haugesund, Kristiansand og Tønsberg.

Mens Notodden har overskudd i handel, har Tinn og Hjartdal handelslekkasje. Tinn har imidlertid en del arbeidsplasser i overnatting og i aktivitetsnæringene. Både Tinn og Notodden er med blant de 100 kommunene i landet med høyest konsentrasjon av besøksnæring. Tinn er nummer 83 og Notodden 89. Disse tidligere industrikommunene har dermed blitt til besøkskommuner.

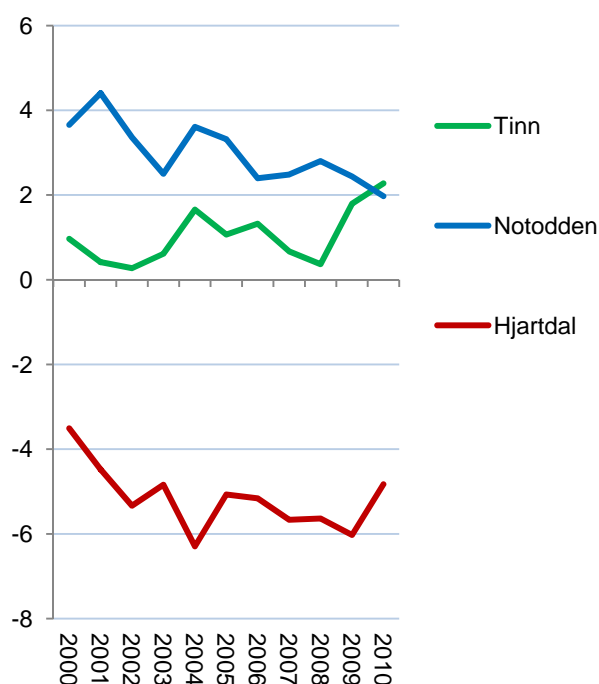
Utvikling i besøksnæringene i kommunene

Notodden har tradisjonelt vært den mest utpregede besøkskommunen i Øst-Telemark, spesielt på grunn av at de er sterke på handel. Notodden har imidlertid hatt nedgang i sine besøksnæringer, mens Tinn har hatt vekst. I 2010 utgjør besøksnæringene en større andel av sysselsettingen i Tinn enn de gjør i Notodden.

Hjartdal har en nedadgående trend i sine besøksnæringer, men fikk en vekst i 2010.

Figur 75: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i prosent av samlet sysselsetting i 2010. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Figur 76: Utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i prosentpoeng av samlet sysselsetting i kommunene i Øst-Telemark i perioden 2000-2010.

6.3 Bostedsattraktivitet

Attraktivitetsbarometeret er en metode for å måle hvilke geografiske områder som er attraktive som bosteder. Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret for norske kommuner og regioner siden 2006.

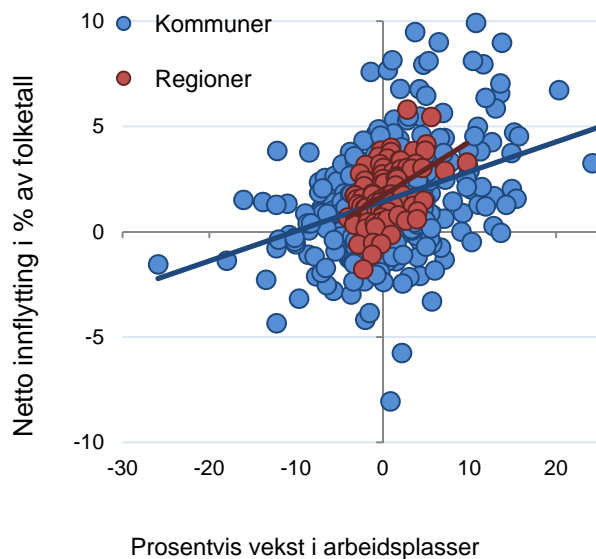
Det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og innflytting. Steder som har vokst i arbeidsplasser får som regel innflytting, mens steder med nedgang i antall arbeidsplasser vil ofte få utflytting.

Attraktivitetsbarometeret er basert på at nettoflyttingen til mange kommuner og regioner avviker fra det som er forventet ut fra arbeidsplassveksten. Noen steder får sterk innflytting uten at det kan forklares med arbeidsplassveksten. Dette må da skyldes at det er andre forhold enn arbeidsplassvekst som tiltrekker seg innflyttere. Attraktivitetsindeksen er avstanden mellom den faktiske nettoflyttingen til en kommune eller en region, og den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. I figur 77 vil dette tilsvare den vertikale avstanden mellom kommunens eller regionens faktiske plassering og linjen som viser den statistiske forventede nettoflyttingen. Denne differansen kan indikere hvor høy vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

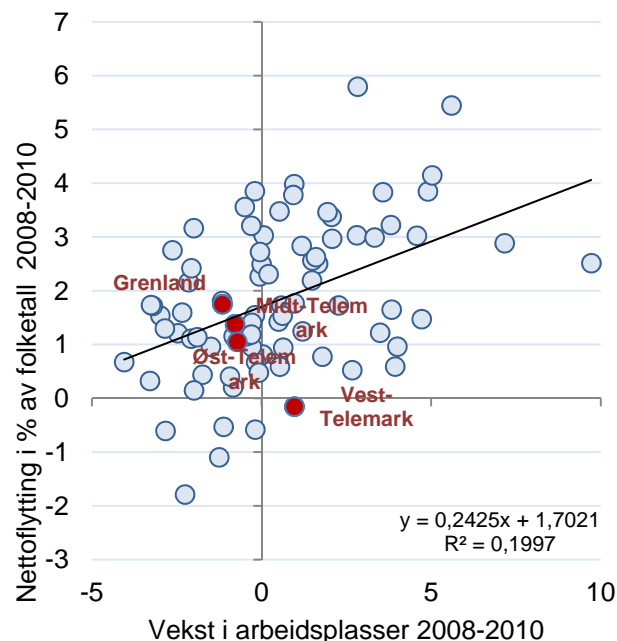
Attraktivitetsbarometeret for regioner

I figur 78 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for de 83 regionene i landet i den siste treårsperioden. Den høye innvandringen fra utlandet gjør at de aller fleste regionene har netto innflytting.

Øst-Telemark ligger til venstre, som betyr at arbeidsplassveksten har vært svakere enn middels den siste treårsperioden. Flyttebalansen til Øst-Telemark har vært litt svakere enn arbeidsplassutviklingen tilsier. Det betyr at Øst-Telemark ikke har vært attraktiv som bosted i den siste perioden.

Figur 77: Norske kommuner og norske regioner fordelt etter prosentvis vekst i antall arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i prosentpoeng av folketallet i perioden 2008-2010.

Figur 78: De 83 politiske regionene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Regionene i Telemark er markert med rødt.

Endring av Attraktivitetsbarometeret

Attraktivitetsbarometeret for 2011 er litt endret fra tidligere år. Fram til i fjor tok vi utgangspunkt i den innenlandske flyttingen mellom regioner og kommuner. Det er imidlertid skjedd en utvikling i type og nivå av innvandring, som har stor betydning for regional utvikling i Norge. Som vi kan se i figur 79, har innvandringen til Norge de siste fire årene økt til et nivå som er langt høyere enn noen sinne tidligere. Metoden bak Attraktivitetsbarometeret er derfor endret for å reflektere den nye virkeligheten for norske kommuner og regioner.

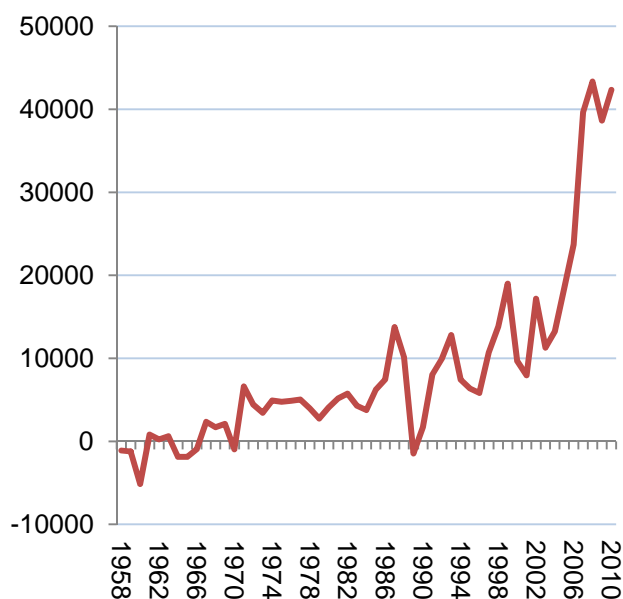
Tidligere var innvandringen til Norge i hovedsak knyttet til flukt eller familiegjenforening. Da var det ikke naturlig å knytte denne innvandringen til attraktivitet, ettersom innvandrerne i liten grad valgte bosted selv. Etter hvert har innvandringen økt sterkt, og da i form av arbeidsinnvandring fra tidligere Øst-Europa og dels livsstilsinnvandring fra Nederland og Tyskland. Dette er innvandring som er knyttet til stedenes kvaliteter. Derfor vil vi nå basere Attraktivitetsbarometeret på all flytting, både innenlands og innvandring fra utlandet.

I det nye Attraktivitetsbarometeret ser vi på tre ulike typer flyttestrømmer; innvandring fra utlandet, innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og innenlands flytting av andre, det vil si de uten innvandringsbakgrunn. Innvandrerbefolkningen er innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre som bor i Norge.

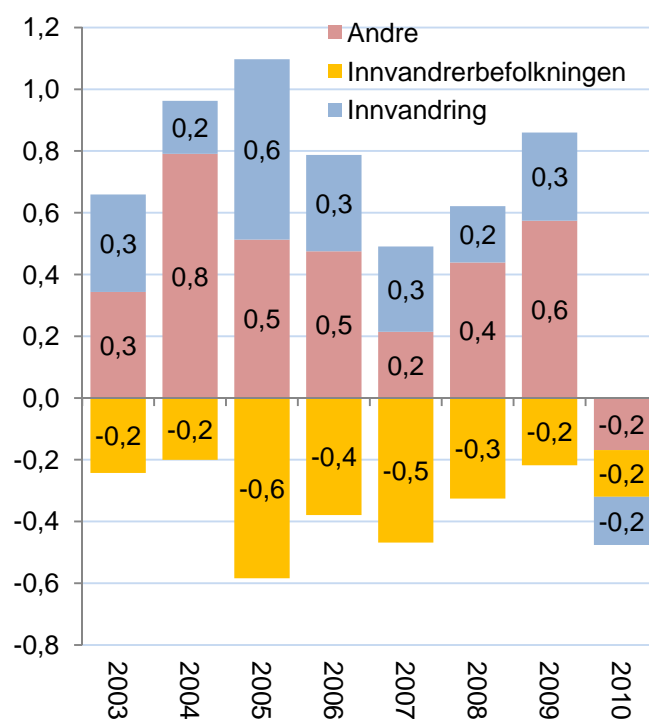
Attraktivitetsindeksen for Øst-Telemark

I figur 80 ser vi attraktivitetsindeksen, som viser avstanden mellom forventet og faktisk flytting, splittet opp i de tre typene flytting.

Øst-Telemark hadde tidligere mer innvandring enn andre regioner. Etter hvert har innvandringen økt mye i andre regioner uten at Øst-Telemark har fått den samme veksten. Øst-Telemark hadde i siste periode lavere innvandring enn forventet ut fra arbeidsplassveksten. Tidligere var også Øst-Telemark attraktiv for de uten innvandrerbakgrunn. Dette var ikke fordi Øst-Telemark hadde innflytting, men fordi utflyttingen var lavere enn forventet ut fra en svak arbeidsplassutvikling. I den siste treårsperioden er arbeidsplassveksten bare litt svakere enn middels. Når dette ikke får positivt utslag på flyttingen, synker regionen på attraktivitetsbarometeret.

Figur 79: Netto innvandring til Norge, antall personer.

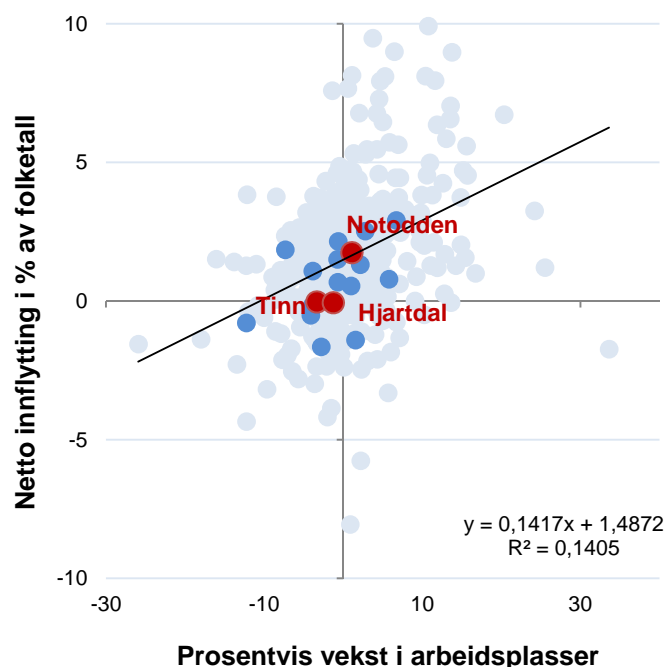
Figur 80: Attraktivitetsindeksen for Øst-Telemark fra 2003 til 2010 splittet opp i tre typer flytting.

Attraktivitetsbarometeret for kommuner

I figur 81 ser vi hvordan nettoflyttingen og arbeidsplassveksten henger sammen for kommunene i Norge og Øst-Telemark.

Notodden har hatt litt bedre arbeidsplassutvikling enn middels av kommunene, og har en innflytting som er ganske nøyaktig som forventet. Notodden har dermed vært middels attraktiv som bosted de siste tre årene.

Tinn og Hjartdal har hatt litt under middels arbeidsplassutvikling, men har ikke hatt netto innflytting, selv etter at innvandringen er tatt med. De har dermed vært lite attraktive de siste årene.

Figur 81: De 430 kommunene etter prosentvis vekst i arbeidsplasser og nettoflytting inkludert innvandring i perioden 2008-2010. Kommunene i Øst-Telemark er markert med rødt, og resten av kommunene i Telemark i blått.

Kommunene i Telemark

I figur 82 kan vi se hvilke grupper kommunene i Telemark tiltrekker eller frastøter.

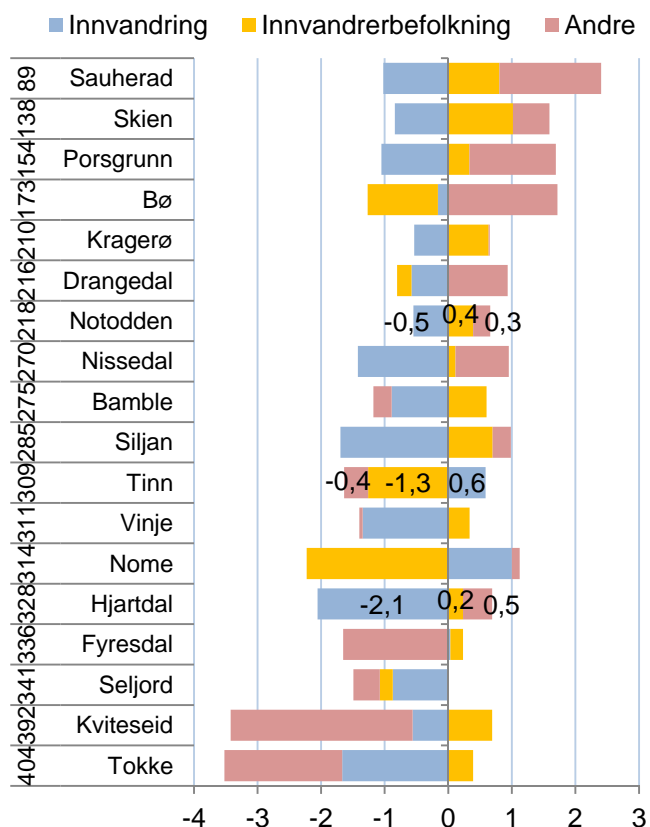
Notodden har hatt mindre innvandring enn forventet de siste tre årene, men har trukket til seg innflyttere fra andre kommuner. I sum er Notodden middels når det gjelder bostedsattraktivitet.

Tinn har hatt mer innvandring enn forventet, men har stor utflytting av innvandrerbefolkningen. Tinn har heller ikke vært attraktiv for de som ikke har innvandrerbakgrunn.

Hjartdal har vært litt attraktiv for innenlands flytting, men har nesten ikke innvandring.

Samlet sett er Notodden rangert som nummer 218 av 430 kommuner. Det er så vidt under middels.

Tinn og Hjartdal er rangert på henholdsvis 309. og 328. plass.

Figur 82: Attraktivitetsindeksen 2008-2010 splittet opp i tre typer flytting. Rangering blant de 430 kommunene i landet for samlet attraktivitet til venstre.

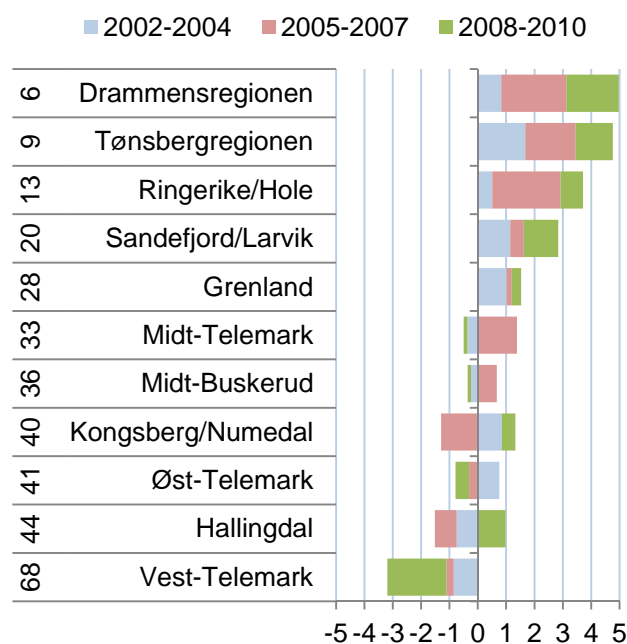
Bostedsattraktivitet på lang sikt

Selv om Attraktivitetsbarometeret er basert på tall over en treårsperiode, er det for enkelte regioner ganske store variasjoner fra periode til periode. Derfor kan det være hensiktsmessig å se flere perioder i sammenheng, slik som vist i figur 83.

For noen regioner, som de store byregionene i BTV, er det en ganske høy stabilitet. Disse regionene har vært attraktive som bosted i de tre påfølgende treårsperiodene.

De mellomstore og mellomsentrale regionene har vekslet på å være attraktive og lite attraktive som bosted.

Øst-Telemark har vært nær middels attraktiv i alle de tre siste treårsperiodene. I sum er Øst-Telemark nummer 41 av 83 regioner, og dermed så vidt blant den beste halvparten.

Figur 83: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for regioner i BTV. Til venstre vises rangering blant de 83 regionene i landet for periodene samlet.

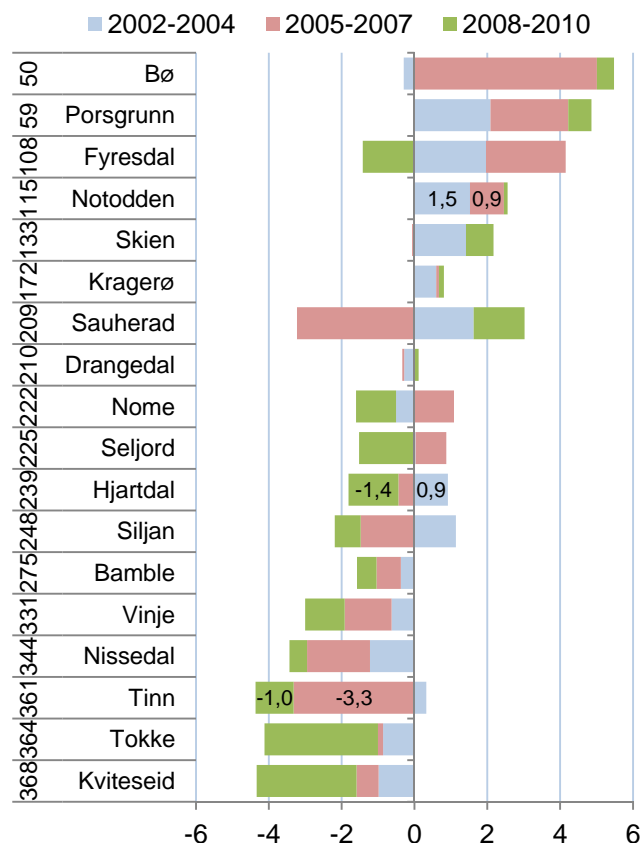
Kommunene i Øst-Telemark

På kommunenivået finner vi enda større variasjoner i attraktivitet fra periode til periode.

Notodden er blant kommunene som har hatt positiv bostedsattraktivitet i alle de tre siste treårsperiodene. Notodden er nummer 115 for bostedsattraktivitet de siste ni årene.

Hjartdal har hatt vekslende bostedsattraktivitet, men i den siste perioden har attraktiviteten vært lav, som følge av lite innvandring. Dermed havnet Hjartdal under middels av norske kommuner på en 239. plass.

Tinn hadde positiv bostedsattraktivitet i perioden 2002-2004, men hovedsakelig fordi utflyttingen var liten i forhold til en sterk nedgang i antall arbeidsplasser. I de siste to periodene har bostedsattraktiviteten vært under middels i Tinn.

Figur 84: Attraktivitet i de tre siste treårsperiodene for kommunene i Telemark. Til venstre vises rangering blant de 430 kommunene i landet for periodene samlet.

Hva skaper bostedsattraktivitet?

Attraktivitetsbarometeret er en modell der steds nettoflytting ses i sammenheng med arbeidsplassveksten. Bostedsattraktivitet blir målt gjennom å bruke faktisk nettoflytting som målestokk. Steder med høyt positivt avvik fra forventet nettoflytting blir tillagt høy bostedsattraktivitet, som forklaring på den høye innflyttingen.

Det er naturligvis enda mer nyttig og interessant å finne ut hva som gjør at et sted er attraktivt som bosted. For å finne ut mer av årsaker til bostedsattraktivitet, kan vi gjøre analyser der vi måler sammenhengen mellom steds nettoflytting og en rekke andre forhold knyttet til stedet.

I dette kapitlet vil vi vise resultatet av slike analyser av nettoflyttingen der vi ser på følgende mulige forklaringsfaktorer i tillegg til arbeidsplassveksten:

Arbeidsmarkedsintegrasjon er summen av innpendling i prosent av arbeidsplasser og utpendling i prosent av sysselsetting. Det gir et mål for pendlingsmuligheter.

Størrelse er målt som antall innbyggere. Arbeidsmarkedsintegrasjonen og størrelsen vil til sammen erstatte sentralitetsmål, som ofte blir brukt i slike analyser. I analysene brukes logaritmen av folketallet.

Nabovækst er veksten i antall arbeidsplasser i tilstøtende områder. For kommuner er det veksten i tilhørende region utenfor kommunen, og for regioner er det veksten i fylket utenfor regionen.

Kulturindeks. Som indikator for kultur har vi brukt norsk kulturindeks^v, som er utarbeidet av Telemarksforskning. Kulturindeksen skal gi et godt bilde av om en kommune har mye kultur.

Kafétetthet er antall arbeidsplasser i kafeer, restauranter og puber i prosent av innbyggertallet.

Utdanningsnivå er andelen av den sysselsatte befolkningen med minst tre år høgskoleutdanning.

Universitet eller høyskole er målt som antall ansatte i høyskole eller universitet i prosent av befolkningen. Dette målet er null der det ikke er høyskole.

Boligbygging er målt som antall ferdigstilte boliger siste tre år i forhold til folketallet.

Det er naturligvis mulig å ta med mange andre mulige forklaringsfaktorer også, men det er uheldig å

ta med for mange faktorer i denne typen analyser. Vi har tidligere analysert en del andre faktorer som vi ikke har tatt med her, da det ikke ble påvist noen klare sammenhenger^{vi}.

I analysene har vi brukt en lineær regresjonsanalyse, der vi antar at nettoflyttingen til et sted blir påvirket av disse faktorene.

Resultatene av analysene viser retning og styrke på sammenheng mellom nettoflyttingen og de faktorene vi legger inn i modellen, når alle faktorene analyseres samtidig.

For at vi skal kunne tolke resultatene av denne typen analyser, er det viktig at vi kjenner retningen til årsaksforholdene. Det gjør vi nødvendigvis ikke, og derfor må en være forsiktig med å trekke basstante konklusjoner. Regional utvikling er i virkeligheten en svært kompleks prosess, og de enkle statistiske metodene vi har muligheten til å bruke er på ingen måte representative for hva som skjer i virkeligheten. Likevel vil slike analyser kunne gi økt innsikt, og er i alle tilfeller bedre enn synsing, gjetting eller anekdotiske historier om enkeltpersoners flytتهistorier.

Hva kjennetegner kommuner og regioner som er attraktive?

I tabell 3 ser vi resultater av en analyse, der vi har analysert sammenhengen mellom kommuners nettoflytting og åtte andre faktorer. Analysene er gjort i treårsperioder, dvs. 2003 er perioden 2001-2003 osv.

Det er tre faktorer som har sterk positiv korrelasjon med nettoflyttingen i hele perioden. Det er arbeidsplassvekst i kommunen, arbeidsmarkedsintegrasjon og boligbygging.

Kafetettheten, dvs. antall ansatte i restauranter, puber og kafeer i forhold til befolkning har hatt en positiv sammenheng med nettoflyttingen i alle periodene, men med ulik styrke.

Fram til 2007 var kommunens befolkningsstørrelse signifikant positivt korrelert med nettoflyttingen, men denne sammenhengen har blitt gradvis svake, og i siste periode er det nesten ingen sammenheng.

Vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner har hatt en positiv påvirkning på nettoflyttingen i alle periodene, men sammenhengen har ikke vært signifikant i enkeltperiodene.

Til slutt har vi tatt med to indikatorer som mange setter i sammenheng med bostedsattraktivitet: Kultur og utdanningsnivå. De statistiske sammenhengene er faktisk negative i noen perioder, men alt for svake til å være signifikante. Dermed ser det ut til at kommuners kulturtilbud ikke har noen innflytelse på bostedsattraktivitet.

Utdanningsnivået i kommunene har heller ingen signifikant sammenheng med bostedsattraktiviteten.

I tabell 4 ser vi hvordan samme analyse slår ut på regionnivå. Arbeidsplassvekst, arbeidsmarkedsintegrasjon, befolkningsstørrelse, kafeer og boligbygging er faktorer som er positive for attraktivitet i regionene. Boligbyggingen er imidlertid langt mindre viktig for regioner, og er ikke signifikant de siste periodene. Det betyr at boligbyggingen betyr mindre for hvilken region folk flytter til, men svært mye for hvilken kommune i regionen som får innflyttingen. Også for regioner har størrelse mindre å si i siste periode.

Tabell 3: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	,259	,244	,188	,148	,274	,272	,288	0,23
Integrasjon	,218	,201	,274	,314	,327	,253	,268	0,18
Bef.størrelse	,295	,235	,189	,178	,145	,068	,051	0,04
Nabovekst	,083	,048	,003	,053	,037	,062	,033	0,05
Kulturindeks	0,02	0,04	0,01	0,01	0,04	0,03	0,06	0,03
Kafe	0,04	0,04	0,07	0,12	0,14	0,14	0,09	0,10
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,02	0,02	0,04	0,04	0,08	0,01
Boligbygging	0,22	0,34	0,31	0,29	0,24	0,33	0,33	0,36

Tabell 4: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med nettoflytting i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,05	0,11	0,20	0,30	0,37	0,33	0,34
Integrasjon	0,35	0,30	0,36	0,32	0,30	0,26	0,33	0,33
Bef.størrelse	0,30	0,24	0,29	0,22	0,28	0,23	0,29	0,24
Nabovekst	0,04	0,07	0,06	0,03	0,07	0,18	0,04	0,07
Kulturindeks	0,11	0,07	0,12	0,07	0,13	0,12	0,15	0,17
Kafe	0,19	0,25	0,24	0,31	0,23	0,21	0,19	0,27
Univ/høgskole	0,11	0,14	0,01	0,10	0,02	0,02	0,01	0,04
Boligbygging	0,17	0,43	0,26	0,31	0,14	0,06	0,03	0,01

Kultur viser ingen positiv sammenheng med bostedsattraktivitet for regioner. I regionanalysen har vi målt om det er høgskole eller universitet lokalisert. Et overraskende resultat er at det å ha en høgskole eller universitet i regionen ikke later til å gi økt attraktivitet, snarere motsatt.

Analyse av flytting for ulike grupper, kommuner

Til høyre viser vi resultater fra samme type analyser, men der vi har splittet opp flyttingen i de tre typene flyttestrømmer netto innvandring, netto innenlands flytting av innvandrerbefolkningen og netto innenlands flytting av øvrige.

Øverst ser vi resultater av analyse av netto innvandring. Det mest slående er at innvandringen i de siste periodene følger helt andre mønstre enn de første periodene. Tidligere var det nesten ingen sammenheng mellom høy innvandring og høy arbeidsplassvekst. I de siste periodene er arbeidsplassveksten den faktoren som i størst grad henger sammen med innvandring. Også arbeidsplassvekst i nabokommuner har sterk positiv sammenheng med innvandring. Innvandringen har også en tendens til å være høyest i kommuner med liten befolkning og liten arbeidsmarkedsintegrasjon. Tidligere var det høy innvandring til kommuner med mye kultur. Da var det mest flyktningeinnvandring, og dermed kan det se ut til at kommuner med mye kultur er kommuner som også bosatte flyktninger.

Etter at innvandrerne har bosatt seg i Norge, flytter de ofte til andre kommuner. Dermed står innvandrerbefolkningen for en ganske stor andel av flyttinger mellom kommunene, og påvirker mønstrene for attraktivitet. Innvandrerbefolkningen flytter i svært stor grad til kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Det er typisk for kommuner i sentrale strøk. Det er en påfallende sterk negativ sammenheng mellom utdanningsnivå og innvandrerbefolkningens flytting. Det kommer kanskje av at høyt utdanningsnivå også har sammenheng med høye boligpriser.

Den delen av befolkningen som ikke har innvandringsbakgrunn foretrekker også kommuner med mange innbyggere, og som har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. For denne delen av befolkningen er boligbygging den faktoren som har høyest korrelasjon med flyttingen. Innvandrere og innvandrerbefolkningen flytter ikke i særlig grad til steder med høy boligbygging. Både innvandrerbefolkningen og de uten innvandrerbakgrunn har en tendens til å flytte til steder med mange kafeer, men ikke til steder med høyt utdanningsnivå og mye kultur. De uten innvandrerbakgrunn flytter ikke spesielt til steder med arbeidsplassvekst lenger, det er det innvandrerne som gjør.

Tabell 5: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i kommunene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betavardier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,03	0,06	0,03	0,09	0,29	0,32	0,28	0,21
Integrasjon	0,08	0,12	0,11	0,03	0,05	0,12	0,16	0,21
Bef.størrelse	0,11	0,19	0,18	0,12	0,01	0,10	0,14	0,23
Nabovekst	0,01	0,08	0,09	0,11	0,09	0,08	0,14	0,19
Kulturindeks	0,11	0,15	0,15	0,17	0,04	0,05	0,08	0,06
Kafe	0,01	0,02	0,01	0,03	0,03	0,05	0,01	0,10
Utdanningsnivå	0,15	0,18	0,19	0,12	0,02	0,09	0,09	0,14
Boligbygging	0,04	0,03	0,01	0,04	0,05	0,04	0,03	0,05

Tabell 6: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,12	0,09	0,10	0,01	0,02	0,01	0,05
Integrasjon	0,18	0,21	0,21	0,20	0,22	0,20	0,25	0,25
Bef.størrelse	0,24	0,26	0,26	0,21	0,15	0,15	0,16	0,19
Nabovekst	0,04	0,02	0,05	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03
Kulturindeks	0,08	0,07	0,09	0,11	0,17	0,14	0,09	0,05
Kafe	0,00	0,04	0,03	0,01	0,08	0,12	0,06	0,02
Utdanningsnivå	0,16	0,18	0,16	0,12	0,11	0,14	0,17	0,18
Boligbygging	0,05	0,03	0,05	0,07	0,12	0,13	0,09	0,07

Tabell 7: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på kommunenivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,24	0,18	0,12	0,08	0,13	0,13	0,14	0,06
Integrasjon	0,18	0,17	0,25	0,29	0,32	0,31	0,34	0,26
Bef.størrelse	0,29	0,25	0,19	0,17	0,12	0,08	0,09	0,13
Nabovekst	0,08	0,03	0,03	0,00	0,01	0,02	0,09	0,13
Kulturindeks	0,04	0,01	0,04	0,04	0,05	0,00	0,06	0,02
Kafe	0,04	0,03	0,07	0,12	0,13	0,16	0,07	0,02
Utdanningsnivå	0,09	0,06	0,01	0,02	0,05	0,04	0,08	0,00
Boligbygging	0,26	0,37	0,34	0,33	0,35	0,34	0,36	0,36

Analyse med flytting for ulike grupper, regioner

Vi kan analysere flyttestrømmene til regionene på samme måte som vi gjorde for kommunene på forgående side.

Mønstrene for netto innvandring i regioner er i stor grad de samme som vi fikk for kommuner. Vekst i antall arbeidsplasser i regionen betyr mest. Vi kan se at betydningen av vekst i arbeidsplasser er økende. Samtidig øker betydningen av vekst i antall arbeidsplasser i naboregioner.

Det er også en negativ sammenheng mellom innvandring til regioner, og regionenes størrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon. Det betyr at små, isolerte regioner har systematisk høyere innvandring. Sammenhengene er imidlertid ikke sterke.

Innvandrerbefolkningens sekundære flyttinger viser motsatte mønstre enn for den direkte innvandringen. Innvandrerbefolkningen flytter systematisk til folkerike regioner med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Dette er regioner på det sentrale Østlandet.

Det er også noen pussige sammenhenger mellom skår på kulturindeksen og innvandring. Det er systematisk høyere innvandring til regioner som skårer høyt på kulturindeksen, mens innvandrerbefolkningen som flytter innenlands har en systematisk lavere innflytting til regioner med høy skår på kulturindeksen.

For den delen av befolkningen som ikke har innvandrerbakgrunn, er det i siste periode ingen positiv sammenheng mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. Det ser faktisk ut til å være en negativ sammenheng i siste periode, mens det tidligere var klare positive sammenhenger.

Det er arbeidsmarkedsintegrasjon (pendlingsmuligheter), kafeer og boligbygging som ser ut til å være avgjørende.

Det at regionene har mye kultur, eller har høgskole eller universitet, har ingen positiv betydning. Faktisk er sammenhengene negative i alle perioder. Dette er ganske overraskende, fordi det er forhold som de fleste vil tro har positiv betydning for bostedsattraktiviteten.

Tabell 8: Resultat av en lineær regresjonsanalyse med netto innvandring i regionene som avhengig variabel. Verdiene viser justerte betaverdier, og fargene angir signifikansnivå. Mørk blå/rød er signifikansnivå <0,01, lys blå/rød er signifikansnivå mellom 0,01 og 0,1. Røde tall er negative.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,04	0,17	0,29	0,15	0,17	0,34	0,40	0,56
Integrasjon	0,10	0,09	0,01	0,05	0,00	0,07	0,13	0,22
Bef.størrelse	0,24	0,31	0,28	0,04	0,12	0,03	0,09	0,10
Nabovekst	0,09	0,07	0,01	0,14	0,29	0,32	0,26	0,33
Kulturindeks	0,25	0,22	0,33	0,44	0,41	0,24	0,16	0,05
Kafe	0,31	0,38	0,38	0,22	0,05	0,04	0,02	0,09
Univ/høgskole	0,19	0,19	0,18	0,21	0,12	0,01	0,00	0,09
Boligbygging	0,08	0,18	0,36	0,11	0,05	0,14	0,08	0,23

Tabell 9: Analyse av innenlands nettoflytting av innvandrerbefolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,10	0,05	0,17	0,02	0,10	0,11	0,06	0,01
Integrasjon	0,29	0,29	0,30	0,29	0,29	0,27	0,35	0,38
Bef.størrelse	0,43	0,47	0,49	0,44	0,42	0,39	0,45	0,41
Nabovekst	0,08	0,04	0,01	0,06	0,05	0,09	0,00	0,04
Kulturindeks	0,17	0,17	0,22	0,25	0,35	0,35	0,33	0,22
Kafe	0,14	0,13	0,10	0,01	0,05	0,08	0,02	0,08
Univ/høgskole	0,08	0,06	0,04	0,02	0,06	0,05	0,05	0,06
Boligbygging	0,08	0,15	0,28	0,18	0,01	0,01	0,08	0,04

Tabell 10: Analyse av innenlands nettoflytting av den øvrige befolkningen på regionnivå.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Arbeidsplassvekst	0,25	0,02	0,13	0,22	0,30	0,27	0,12	0,06
Integrasjon	0,32	0,25	0,31	0,29	0,32	0,31	0,44	0,48
Bef.størrelse	0,23	0,16	0,20	0,09	0,16	0,13	0,26	0,18
Nabovekst	0,05	0,09	0,08	0,03	0,07	0,03	0,18	0,21
Kulturindeks	0,06	0,02	0,07	0,04	0,09	0,06	0,09	0,04
Kafe	0,16	0,20	0,18	0,32	0,24	0,27	0,24	0,31
Univ/høgskole	0,12	0,14	0,00	0,11	0,05	0,03	0,03	0,04
Boligbygging	0,20	0,52	0,32	0,38	0,22	0,20	0,17	0,24

7. Oppsummerende analyser

Avslutningsvis skal vi oppsummere den generelle utviklingen i Øst-Telemark med hensyn til attraktivitet og næringsutvikling. Dette gjøres gjennom å se på utviklingen i Attraktivitetspyramiden, samt sammenlikne utviklingen på Attraktivitetsbarometeret og i NæringsNM.

7.1 Utvikling Attraktivitetspyramiden

Figur 85 viser den relative størrelsen til besøksnæringer, bedrifter i basisnæringer og pendling i Øst-Telemark i 2000 og 2010. Dette viser hvordan bosettingen i regionen har vært basert på de tre dimensjonene.

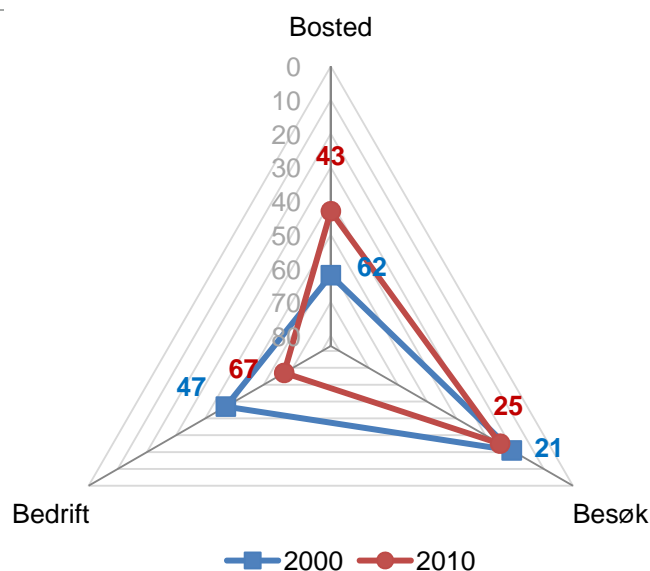
Øst-Telemark var rangert som nummer 47 med hensyn til basisnæringeres andel av samlet sysselsetting i 2000. I 2010 var regionen rangert som nummer 67. Det betyr at den gamle industriregionen Øst-Telemark har godt under middels konsentrasjon av basisnæringer av regionene i landet i 2010.

Samtidig har også Øst-Telemark posisjon for besøksnæringer sunket fra 21 til 25 av regionene. Øst-Telemark har kompensert gjennom å øke utpendlingen, og har dermed beveget seg i retning av å være en bostedsregion.

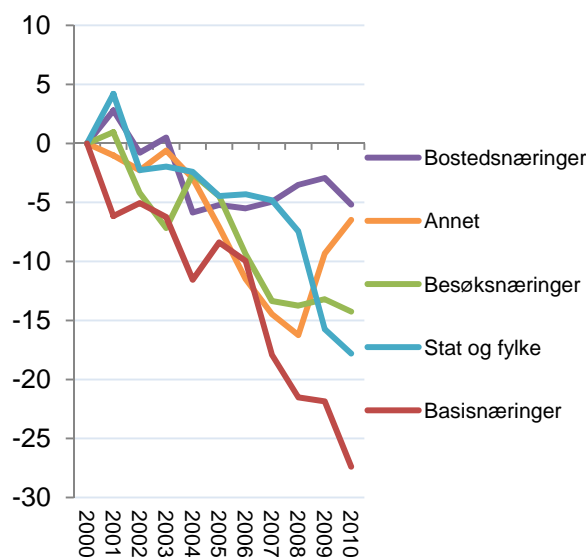
Figur 86 viser den relative utviklingen i ulike næringer i Øst-Telemark i perioden 2000-2010. Basisnæringer og besøksnæringer er de samme næringene som brukes i Attraktivitetspyramiden, mens bostedsnæringer er tjenester rettet mot lokal bosetting.

Øst-Telemark har hatt en svært dårlig utvikling i basisnæringer, sammenliknet med utviklingen ellers i landet. Nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringer i Øst-Telemark er nesten 30 prosent høyere enn landsgjennomsnittet.

Nedgangen i antall arbeidsplasser i basisnæringer har skapt negative impulser til bosetting og andre næringer. Dermed har alle kategoriene fått en svakere utvikling enn ellers i landet. Bostedsnæringer har klart seg best, som følge av at befolkningen ikke har flyttet ut i så stor grad som arbeidsplassnedgangen skulle tilsi, som følge av økt utpendling. Veksten i industrien i Kongsberg har bidratt positivt gjennom å skape muligheter til arbeid der.

Figur 85: Øst-Telemarks rangering for nivå blant de 83 regionene, med hensyn til andelen av sysselsettingen i basisnæringer, besøksnæringer og pendling.

Figur 86: Utviklingen i Øst-Telemark relativt til utviklingen i Norge i perioden 2000-2010 for ulike kategorier arbeidsplasser, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 86 på forrige side viser utviklingen i Øst-Telemark i de ulike kategoriene arbeidsplasser relativt til utviklingen i Norge.

Det kan være interessant å se hvordan de ulike kategoriene har utviklet seg med absolutte tall, som vi kan se i figur 87.

Bostedsnæringene er største kategori i Øst-Telemark, som illustrerer at Øst-Telemark er i ferd med å bli en bostedsregion. Det var 2 483 arbeidsplasser i denne kategorien i 2010.

Kategorien ”Annet” er nest størst med 2 196 arbeidsplasser. I denne kategorien er bransjer i næringslivet som ikke er knyttet til bosted, besøk eller basisnæringene, som bygg og anlegg, eiendom, finans etc.

Besøksnæringene hadde 1 580 arbeidsplasser i 2010, og har hatt omtrent samme antall arbeidsplasser i hele perioden. Besøksnæringene har imidlertid vokst med nesten 15 prosent i Norge i denne perioden, så utviklingen i Øst-Telemarks besøksnæring har dermed vært relativt svak.

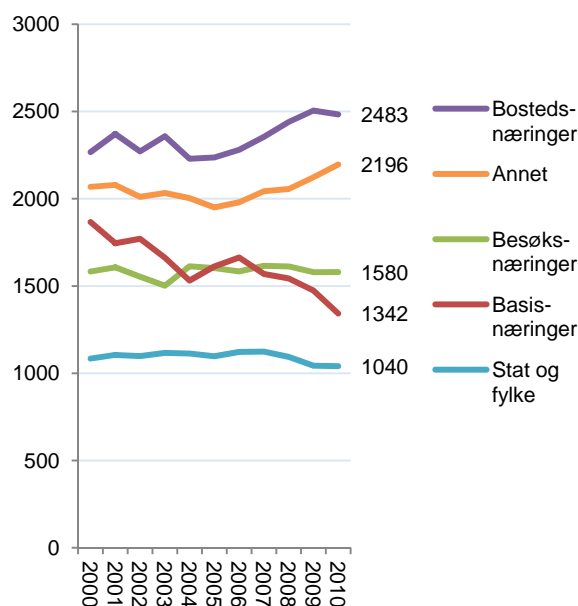
Basisnæringene i Øst-Telemark var vesentlig større enn besøksnæringene i 2000, men er vesentlig mindre i 2010, med 1 342 arbeidsplasser.

Stat og fylke har 1 040 arbeidsplasser i Øst-Telemark. Stat og fylke har vokst mye på landsbasis, men denne veksten har ikke kommet til Øst-Telemark.

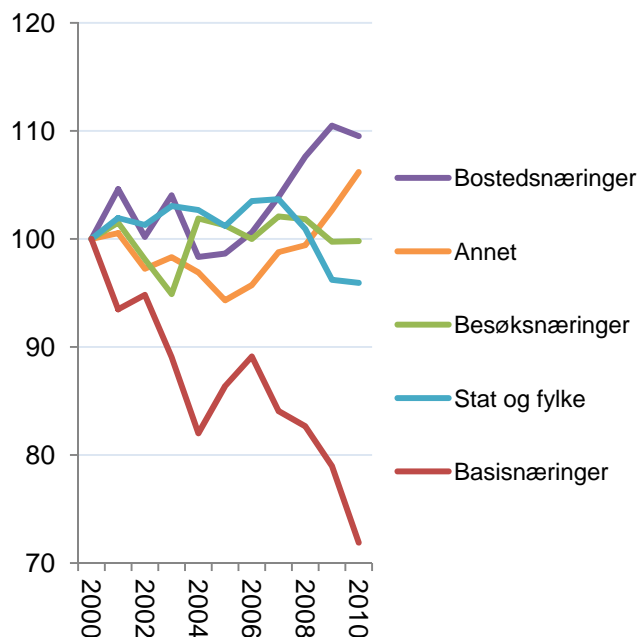
Når vi ser den prosentvise veksten i de forskjellige kategoriene, som vist i figur 88, ser vi at basisnæringene har krympet med nesten 30 prosent fra 2000 til 2010.

Bostedsnæringene har hatt aller størst prosentvis vekst de siste ti årene.

”Annet” har hatt en god vekst etter 2005.

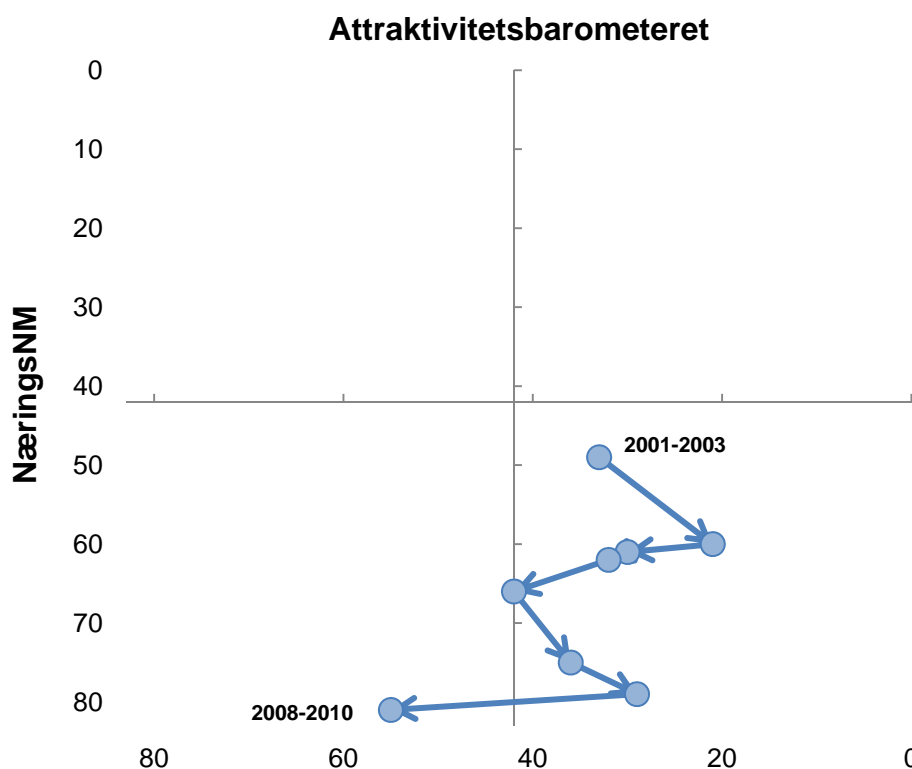

Figur 87: Utviklingen i Øst-Telemark for ulike kategorier arbeidsplasser i perioden 2000-2010, antall arbeidsplasser.

Figur 88: Utviklingen i Øst-Telemark for ulike kategorier arbeidsplasser, indekstert slik at nivået i 2000=100.

7.2 NæringsNM og bostedsattraktivitet

Figur 89: Øst-Telemarks utvikling i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010.

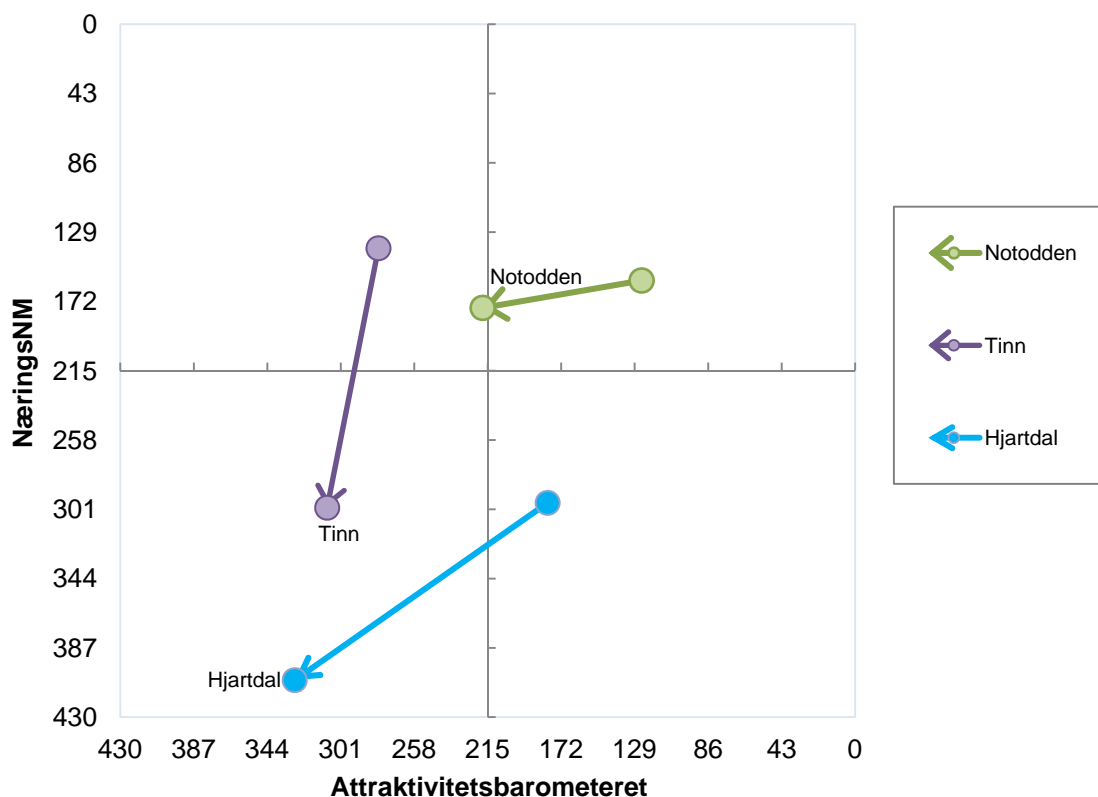
I figuren over ser vi hvordan Øst-Telemark har utviklet seg i forhold til de to dimensjonene næringsutvikling og bostedsattraktivitet. Figuren viser Øst-Telemark rangering i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010. Merk at det er resultatene i NæringsNM i snitt for treårsperiodene som er brukt i denne figuren.

Den ideelle posisjonen er øverst i høyre hjørne. En bevegelse mot dette hjørnet betyr at kommunen har forbedret seg både når det gjelder bostedsattraktivitet og næringsutvikling.

De første periodene var Øst-Telemark i kvadranten med regioner som både har svak næringsutvikling og høy bostedsattraktivitet.

I siste periode har Øst-Telemark rykket ned blant regioner hvor både næringsutviklingen og attraktiviteten er dårligere enn middels.

NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret kommuner

Figur 90: Kommunenes utvikling i NæringsNM og Attraktivitetsbarometeret fra perioden 2001-2003 til perioden 2008-2010.

Vi kan plassere kommunene i samme type figur som vi har gjort for regionen. Vi ser da på hvordan kommunene har beveget seg fra perioden 2001-2003 til den siste perioden 2008-2010.

Den ideelle posisjonen er øverst i høyre hjørne. En bevegelse mot dette hjørnet betyr at kommunen har forbedret seg både når det gjelder bostedsattraktivitet og næringsutvikling.

Notodden var i utgangspunktet i den heldige kvadranten med god næringsutvikling og høy bostedsattraktivitet. Notodden har falt en del på Attraktivitetsbarometeret og har i siste periode bare middels bostedsattraktivitet. Notodden har også falt litt på rangeringen i NæringsNM.

Tinn hadde god næringsutvikling i første periode, men svak bostedsattraktivitet. I siste periode har rangeringen i NæringsNM blitt under middels, og bostedsattraktiviteten har også sunket litt. Dermed havner Tinn i den uheldige kvadranten sammen

med kommuner som har både svak næringsutvikling og lav bostedsattraktivitet.

Hjartdal hadde over middels bostedsattraktivitet i første periode, men svak næringsutvikling. I siste periode gjør Hjartdal det svakere på begge aksene.

ⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱ Etableringsindeksen er dessverre bare delvis reprodusert tilbake til 2000. Vi har regionenes rangeringsnumre for etableringsfrekvens og vekst i antall foretak, men bare bransjejustert etableringsfrekvens fra 2007.

ⁱⁱⁱ I utregningen av innovasjonsklima er alle typer bedrifter vektet likt, mens i utregningen av innovasjonsfrekvens teller enbedriftsforetak mer enn flerbedriftsforetak. Innovasjonsfrekvens tar også hensyn til andel sysselsatte i innovative foretak.

^{iv} De metodiske forbedringene er at det er brukt en mer finmasket bansjeinndeling – 5-siffernivå NACE, i stedet for 3-siffer. Det har gjort at vi f. eks. har kunnet skille produksjon av vannkraft ut som en naturbasert næring (knyttet til fossekraft), mens den på 3-siffernivå var lagt sammen med distribusjon av kraft, som ikke er knyttet til natur.

^v Norsk kulturindeks er utarbeidet av Telemarkforskning, og setter sammen data fra mange kilder for å få fram kulturtilbud og kulturaktiviteter i norske kommuner. Link til undersøkelsen:
http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?merket=5&r_ID=1942

^{vi} For mer bakgrunn og analyser av attraktivitet, se Telemarksforskings notat ”Attraktivitetsbarometeret:
http://www.tmforsk.no/publikasjoner/detalj.asp?r_ID=1943&merket=5